

HELYTÖRTÉNETI FÜZETEK

40.

Arany- emlékeink

Kisújszállás, 2018

HELYTÖRTÉNETI FÜZETEK
40.

Sorozatszerkesztő:
Dr. Ducza Lajos

Szerkesztők:
Máté István
Újszállási Rácz Lajos

A borító fényképe: **Szepesi Jenő**

Nyelvi lektor:
Pintér István

A kiadvány megjelenését támogatta:
Debreceni Református Hittudományi Egyetem
Kisújszállás Város Önkormányzata
Nagykun Hagyományőrző Társulás
Móricz Zsigmond Református Kollégium
Kisújszállási Református Egyházközség
Arany Diák Alapítvány
Dr. Tóth Albert

Fotók:
Kecze István
K. Szabó Jánosné
Pap Andrea
Papi Lajos
Pintér István
Szepesi Jenő
Zabolai Csaba

ISBN: 978-615-00-3395-2

ISSN: 1417-3433

Kiadja: **Kisújszállás Város Önkormányzata**
Felelős kiadó: **Kecze István polgármester**
5310 Kisújszállás, Szabadság tér 1.

Készült 500 példányban a KIS-ÚJ-LAP Kft.-ben, 2018-ban.
Felelős vezető: Farkas Zsolt

A kutatásban az alábbi intézmények segítettek:

**Magyar Tudományos Akadémia Könyvtár és Információs Központ
Kézirattár és Régi Könyvek Gyűjteménye, Budapest**

Országos Széchényi Könyvtár Kézirattára, Budapest

Petőfi Irodalmi Múzeum, Budapest

Tiszántúli Református Egyházkerület Levéltára, Debrecen

**Tiszántúli Református Egyházkerületi és Kollégiumi Nagykönyvtár,
Debrecen**

Kisújszállási Református Egyházközség Lelkészi Hivatala, Kisújszállás

**Móricz Zsigmond Református Gimnázium és Szakgimnázium,
Kisújszállás**

**Móricz Zsigmond Református Kollégium Arany János Általános Iskola
Tagintézménye, Kisújszállás**

**Nagykőrösi Arany János Kulturális Központ,
Arany János Közérdekű Muzeális Gyűjtemény, Nagykőrös**

**Magyar Nemzeti Levéltár Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltára,
Szolnok**

Arany János Emlékmúzeum, Nagyszalonta

Tartalomjegyzék

Ajánlás (Ducza Lajos)	7
Köszöntő (Kecze István)	8

ARANY ÉS A „KÖZÖNSÉGES TANÍTÁS”

Bevezetés (Máté István)	13
Az első fejezet elé (Máté István)	15
A múlt és Arany (Máté István)	17
Az Arany-kézirat	34
Ajánlás Kisújszállásnak (Korompay H. János)	43
Az Arany János által 1834-ben készített prédikáció	45
(Korompay H. János bevezető tanulmányával)	
Arany János kisújszállási igehirdetésének homiletikai elemzése (Sipos Ete Zoltán)	55

EMLÉK ÉS VALÓSÁG

Kisújszálláson írta, vagy Kisújszállásra utal (Újszállási Rácz Lajos)	73
Kisújszállásiak Aranyról (Pintér István – Újszállási Rácz Lajos)	75
Gondolatemlék Arany Jánosról (Újszállási Rácz Lajos)	78
Tanítani jöttem ide...(Máté István)	80
Hol lakott? Hol dolgozott? Merre járt-kelt? (Újszállási Rácz Lajos)	83
A jelen és Arany (Máté István)	105
A „kapu” – A „kapun” túli színek (Máté István)	111

VALLOMÁSOK

„... Akart ő szökni Thálja templomába...” (Balázs Péter)	127
Barangolásaim a versek birodalmában (Cs. Németh Lajos)	129
Arany János közönséges tanítása (Csukás István)	132
Arany emlékezete – Arany az emlékezetben (Jámbor József)	134
Arany Jánosról, szülőföldem nyelvéről, kisújszállási emlékeimből (Szathmári István)	137
Arany-emlékek a mai református iskola életében (Tóth József)	140
Arany János kisújszállási utóéletének margójára (Vincze Sándor)	143
Utószó (Pintér István)	153
Publikációk Arany János és Kisújszállás kapcsolatáról (1905–2017) (összeállította: Pintér István)	155
Előfizetők	159

Ajánlás

A 2017-es esztendő Kisújszállás kulturális emlékéve volt. Gazdag programmal emlékeztünk meg a város újratelepüléséről, valamint a közoktatás elindításának 300. évfordulójáról. Része volt a megemlékezéseknek a költő Nagy Imre és Arany János előtti ünnepi főhajtás. Arany születésének 200. évfordulóján a Móricz Zsigmond Református Kollégium Arany János Általános Iskola Tagintézménye az Arany-napok keretében rendezvénysorozattal emlékezett.

Írott formát öltött megemlékezés volt a Helytörténeti Füzetek 37. kötete, amelyben a városunkhoz kapcsolódó Arany-emlékeket tette közkinccsé Monoki Mariann Gizella, valamint Újszállási Rácz Lajos Arany János útítársa voltam című könyve, amely a költő 1843. évi nagykunsági utazását eleveníti fel.

Az Arany-évforduló legnagyobb ajándékát – képletesen – maga Arany János „nyújtotta át” a kisújszállásiaknak. Korompay H. János professzor 2017. március 2-án Nagyszalontán, az emlékévet megnyitó első rendezvényen mutatta be a költő legkorábbi kéziratát, a „Közönséges Tanítás”-t. Számunkra azért különleges alkotás ez az 1834. november 3-án keltezett prédikáció, mert Kisújszálláson született, és a fiatal tanító, a későbbi költő első fennmaradt írása. A mű bemutatásával Kisújszállás – a Nagykunság kulturális fővárosa – egy újabb, itt született irodalmi alkotással lett gazdagabb. Nagy becse a műnek, hogy noha Arany ifjúkori alkotásait, korai verseit megsemmisítette, ezt megőrizte emlékei között, és tanítása vezérfonalként szolgált egész életútján.

Újszállási Rácz Lajos évek hosszú sora óta kitartóan kutatja a Kisújszálláshoz fűződő irodalmi kapcsolatokat és alkotásokat levéltárakban, múzeumokban és az interneten. Ő fedezte fel a Magyar Irodalmi Lap internetes közlését is. Így indulhatott el a mű bemutatása Korompay H. János megkeresésével.

Dicséret illeti a szerzőpárost, Újszállási Rácz Lajost és Máté Istvánt, hogy a közönség számára eddig ismeretlen alkotás közkinccsé tételére vállalkozott. A „Közönséges Tanítás” közlésén túl felkutatták a városhoz kapcsolódó Arany-emlékeket is. Felkértek több, Kisújszálláshoz kötődő vagy innen elszármazott személyt, hogy elemezzék és méltassák Arany legkorábbi alkotását. Volt, aki tudományos alapossággal tett ennek eleget, mások a mű keltette reflexióikat írták meg. A könyv Vallomások című fejezetében személyes és érzelmekben gazdag megnyilatkozások olvashatók. A kiváló „társszerzők” írásai kiegészítik és gazdagítják, ugyanakkor meghitté is teszik e fiatalkori alkotásról és a költőről kialakult képet. A tartalmas – „újdonságot bemutató” – kötetet minden, Arany János költészetét kedvelő kisújszállási Olvasónak szeretettel ajánlom.

Szent Mihály havában, anno Domini 2018

Dr. Ducza Lajos
sorozatszerkesztő

Köszöntő

„...*fennmarad s nőttön nő tiszta fénye, / Amint időben, térben távozik*” – Arany János írta e szavakat *Széchenyi emlékezete* című versében. Ugyanezt gondolhatjuk magáról a sorok írójáról, Aranyról is, hiszen ahogyan múlik az idő, az ő költői, írói, irodalomszervezői, tudományos és fordítói munkáját nem távolítja tőlünk a feledés, hanem éppen hogy újabb és újabb értékei kerülnek közelebb az utókorhoz. A magyar nyelvet tudással, alázattal és gondossággal szolgálta, a magyar irodalmat tiszta erkölcsiségű alkotásaival gyarapította, önmagát pedig – és ez már az utókor értékítélete – a legnagyobbak sorába emelte.

Amiért mi, kisújszállásiak nagyobb figyelemmel fordulunk a magyar irodalmi életben betöltött szerepe felé, annak egyszerű oka van: Arany János városunkban töltötte az 1834/35-ös tanévet. Jól tudjuk, hogy milyen szerény körülmények között tanult már nagyszalontai otthonában, majd pedig a Debreceni Református Kollégiumban is. Az 1834-ben még 17 éves fiatal ez utóbbi iskolából érkezett Kisújszállásra azért, hogy préceptorként, azaz segédtanítóként dolgozhasson, és így – idős szüleinek terhéért enyhítve – előteremthesse további tanulmányainak fedezetét.

Az esztendő egyik tavaszi napján a kisújszállási egyházgondnok és a segédlelkész ment érte Debrecenbe. Minden bizonnyal már nagyon kíváncsiak voltak arra az ifjúra, aki egy éven át fogja majd tanítani a kisújszállási diákok egy részét. Útban „hazafelé”, a gyékényfedelű, szénával bélelt szekéren volt idő a beszélgetésre – egy korabeli leírás szerint az ifjú Arany versmondásával és irodalmi ismereteivel elszórakoztatta kísérőit, olyannyira, hogy mindjárt elnyerte a kísérő segédlelkész rokonszenvét. Ez is hozzájárult Arany kedvező kisújszállási fogadtatásához.*

Ez ifjú segédtanító vélhetően jól érezte magát városunkban. Alaposan felkészült tanítási óráira, a rábízott 59 gyermek oktatására. A diákok figyeltek rá, feljebbvalói elismerték munkáját. Sőt, Török Pál rektor a rendelkezésére bocsátotta az egyház és a saját könyvtárát. Arany később így összegezte ezt a helyzetet: „*Olvastam éjjel-nappal, ha hivatalom engedte.*”

A kisújszállási esztendő erősítő menedéket: tanítási ismereteket, tudásának érdemi gyarapítását, néhány irodalmi alkotás megírását vagy későbbi ihletforrást jelentett számára. Egy év elmúltával azonban nemcsak jó ajánlásokkal térhetett vissza Debrecenbe, hanem Török Pál rektor, későbbi püspök – mint utóbb kiderült – életre szóló barátságának kezdetével... és a kisújszállásiak szeretetével, jó emlékezetével. Ebből nőtt ki mára számos kezdeményezés, egy sajátos kis *Arany-város*, amelyben van az ő nevét viselő iskola,

könyvtár, áll róla szóló szobor, mellszobor, dombormű. Szerveznek a gyermekek számára irodalmi játékokkal, vetélkedőkkel, verssel és zenével teli Arany-napokat, melyek életre hívásában e sorok írója is aktívan szerepet vállalt az iskolában, igazgatói időszakában. Nevezett el róla díjat az iskola az Arany Diák Alapítványának létrehozásakor, mint ahogy az önkormányzat is a helyi pedagógiai, kulturális és művészeti tevékenység elismeréséül. De jelent meg több tanulmány és egy könyv is a Kisújszálláson eltöltött esztendőről, ez utóbbi a költő születésének 200 évfordulója alkalmából.

Örömmel tölt el, hogy Arany János kisújszállási öröksége – bár csupán egy esztendő adja az alapját – máig hat. Legújabbán azzal, hogy két szerző-szerkesztő Arany Jánoshoz kapcsolódó személyes történeteket, sajátos találkozásokat, visszaemlékezéseket gyűjt kötetbe, ezzel fordítja figyelmünket e koszorús költő és erkölceiben tiszta, jó lelkű ember példájára. Teszi ezt Máté István és Újszállási Rác Lajos közös könyvében, melyet kezében tart a tisztelt Olvasó. Örömmel tölt el az is, hogy Kisújszállás Város Önkormányzata és a Nagykun Hagyományőrző Társulás egyaránt támogatásban részesítette e könyv megjelentetését, így is kifejezve, hogy elismeri és értéknek tartja Arany János szellemi örökségének ápolását.

Végezetül megköszönöm az alkotók munkáját, és kívánom, teljesedjék be e könyvnek is a sorsa: jusson el minél több olvasóhoz, ez olvasói közönség szellemekben gyarapodjon, gazdagodjon általa... szeretett költőnknek, Arany Jánosnak pedig „*nőttön nőjön tiszta fénye*”...

Kisújszállás, 2018. július 30.

Kecze István

Kisújszállás város polgármestere,
a Nagykun Hagyományőrző Társulás elnöke

* Dr. Kiss Kálmánné Kisúji harangszó c. könyve alapján (Helytörténeti Füzetek 18., Kisújszállás, 2006. 16. o.)

**ARANY ÉS
A „KÖZÖNSÉGES TANÍTÁS”**

Bevezetés

Ebben a könyvben a szerkesztők elsősorban a segédtanító Arany Jánosnak a Kisújszálláson eltöltött 1834/1835-ös tanévéről, közelebről az ebben az időben született s szinte napjainkig ismeretlen írásáról kívánnak szólni. Van azonban vizsgálódásunknak egy kissé tágabb időszaka is, az 1833–1836 közötti évek.

Köztudott, hogy Arany Debrecenbe 1833-ban érkezett, s nagyon rövid idő után kapta a meghívást Kisújszállásra. Kisújszállást újabb rövid debreceni tartózkodás követte, majd 1836-ban abba is hagyta tanulmányait, s elkészönt a Kollégiumtól, amelyről közismert tény, hogy a „kálvinista Róma” meghatározó, jellegzetes iskolája volt. Egykori és mai diákjainak a Kálvin tér 16. szám alatti épület nem *egy* kollégium a többi közül, hanem a *Kollégium*.

Az intézmény a református egyházzal ma is elválaszthatatlanul egybekapcsolódik. Otthona a Debreceni Református Hittudományi Egyetemenek, amely – Kisújszálláshoz hasonló módon – kiemelkedő segítséget nyújtott könyvünk megjelenéséhez. Ez az ősi intézmény – régi debreceni kollégistaként tudom – minden időben értékelte, elismerte és sokra becsülte a költői triász azon tagját, aki diákja volt. Őrzi is az emléket, mint mi, kisújszállásiak, akiket Arany préceptorsága Debrecennel is összeköt. E könyv címe voltaképpen vallomás, annak megvallása, hogy hozzánk nagyon közel áll az az ifjú, aki a Kollégiumból egy évre városunkba szegődött.

E bevezetőben beszélnünk kell a könyv borítójáról is, melyre Arany Jánosnak az Ispánki József által készített egész alakos szobrából az arc ábrázolása került. A teljes műalkotás a kötetben lép elénk. A keretet szegélyező nemzeti színnel Arany mélyen megélt magyarságára kívántunk utalni, nem feledkezve meg természetesen másik fontos kötődéséről, református identitásáról sem.

Könyvünk születéséről valamit. Azt követően, hogy 2017-ben Nagyszalontán elhangzott Korompay H. János professzor előadása, a magyarországi sajtóban pedig megjelent Arany Jánosnak Kisújszálláson született „Közönséges Tanítás”-a, azzal a kéréssel kerestem meg Újszállási Rácz Lajos, hogy legyen szerkesztőtársa, segítője, előrevívője azon tervének, amelynek első és legfontosabb célja a teljes prédikáció közzététele.

Annak megvalósítására szövetkeztem vele, hogy kerüljön a kisújszállási, sőt ennél remélhetőleg szélesebb olvasóközönség elé a Korompay H. János professzor tanulmányával kísért szöveg, méghozzá úgy, hogy oldalakon át láthassa mindenki az egykori kisújszállási préceptor keze írását. (A világhálón már megjelent a kézirat címlapja, valamint egy szétnyitott oldalon

Arany héber betűgyakorlata mellett a prédikáció kezdete.) Korompay professzor volt szíves illusztráció nélküli Word-dokumentumát elküldeni szerkesztőtársamnak, hogy azt illesszük be, és igazítsuk könyvünk méretére. Egyértelműnek tartottuk, hogy Arany kézírását a professzor úr által egyenesen Kisújszállásnak címzett Ajánlás, a tanulmány és a prédikáció átirata elé helyezzük.

Tudjuk, hogy a ma emberét kell megszólítanunk, az ő nyelvére kell az üzenetet átültetnünk. Ennél nem lehet fontosabb! Meg lehetett volna tennünk, hogy a betűhív közlést követően mai helyesírással is közreadjuk a prédikációt. Ennél a nagyon egyszerű megoldásnál mi sokkal többre gondoltunk. A Biblia világában jártas szakértőt kerestünk, aki alapos elemzést ad a szövegről. Legmegfelelőbbnek azt találtuk, hogy erre a feladatra a városunkhoz évtizedekre visszanyúlóan kötődő lelkészdinasztia tagját, a ma is aktív lelkipásztort, Sipos Ete Zoltánt kérjük fel.

Könyvünkben – mint fentebb már jeleztem – nem annyira a költő áll majd elénk, de írásom végén mégsem hallgathatom el, hogy Aranyra a hozzá mindhalálig hű barát gyönyörű hasonlatával („tűzokádó gyanánt / Tenger mélységéből egyszerre bukkansz ki”) tudok csak gondolni.

A költő Arany hogy’ is maradhatna ki...? Személyiségének legfontosabb oldalát távolról sem kerüljük el, ha azokra a megnyilatkozásokra gondolunk, amiket a városhoz kapcsolódó kiemelkedő személyiségek adtak át közlésre. Egy-két névvel magam is szívesen csatlakoztam Újszállási Rác Lajos öket megszólító tervéhez. Mindketten örömmel tapasztaltuk, hogy milyen nagyfokú személyes érintettséggel vallanak a költőről a könyv harmadik fejezetében.

Bizony, lehetetlen lenne csak az egykori préceptorunkra emlékezni, amikor a mi préceptorunk, Arany János országosan ismert, nagy költőnké lett.

Máté István

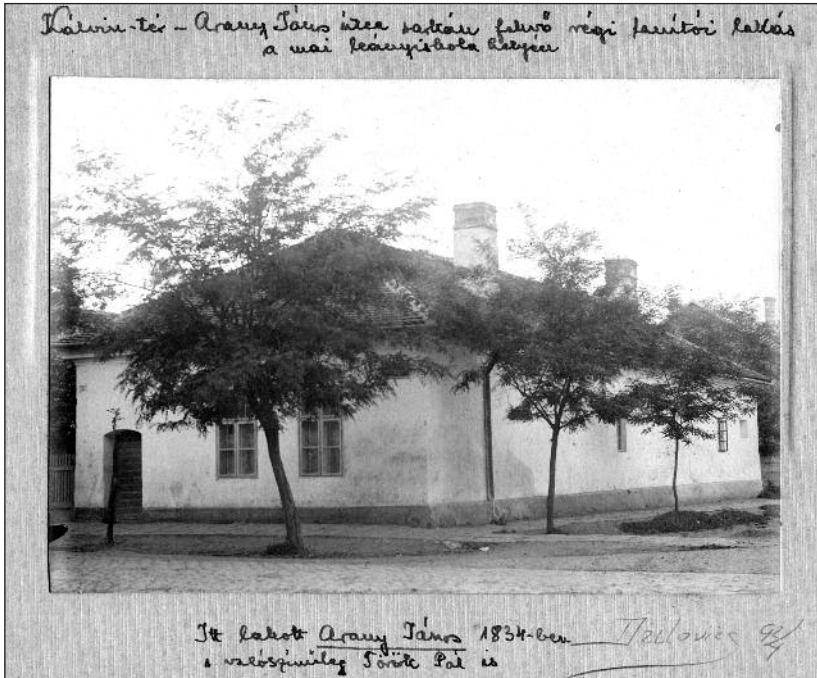
Az első fejezet elé

A „Hol lakott Arany Kisújszálláson?” kérdéskörrel szerkesztőtársam foglalkozik, s egy fényképet is elhelyez sorai között.

Néhány gondolatot én is megfogalmaznék ezzel kapcsolatban. Hozzájuttattam ugyanis a fényképnek egy olyan változatához, amely információja miatt támpont lehet ahhoz, hogy mit is feleljünk a kérdésre.

Mindent eldöntene persze, ha néhány évtizeddel később megjelölték volna, hogy hol is volt Arany szálláshelye.

Az általam ide helyezett fotót Szepesi Jenő készítette és bocsátotta rendelkezésünkre. (Benne van a „Más vót az ílet...” című könyvben – Kisújszállás, 2012, 40. o.) Eredetije helyben, a Református Gyülekezeti Házban látható. A fénykép felső és alsó részén ez olvasható: „Kálvin-tér – Arany János utca sarkán fekvő régi tanítói lakás a mai leányiskola helyén. Itt lakott *Arany János* 1834-ben s valószínűleg Török Pál is.” Szepesi Jenő azt hallotta városunk korábbi református lelkészétől, Sipos Árpádtól, hogy e sorokkal édesapja, dr. Sipos István (1942–1958 között kisújszállási lelkész) „címezte meg” az akkor még keretezetlen fényképet.

A református lelkész nyilvánvalóan a hívektől hallotta azt, hogy minek a helyére épült 1927-ben a Református Elemi Leányiskola, amely 1944 októberében kiégett, majd az 50-es évek elején lebontották. (Az adatok szintén a „Más vót az ílet...” című kiadványból, az 52–53. o.-ról valók.)

Akkor hol is volt az a tanítói lakás? A régi iskola hátsó „lábjában”? Vagy nem ott lakott Arany, hanem „egy szíjgyártónál ... az Éralján, a mai Arany János utca végén”? E két utóbbi lehetőséget Kiss Kálmánné is említi Kisúji harangszó c. könyvében (Kisújszállás, 2006, 19. o.).

Lehet, hogy az Éraljáról sétált volna fel az iskoláig vagy a templomig? Mielőtt bárki állást foglalna, jusson el könyvünkben a „Hol lakott? Hol dolgozott? Merre járt-kelt?” fejezetig.

Mindenesetre az biztos, hogy a kérdéses épület régi tanítói lakás volt! A róla készült fénykép a 24 színes fotó előtt a montázstechnika alkalmazásával is feltűnik majd.

Az érdeklődést felkeltendő, a szöveges információt is tartalmazó fotót ide, az Aranyról szóló első fejezet elé helyeztem el. Keret nélküli változatával a fentebb már említett témakörben, majd a fényképalbumhoz való belépés „kapujaként” találkozunk ismét.

Máté István

A múlt és Arany

Ránk, szerkesztőkre is igen nagy hatást gyakorolt a fiatal préceptor meglepetésszámba menő prédikációja, melyet méltán illethetünk az unikum szóval. A saját kezűleg írt helynév és datálás teszi biztossá, hogy a mi városunkban született. Erre tekintettel próbáltam megmozgatni minden követ, hogy Újszállási Rácz Lajos óhaja értelmében a teljes kéziratához jusson az olvasó. Nagyszalontával, Arany szülővárosával ezért vettem fel a kapcsolatot, ezért leveleztem az Arany János Emlékmúzeum igazgatójával, ezért írtam leveleket az Arany János Művelődési Egyesület elnök asszonyának, ezért számoltam be a tervről Nagyszalonta polgármesterének, ezért kértem segítséget mindenkitől. A múzeumigazgató válaszából nyilvánvalóvá vált, hogy: „346 kéziratot és levelet [...] vitt el a Széchényi Nemzeti Könyvtár Budapestre restaurálni, és a prédikációs kötet is közte van, amit kb. 2018. 06. 25-re hoznak vissza állítólag. Beszéltem Patócs Júliával, az egyesület elnök asszonyával, és azt mondta, tud róla [...] őhöz tessenek fordulni.”¹ Azaz a múzeumigazgató válaszából leszűrhetjük, hogy az említett Patócs Júlia tud kérésünkről, annál is inkább, mert szerkesztőtársam ilyen felvetésére örömet fejezte ki.

Ezt követően kerestem meg az Országos Széchényi Könyvtár Kézirattárát, ahonnan ekként szólt a válasz: „Végignéztam a restaurálás céljából Budapestre érkezett anyagot, valamint annak lajstromát, és az Ön által kértezett évközből, azaz 1833 és 1837 közötti időből csak a már Önnek, szalontai engedéllyel elküldött és a fejlécebe is bemásolt Közönséges tanítás című írás kézírata található meg a gyűjteményben. Rendkívül kevés harmincas évekbeli anyag maradt fenn Aranytól. Az életmű kritikai kiadását is megnéztem erre a négy évre, de sem hivatali irat nem maradt fenn semelyik gyűjteményben, és levélváltásról is csak kettőről van tudomása a kutatásnak: a már kértezett Kisújszállás főbírája Aranynak, valamint Arany Jámbor Jánosné Arany Sárának írott leveléről, de ezek a kötet jegyzetei szerint elvesztek.”²

A budapesti közvetítéssel érkezett kézirat lapjait elkezdtem nézegetni és olvasgatni. A cím ez: „Közönséges tanítás” (ilyen módon írom én is, azaz mai helyesírás szerint), de megjegyzem, hogy Arany ezt így írta: „Közönséges Tanítás”.

Iskolai füzetnek tűnik, amelynek borítóján minden bizonnyal az állományba vevő személy kézírása olvasható, datálás nélkül: „Arany János – prédikációja Kisújszálláson – nincs feldolgozva „Közönséges tanítás” = Eredeti A.

¹ Darvasi Zoltán Nagyszalontáról írta e-mailben 2018. február 8-án.

² Dr. Rózsafalvi Zsuzsanna válaszolt leveleimre.

J. kézirat = Fontos!” Az = jel utáni szavak kiemelt jelentőségét a piros színű írás mellett a hangsúlyt jelző felkiáltójel is mutatja. A számunkra rendkívül értékes Arany-kézirat egy szétnyitható lappal indul, melynek bal oldalán azonban rögtön a prédikáció befejező részével találkozunk. A jobb oldalon tollal írva az A. J. M. kezdőbetűk és a következő adatok: N^o: II. 12., alattuk pedig ceruzával írva ez áll: 26 gn.13. Legfelül lett elhelyezve a múzeum szögletes bélyegzője, amibe tollal a 34-es számot írta be a valamikori állományba vevő múzeumi dolgozó. Egy közös lapra így kerül a zárás és a kezdés. Ezután következnek szépen sorban a kézirat további lapjai. A prédikáció befejező oldalához azonban – mint írtam – az első szkennelt lap bal oldalára kell visszaillesztanunk.

Az Országos Széchényi Könyvtártól választ kaptam egyben másik kérdésekre is. Van, jobban mondva kellene lennie más Arannyal kapcsolatos irodalomnak is. Erről később még szólok.

Kutatásaim során először a Tiszántúli Református Egyházkerület Levéltárának iratait néztem meg Arany János nevét keresve. A későbbi nagy nevet mi már becsüljük. De akkor? Ki gondolta volna, hogy az 1833-ban Debrecenbe, a nagy hírű Kollégiumba bejelentkező ifjúnak már a neve sem kerül be pontosan a beiratkozottak sorába? Aranyi Johannként lett bejegyezve. A latinos jelleg azonnal kitűnik a keresztnév leírásában. A pontos családi névvel később már nem lesz hiba. A további lényeges adatok róla az 1833/34-es tanévben: a szalontai helvét hitvallású 17 éves ifjú első osztályba ment, és filozófiát szándékozik tanulni.³ A fiatal Aranyt tehát a filozófia vonzotta. „A kollégiumban az alsó és középfokú iskolán túl több főiskolai fakultás is működött, a filozófiai, a jogi és a teológiai. Arany a filozófiai kurzusra iratkozott be, s ha ezt elvégezte volna, akkor kezdetek volna neki a teológiai stúdiumoknak, vagy a professzor ajánlólevelével, illetve testimóniumával, azaz bizonyítványával felfegyverkezve esetleg külföldi egyetemeket is látogathatott volna. Ha a teológiai fakultást elvégzi, akkor bármelyik gyülekezetben lehetett volna pap vagy lévita, azaz pap is, tanító is egy személyben, s így esetleg magát továbbképezve a középiskola magasabb osztályait is taníthatta volna, vagy a főiskolán is kaphatott volna katedrát.”⁴ Az előző mondatok számtalan feltételezése egyetlen tényt erősít meg, azt ugyanis, hogy a filozófiát se fejezte be, s így a teológiának neki sem kezdetek. Ezek elmondásával most előreszaladtunk, s még inkább előreszaladtunk, ha a közismert Családi körre gondolunk. Az „E fiúból *pap lesz*, akárki meglássa!” mondat és annak kontextusában az olvasás, a versek, a nóták kedvelése voltaképpen a szalontai

3 TITREL II. 1. e. 24, 94–95.

4 KILIÁN István, *Arany János debreceni évei*. In: Arany János. Tanulmányok, szerk. Novák László, Nagykőrösi Arany János Múzeum közleményei II., Nagykőrös, 1982. 22.

idillt vetíti elének. Az olvasás később Kisújszálláson Török Pál gazdag könyvtárában napi elfoglaltsága lesz Aranynek, a préceptorként is a Kollégium kötelékébe tartozó diáknak.

Török Pál neve kihagyhatatlan Arany életrajzából, a későbbi évtizedekben is elszakíthatatlan volt a barátságuk. Egyetlen évvel hamarabb ment a Kollégiumból Kisújszállásra a 23 éves fiatalember, s tette ezt azért, hogy ott, a kisújszállási református iskolában rektor legyen. Ő jegyezte be az ezzel kapcsolatos adatokat 1833. március 18-án a „Rektorok és praeceptorok kibocsátási jegyzéke 1767–1813” feliratú kéziratos könyvbe.⁵

Egy év telik el ezután, és 1834. március 18-án ugyanezen könyvbe a 17 éves Arany jegyezte be latinul azt, hogy a kisújszállási iskola praeceptorának megy.⁶ Ez közérthetően (magyarul is) hadd álljon előttünk: „...március 18-án engem Arany Jánost, aki a Bihar megyei Nagyszalontán születtem, s tizenhét éves, helvét hitvallású vagyok, a kisújszállási skólába préceptornak kijelöltek az 1834/35-ös tanévre.”⁷

Ehhez az időponthoz magyarázatul szolgál a következő idézet: „Tudnunk kell, hogy abban az időben az iskolai tanévet mindig november elején kezdték, s február végén fejezték be nyilvános vizsgával az első szemesztert; a második szemeszter tartott márciustól szeptember közepéig.”⁸

Mi minden játszott szerepet Arany Kisújszállásra kerülésében? Újat nem mondok azzal, hogy alig tudott megenni, megélni az anyagi gondokkal küzdő szülők Debrecenbe került fia. Így volt ez a Debrecenbe kerülés előtt is, amikor a még fiatalabb gyermek már tanításra adta fejét. Erre nem térek ki bővebben, maradjunk annak tényénél, hogy Kisújszállásra kerül. Ennek bemutatásához a Kisújszállási Református Egyházközség adott segítséget, itt tanulmányoztam az iratokat.

A kisújszállási prédikátor, Dorka Illyés, akivel később Arany is folytonos munkakapcsolatban volt, fáradhatatlanul küzdött, harcolt a város református lelkeiért – szenvedett is sokszor a vallásosságukban erőtlen vagy túlságosan is erős hívek jobb útra tereléséért. (Az utóbbiaktól szintúgy „megkaphatta a magáét.) Ennek jegyzőkönyvi adatait 2010-ben a Például szolgál címen megjelent könyvemben tártam fel. Istennek értékes szolgálója lévén, Dorka Illyés otthon volt a partikula irányításában, annak dolgaiban.

A jegyzőkönyvek tanúsága az Arany idekerülését megelőző időszakról a következő:

5 TtREL II. 1. f. 4, 246.

6 TtREL II. 1. f. 4, 257.

7 KILIÁN István, *i. m.*, 29.

8 *U.o.*, 23.

Az 1834. február 9-ei presbiteri ülés jegyzőkönyve visszaul az előző év december 28-ai ülés 148. pontjára, ahol arról van szó, hogy közeledik az iskolai év, s ugyan jó vélemény van mindkét tanítóról, de meg kell őket kérdezni, hogy maradnak-e. S ezzel folytatódik: „...mert ámbár a’ feljebbi Esztendőkbenn az a’ határozat tétetett, hogy tsupán Esztendeig tartatnak meg a’ két alsóbb Classisbeli Tanítók, mindazáltal, ha tovább is kívánnak maradni, az Előljáróság őket újra Esztendeig megtartja. Erre nézve Predikátor Tiszt[eletes] Dorka Illyés Úr megkéretik az eránt, hogy a’ nevezett két kisebb Tanítókat meg szállítván, nékik ezen Határozatot adja tudokra, s jövő Gyűlésbenn magok kinyilatkoztatása felől az Előljáróságot tudósítsa.”⁹ S lássuk most az aktuális gyűlés, az 1834. február 9-ei folytatását, amely beszámol a történekről. Dorka megszólította a tanítókat, akik közül Gúthy Károly folytatni kívánja a tanulását, Szűcs János viszont maradni szeretne. A határozat megszületik: „a’ Debreczeni Professoratushoz az alsóbb Tanítói Conventio bé küldetvénn, kérettessen meg a’ tisztelt Professoratus, hogy egy jó erkölcsű, ’s tanításra alkalmas Ifjat ezen Tanítói Hivatalra kiküldeni méltóztassanak, a’ Tanítói Conventio ki írása Ord[inarius] Not[arius] Várady Sámuel Úrra bízattatvänn.”¹⁰

Túrkevéről akad jelentkező az állásra, de újabb határozat születik: „Mivel ezen Ekklezsiának régi határozatja az, hogy a’ két alsóbb Tanítói székét Esztendőnként Collégiumból hozandó Ifjú emberekkel töltsessenek bé, mely határozatját már több idők óta gyakorolvánn is, ezen Ekklezsia a’ mellett tovább is kíván megmaradni, annál fogva a’ Folyamodásnak kérése nem teljesíttethetik.”¹¹ A verdikt kimondását követően az úti cél Debrecen lesz. Arany János tulajdonképpen így kerül Kisújszállásra. Böven lesz rábízott gyerek, hiszen 85-tel kezd. Ez egy idő múltán kevesbedik: „Arany János Praeceptor elől, ha elmegy 25, minthogy Seriosse szerint most 85 Tanítványa volt, marad 60. Szűcs Praeceptor Úr előtt 50, Arany Praeceptor Úr előtt 60 – tsak tsak Tavaszig leszsz, mert Tavasszal újakat hoznak mindenik elébe – a’ közelebbi Esztendőben mindég hoztak fel újat 100-at, néha többet is – azt a’ 100-at kétfelé vetvénn a’ két alsóbb Praeceptorok között, mindeniknek lenne Tavasztól Őszig, mintegy 100 Tanítványa, a’ mi nem tsak elég, hanem elég sok is.”¹²

9 *Kisújszállási Református Egyházközség jegyzőkönyvei, II. köt. (1833. szept. 1.–1840. ápr. 25.), 1834. február 9., 150. pont, 4.*

10 *Uo.*, 150. pont, 4.

11 *Uo.*, 151. pont, 4.

12 *Uo.*, 1834. október 15-i gyűlés, 184. pont, 13.

A bővebb létszámot feltüntető és nyomtatásban meg nem jelent neveket Kisújszálláson ismertem meg¹³. Arany írásmódjához ragaszkodva lássuk őket:

Szőllősi János	Végh Sándor
Vatai Bálint	Dobai Sándor
Kováts János	Daku János
Pápai Lukáts	Jónás István
Oros István	Kása Lajos
Oláh Sándor	Győri Bálint
Daku János	Szegő János
Kováts Lajos	Szász Albert
Darányi János	Posztós Mihály
B. Kováts Sándor	Szőke István
Borók Sándor	Nyitrai Sándor
Kis Pál	Szőke Sándor
Keresztes Ferentz	Áts Mihály
Pólgári József	Kis Máté
Szabó Péter	Tóth András
D. Szabó Máté	Molnár Albert
Dobozi Imre	Szűts Lajos
Rátz János Árva Mihály	Kováts Sándor
Mólnár Mihály	Dios N. Mihály
Palágyi András	Czaga Lukáts
Balla György	Karsai Áron
Sz. Tóth István	Földházi János
Rátz Szabó János	Törözs András
Sz. Nagy Balázs	Balog Sándor
Fekete Lukáts	Ábri György
-----	Víg Bálint
Kerek Ferentz	Szőke István
Balog Mihály	Ábri József
Herczeg József	Vadas Ferentz
	Tóth Bálint
Tóth Áron	Béres Pál
Vékony János	Kocsis István

¹³ Tóth József főigazgató tette lehetővé a Móricz Zsigmond Református Kollégium igazgatói irodájában kiállított fénymásolat könyvünkben való megjelenését. A másolat dr. Kiss Kálmánné címzetes gimnáziumi igazgató révén került Nagykőrösről Kisújszállásra.

Ábri Imre
Sándor Mihály
Szentpéteri Mihály
Zsadányi Péter
Kis Sándor
Nánási András
Szathmári Bálint
Tóth András
Kis Bálint
Farkas Lajos
Potsaji Ferentz
Balog János
Nagy István

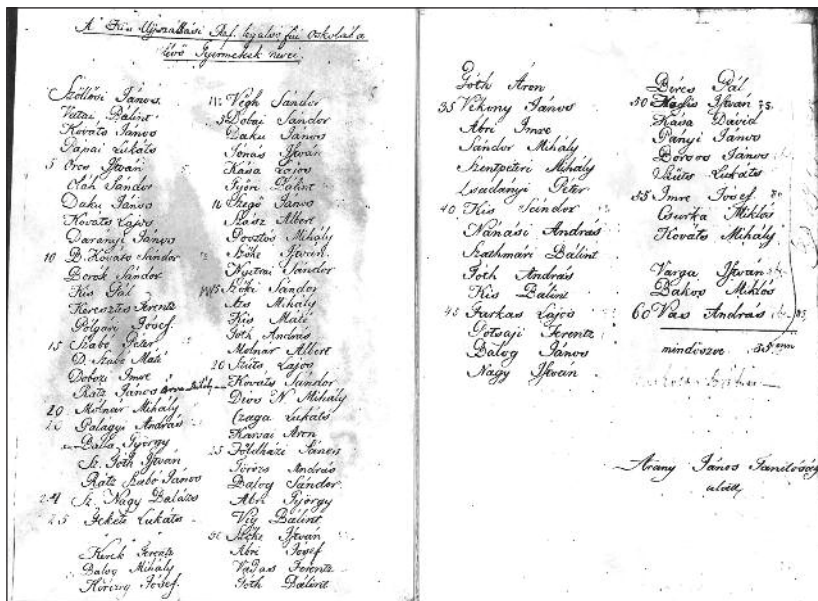
Kása Dávid
Pányi János
Borsos János
Szűts Lukács
Imre József
Csurka Miklós
Kováts Mihály
Varga István
Bakos Miklós
Vas András

mindössze 85^{enn}

Arany János Tanítósága
alatt

Arany keze írása egy-két tekintetben különösen érdekes, egy kicsit erre is fordíthatunk figyelmet.

Látható a kéziratból az, hogy a neveket rögzítő tanító ötös csoportokban számolgatott. (Ezeket a számokat én magam nem rögzítettem a nevek leírásához.) Az első szám az 5-ös, majd a 10-es, 15-ös, aztán – amiatt-e, hogy kifelejtette Árva Mihály nevét, akit Rátz János után beírt? – a 20. Mólnár Mihály neve lett. A 20. alá ismét beírta ugyanazt a számot. Ezt Palágyi András neve előtt látjuk. Melyik a helyes? Árva Mihály nevét mégsem számolta be? A 24-es szám került Sz. Nagy Balázs, a 25-ös Fekete Lukács neve elé. A 24-est nem kellett volna beírnia, ha ragaszkodik az ötös csoportokhoz. Aztán kis szünet közbeiktatásával leírta Kerek Ferentz, Balog Mihály, Herczeg József nevét. Ennél még érdekesebb az, hogy ugyanezen oldal következő függőleges táblázata – vagyis a folytatás – Végh Sándor neve után az 5-ös számot ismétli, de most Dobai Sándor neve elé írva. Lefelé haladva így helyesen a 10. Szegő János, a 15. pedig Szőke Sándor. A 20. Szűts Lajos, a 25. Földházi János, a 30. Szőke István. Új lapon az első függőleges oszlopban folytatódnak a nevek. A 35. Vékony János neve, a 40. Kis Sándor, a 45. Farkas Lajos. A második függőleges oszlopban a kezdő Béres Pál nevét az 50-es szám bejegyzése után Kocsis István követi (a név után pedig a 75-ös szám áll), az 55. Imre József (a neve után a 80-as szám lett beírva), a 60., az utolsó pedig Vas András (a neve után a 85-ös szám olvasható). Az ő neve alatt összegez a préceptor: „mindössze 85^{enn}”. A valami okból talán később beírt Árva Mihály és a halványan olvasható Miskóltzi Bálint létszámon felülinek tűnik. (Kissé megzavar bennünket, hogy Arany is téveszthetett valami okból.) Lássuk most a magát a kéziratot!

A névsor érdekessége, hogy az egyik név a Kisújszálláson közismert dr. Tóth Albert felmenőjét idézi elénk.

Arany az általam ismert névsorban Potsaji Ferenczet írt, információközlőnk kis eltéréssel Potsai Ferenczet, ahogyan az valóban olvasható a későbbi kisebb osztálylétszámnál¹⁴, ám a sorban nem a 43., de ez a tényen mit sem változtat. Sok kisújszállásinak felfedezés lesz a fotó, amely ugyan nyomtatott formában már megjelent¹⁵ „Az Arany János osztályába járó Potsai Ferencz 74 éves korában” felirattal, Tóth Albert lentebbi soraiból azonban a képen látható férfiú személye e könyvben válik jobban megismerhetővé:

„Ezen a képen anyai dédnagyapám szerepel az Arany Jánosról készült osztálynévsorban a 43. helyen Potsai Ferencz néven. Dédnagyapám tősgyökeres kisújszállási lakos volt.

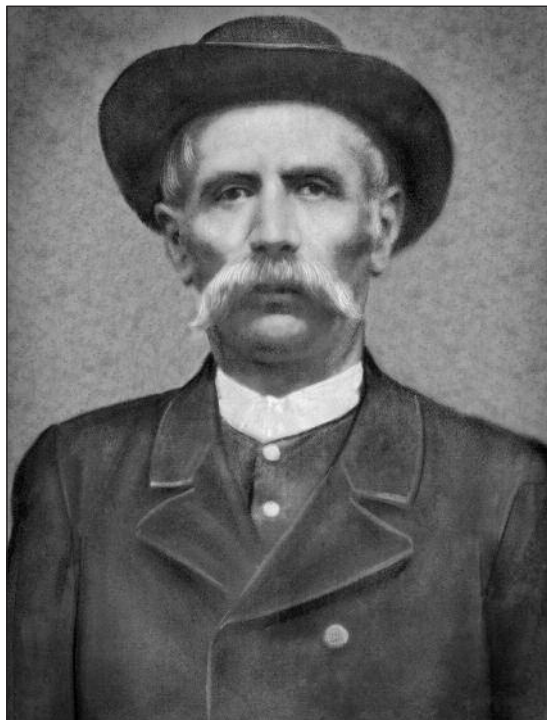
Az egykori Mária Terézia körúton, a mai József Attila u. 20. szám alatti portán saját maga építette meg az 1970-es években lebontott egykori lakóházat. Foglalkozása ács volt.

A mellékelt és a család tulajdonaként őrzött fénykép a mezőtúri vásárban készült egy vásári fotós munkájaként az akkor 74 éves anyai dédnagyapámról.

¹⁴ Kiss Kálmáné, *A préceptor Arany János*. In: Kisúji harangszó: Kisújszállás irodalmi hagyományai és kapcsolatai (Helytörténeti Füzetek 18.), Kisújszállás, 2006, 17.

¹⁵ *Kisújszállás város története a legrégebbi időktől 2012-ig*, Kisújszállási Városvédő és -Szépítő Egyesület, Kisújszállás, 2013, 441.

A családi szájhagyomány szerint – amit nagyapámtól, nagymamámtól hallottam, ők pedig a szüleiktől – elmondom azt is, hogy fennmaradt Arany Jánosról, hogy nagyon szigorú ember volt, de rendkívül emberséges, a diákokkal is megértő. A rosszkedő gyerekeket sarokba állította, akik súlyosan vétkeztek a fejelem ellen, azokat tengeriszemre térdepeltette.”

„Arról, hogy mit tanított, kik voltak a tanítványai, érdekes emlék maradt fenn abban a specimenben, melyet egyik félévi vizsgára saját kezűleg írt s amely jelenleg az egyházi irattárban őriztetik” – írja Szeremley Barna. Az ide kapcsolt lábjegyzetben is fontosat mond: „Ezenkívül még egy becses eredeti kéziratát bírja főgimnáziumunk Aranynak. Ti. a »Rózsa és Ibolya« első szövegét 1847-ből, amit menyee, özv. Arany Lászlóné ajándékozott iskolánknak.” Aztán a főszöveg folytatódó mondatai a már általam sem ok nélkül hangsúlyozott neveket fogják közre: „Volt akkor a kisújszállási ev[angélium szerint] ref[ormált] egyháznak két kiváló embere, akik különösen jó hatással és nagy befolyással voltak reá. Az egyik Dorka Ilyés, a ma is kegyelettel emlegetett energikus és tudós lelkipásztor, a másik Török Pál rektor, a későbbi

nagy híru pesti pap és Duna melléki püspök. Utóbbinak könyvtára – mint önéletrírásában maga mondja Arany – a hazai és külföldi irodalmat válogatott munkákkal képviselte és szívesen megnyílt számára.”¹⁶

Sajnos, ma már sem a specimen, sem a Rózsa és Ibolya kézirata nincs sehol. Az előbbiről még ejtek szót, az utóbbi megsemmisülése a gimnáziumot ért háborús találat nyomán támadt tűzhez köthető. „A legnagyobb, pótolhatatlan veszteségek közt emlegették később – így emlegetjük ma is – amikor a második világháború itteni harcai során, 1944. október elején az épület második emeleti terme, éppen a mintegy 28 ezer kötetes könyvtár és a szintén pótolhatatlan levéltár, s a régiségtár a gyújtólövedék okozta tűz martaléka lett.”¹⁷

Eredeti specimenről, eredeti névsorról Kiss Kálmánnának is tudomása van: „...fennmaradt ugyanis az egyházi irattárban saját keze írásával tanítványainak névsora és a félévenként tartott vizsgák idején kötelezően elkészített specimen, azaz a tanított anyag tömör, de tárgyköronként elkülönített, precíz felsorolása.” A címzetes igazgató Kiss Tamás könyvére hivatkozik (Árkádiában éltünk, 68–70. o.).¹⁸ Kiss Tamás még láthatta a speciment a megnevezett helyen, vagyis a hivatalban (hacsak nem tényként veszi át a felsorolást Szeremleytől). Kiss Kálmánné a tanulók neveit is közli. Eltérések vannak azonban egyes családi nevekben, de egyes keresztnevekben is. Hogy kinek a hibájából ered ez, nem tudom. Könyvünkben közlésre alkalmasabbnak én magam a kisújszállási gimnázium igazgatói irodájában kihelyezett, bővebb névsort tartalmazó másolatot tekintem (mert ezt magam is láttam, s ezzel egyezik meg a Nagykőrösről érkezett másolat is). Azaz Végh Bálint a szűkebb változattal ellentétben egyértelműen Víg Bálintnak olvasható, Balogh Sándor pedig Balog Sándornak. Földházi István helyett Földházi Jánost olvasok, Kis Péter helyett Kis Pált, Vadas Ferencz helyett Vadas Ferentzet, Pányi István helyett Pányi Jánost, és Miskolczi Mihály helyett Miskóltzi Bálintot, így mindenképpen az utóbbi neveket kell beletennem ebbe a könyvbe. A szűkebb névsor alatti összegzés is meglepett: „Összesen 59-en”. Ha ugyanis nevenként haladva számolok, akkor az bizony 58. Nincs mit elemeznem tovább, inkább összegzek. Nem mondom, hogy nem hiteles a szűkebb, de meghatározó tény, hogy annak már fénymásolata sincs. Nem tartom elképzelhetetlennek, hogy a nevek írásában maga Arany volt pontatlan. Akkori, még kialakulatlan helyesírása azonban csak részben lehet magyarázat az eltérésekre. Nekem az számít, hogy a bővebb névjegyzékre

16 SZEREMLEY Barna, *Arany János Kisújszálláson*. In: Nagykun Kalendárium 1905-ből, 26–34. A Kalendáriumról s benne a Szeremley írásáról készült másolatot H. Tóth István általános iskolai tanár ajándékozta a gimnáziumi könyvtárnak 1983. július 6-án. Az idézetek ennek 29–31. oldalán olvashatók.

17 KISS Kálmánné, *i. m.*, 22.

18 *Uo.*, 16–18.

legalább másolatban rataláltam. Az eredetit fellelni akarván tovább kerestem és kutattam. A specimen és a névsor eredetije valamilyen úton-módon hátha valamely neves országos intézménybe került. Az 1833 és 1836 közötti évekből érdekeltek más iratok is. A további lépésekre Nagykőrös is biztatott: „Sajnos az említett időszakból, Kisújszállással kapcsolatosan nem találtam tételes feljegyzést, így az autográf iratok között ilyen nincs megemlítve. Ígéretemhez híven ezúton küldöm Önnek a kisújszállási anyagunkat, két lista három oldalban, mely Arany tollából származik. Ezek nem eredetiek, nálunk is a másolatok lelhetőek fel. Érdemes volna az OSZK, MTA, PIM illetékeseit is megkeresnie, ott is biztosan talál adatokat.”¹⁹

Nos, utánanéztam, s a nevezett intézmények közül a Petőfi Irodalmi Múzeum válasza ez volt:

„Kézirattárunk vezetőjétől megerősítve tájékoztathatom, hogy állományunkban jelenleg nincs Arany Jánostól a megjelölt időszakból származó dokumentum. Az 1835. április 2-i levélről mi is a kritikai kiadásból tudunk informálódni, részletesebb felvilágosítást az MTA KIK tud nyújtani.”

Az Országos Széchényi Könyvtár ide kapcsolódó mondatairól jóval előbb már szóltam. Az MTA Könyvtár és Információs Központ Kézirattár és Régi Könyvek Gyűjteményének válasza sem hangzott másként: „Megnéztem, sajnos, nincs nálunk se specimen, se a névsor.”²⁰

Ha már ennyi helyen kerestem a specimen és a névsor eredetijét (holott ezeknek Kisújszálláson kellene lenniük, amire bizonyítékként ismét itt állhatna a Szeremley Barnától vett idézet), akkor miért ne lehetne ellépnem Szolnokig? A kérdésemet a specimenre és a névsorra, a kisújszállási gimnáziumra, az egyházközségre, illetve az 1833–1836-os intervallumra irányult. Idézek a válaszból: „A Móricz Zsigmond Gimnáziumtól a legrégebbi anyagunk 1850-ből való, tehát az Ön által megjelölt évkörön túlról, ezért sajnos a keresett dokumentumok nem lelhetőek fel Levéltárunkban. A kisújszállási Református Egyházközségtől nem kerültek be a Levéltárba iratok. Kisújszállás város közigazgatási anyaga megtalálható nálunk a kérdéses időszakból, ezt kutathatja, ám nem sok esélye van annak, hogy ezekben talál bármit Arany kisújszállási tevékenységére vonatkozóan, ráadásul nagy mennyiségű az anyag, tehát az áttekintése is időigényes.”²¹ Bele kellett tehát nyugodnom, hogy a specimen és a névsor eredetije a Kisújszállási Református Lelkészi Hivatalban lehetett, szőrén-szálán onnan tűnhetett el valamikor. A további nyomozásnak semmi értelme.

19 Nagykőrösi Arany János Kulturális Központ, Arany János Közérdekű Muzeális Gyűjtemény: Oláh Róbert válasza

20 Dr. Babus Antal osztályvezető válasza

21 Csöngye Attila levéltár-igazgató, Magyar Nemzeti Levéltár Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltára. (Iktatószám: JNSZML/303-1/2018)

A névsorral kapcsolatban magam is hangsúlyoznám azt, amiről Kiss Kálmáné így ír: „A tanulói névsor olvasása a mai Kisújszállás lakója számára, különösen, ha »tősgyökeres«, elgondolkodtató élményt nyújt. Mintha 170 éve ugyanazok ültek volna iskoláink padjaiban, mint a maiak...” Tessék hát tanulmányozni, sőt akár kutatni is a Kisúji harangszó tanulói jegyzékét, vagy itt, az előző oldalakon felsorolt neveket! Egy kérdéssel erősítem meg e felhívást: Miért ne lehetne valakinek birtokában ehhez a névsorhoz kapcsolódó emlék, fénykép? Ha nincs, akkor kiindulhat bárki a szájhagyományból. Ezzel nemcsak saját családjá történetére derít fényt, hanem Kisújszállás helytörténetét is gazdagíthatja.

Mondhatom mindezt annak apropóján, hogy – mint láttuk – előkerült egy fotó a névsorban szereplő egyik személyről, noha eddig csak Diós Nagy Mihályról tudtunk konkrétumot.²²

Arany kisújszállási préceptorságával kapcsolatban felmerül egy nagyon gyakorlati kérdés. Ha kenyérkereset hajtotta erre a pályára már nagyon fiatalon Nagyszalontán, majd Kisújszálláson – az utóbbi helyen milyen ígéreteket kapott? Egy olyan helyen, ahol a rektor Török Pál és a conrektor Vári Gábor mellett a Fiúiskolában Makai Bálint a tanító, a Leányiskolában pedig Soós Dániel, Csukás János és Király András személyében három tanító is van. Ugyan mennyi fizetés juthat a préceptornak? Ezt díjlevélben szokták lefektetni. A Kisújszállási Református Egyházközség Lelkészi Hivatalában ezért kérdeztem meg, hogy megvan-e például Arany tanítói díjlevele? A válasz nemleges volt. Erősen elgondolkoztattott ezért, amikor azt olvastam, hogy Dénes Szilárd 1921-es tanulmányának megírása előtt átnézte a kisújszállási presbiteri gyűléseken száz évvel azelőtt írott jegyzőkönyveket, az abban az időben itt működött tanítók tananyag-kimutatásait, a lelkészi feljegyzéseket az osztályokban szerzett tapasztalatokról, s megtalálta Arany specimeneit, megtalálta Dorka iskolalátogató lelkész vázlatos feljegyzéseit, amiket Arany óráin készített.²³ Mindez akkor még megvolt! A préceptori díjazásról ezt írja: „Arany tanítói fizetése Kisújszálláson a következő volt díjlevél szerint: 90 fjt készpénzen felül adtak neki természetben 27 kila búzát, 22 ½ kila árpát, ½ kila kását, 90 font sót, 90 font húst, 12 font faggyút, 40 font szalonnát, ½ öl tűzifát. Mindenesetre Arany János takarékoskodó természete kellett hozzá, hogy ilyen szerény fizetésből valamit félre is lehessen tenni.”²⁴ Dénes közlését díjlevél hiányában nem tudtam ellenőrizni. Az ő listáján szereplőkkel megegyező számokat ad meg könyvében Kiss

22 SZEREMLEY, *i. m.*, 33.

23 Részletek DÉNES Szilárd *Arany János kisújszállási tanítóskodásának századik évfordulója c. dolgozatából*. In: Szeretet. Vallásos református egyházi folyóirat, XXIII. évf. 9. szám, Kisújszállás, 1934. szeptember, 5.

24 *Uo.*, 6.

Tamás – „jegyzőkönyvi adatokra” hivatkozva – 1975-ben.²⁵ Később Kiss Kálmánné,²⁶ majd Monoki Mariann²⁷ ugyanezeket közli könyvében. A „jegyzőkönyvi adatok” meglehetősen általános megfogalmazás. Meggyőző forrás után kutattam, s Debrecenben ezt meg is találtam. Mit hozott a kutatásom? Szűts János préceptor számára 1833-ban íratott díjlevél, Gúthy Károlynak ugyanekkor. A két díjlevél egyetlen tételében sincs eltérés. 1834-ben sem lehetett szükség aktualizálásra, Arany ezért Gúthy jövedelmét kaphatta. Ha azonban ezeket a tételeket összevetjük Dénes Szilárd tételeivel, akkor kissé értetlenkedünk. Gondoljuk csak meg, 1833 után a következő „Fitanítói Díjlevél” Kisújszálláson csak 1872. július 4-én kelt, addig bizonyára változatlan lehetett a javadalom. A „Díjlevelek 1801–1947 – Egyházközségi Díjlevelek” iratanyagában Gúthy díjlevele ezen a címen található: „A Kisújszállási edgyik alsóbb Fiu Oskola Tanítójának Esztendei Fizetése”. Gúthy javadalma 10 tételben (dátummal, aláírásokkal) a következő: „Késpénz Nyóltzvan No 80 forint, Buza 24 kila, Árpa 20 kila, Kása ½ kila, Só 80 font, Hus 80 font, Fadgyu 12 font, Szalonna 30 font, Tüzi fa ½ öl, Vetés alá négy köblös föld, melyet maga fog munkáltatni. Költ Kisújszállásán Januárius 21én 1833. A Kisújszállási Reformata Eklkésia Külső és Belső Előljárói. Kiadta Várady Sámuel m[aga] k[ezével] Notár[ius]. Curátor Takáts Ferentz m[aga] k[ezével] Guthy Károly m[aga] k[ezével] Praeceptor”.²⁸ Ezeket eredetiben láttam, s ez nyomósít. Pontos hivatkozási számom van, visszakereshető a tétel. Ezen adatok fényében érdekes Dénes Szilárd közlése. A Debrecenben talált iratot bizonyára sem Dénes, sem a későbbi kutatók nem ismerték. Az ezen olvasható számok mások, és eggyel több tételt tartalmaznak. Hogy értsük tehát? Az a kérdéses díjlevél, amiről Dénes Szilárd más adatokat ismert meg, s Dénes után az utókor is – pótolhatatlan veszteség bár, de – értesülésem szerint elkallódott. Számomra semmiképpen sem hagyható figyelmen kívül az általam talált majd kétszáz éves irat, a Tiszántúli Református Egyházkerület Levéltárában el nem kallódott, 1833-as kisújszállási keltezésű, az Arany hivatali elődjének kiállított tanítói díjlevél. Miért gondoljam azt, hogy az irat 1834-re már elvesztette hatályát? Arany János neve ismeretlen volt. Előnyt nem élvezhetett (igaz, hogy hátrányt se). A kérdőjel azonban kérdőjel marad, ha Dénes Szilárd közlésére gondolok. Én azt mondom, hogy bizony, Aranynak ugyanaz járhatott, mint közvetlen elődjének, Gúthynak.

25 Kiss Tamás, *A préceptor Árány*. In: Árkádiában éltünk, Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1975, 69.

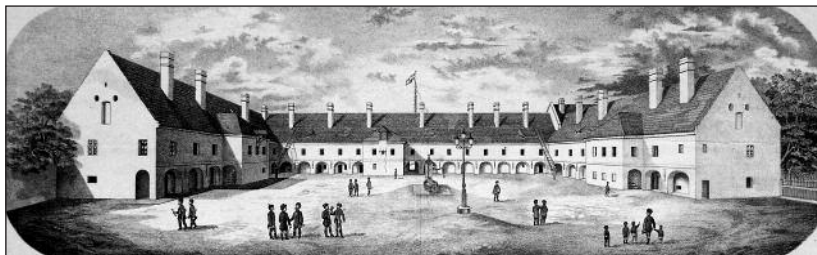
26 Kiss Kálmánné, *i. m.*, 19.

27 MONOKI Mariann Gizella, *Arany János Kisújszálláson* (Helytörténeti Füzetek 37.), Kisújszállás, 2017, 25.

28 TtREL. I. 1. u. 6.

De hogyan teltek a préceptor napjai? Nagyon gyakorlati s nagyon nehéz kérdés. A válasznak természetesen Debrecenben, az anyaiskolában akartam utánajárni. Kisújszálláson amúgy sem maradt fenn semmi erre nézve. Debrecenben sem jutottam sokra. Nem kifejezetten a préceptor, hanem a tanító dolgait szabályozó előírásokat jóval korábról lehet találni, de azok is sajátosan Debrecenre vonatkoznak. A következő hosszadalmas címen hosszadalmas eligazítás van: „A Tanítók kötelességei, a Tanítónivalók és ezeknek rendi és módja a’ Helv. Vallástételt Követő Debreczeni Collégium Alsó Oskoláiban, a’ szerint, a’ mint ezek a’ Tiszánn–Túl lévő Szuperintendentzia által Helybenhagyódtak. Nyomatódott Debreczenbenn, Szigethy Mihály által, 1795-dik Esztend.”²⁹ A könyv ezen része a teljesen az iskola körül forgolódo tanítót és nevelőt mutatja be, de hangsúlyozom, hogy Arany korára nézve, illetve az egyes partikulákra vonatkozóan semmi sem található benne. A Debreceni Református Nagykönyvtár tudós munkatársaitól megtudtam, hogy a partikulákban előfordulhatott sajátos, egyedi előírás. Kisújszálláson is létezhetett ilyen, ám ma már ennek hire-nyoma sincs.

Az Aranyt fogadó és indító helyet illusztrálandó, álljon itt egy fotó a sok átépítésen keresztülment Debreceni Kollégiumról 1870-ből!³⁰ Evtizedekkel későbbi ugyan, mégis szorosan köthető a Kollégiumból érkező, majd oda visszatérő préceptor személyéhez.

Arany préceptorai munkája igazán dicséretes volt. „Amikor pedig a tanév végeztével, 1835 tavaszán visszatér a debreceni kollégiumba, a legjobb ajánlásokat kapja: »előjárói iránt mutatott engedelmes és jámbor magaviseletét« dicsérik. »Erkölcseire jámbor és feddhetetlen préceptorunk volt« – írják róla teljes joggal, egyengetve ezzel további tanulmányainak útját is.”³¹

Ez nagyon szép, de nélkülözi azoknak a nevét, akikre méltán vagyunk kíváncsiak. Kiktől kapta az ajánlásokat? A Debreceni Református Kollégium-

29 G. SZABÓ Botond, *A Debreceni Református Kollégium a „pedagógia századában”*. Neveléstörténeti tanulmány XVIII. századi forrásgyűjteménnyel, Debrecen, 1996, 415–433.

30 Fotó: Barcza János

31 Kiss Kálmáné, *i. m.*, 19.

ban, az Arany-emlékkiállításon is láttam a fenti töredékmondásokat régies írásmóddal, nem sokkal bővebb szövegekörnyezetben. Az előbbi dicsérő szavak alatt szögletes zárójelben ez található: „aláírások”, az utóbbi mondat alatt pedig (szintén szögletes zárójelben) ez olvasható: „Dorka Illyés prédikátor”. A név alatt zárójelben ez áll még: „Kisújszállás főbírájának levele Arany Jánosnak. Kisújszállás, 1835. április 2.”

Szóval egy főbírótól származó levél... Érdeklődő kérdésem eljutott a Magyar Tudományos Akadémia Kézirattárába, ahonnan ez a válasz érkezett: „...az Arany János kritikai kiadás 15. kötetében megjelent az Ön által keresett levél... Maga a kézirat nincs nálunk, Voinovich Géza látta utoljára.”

A mellékelt szöveg ez:

„Kisújszállás Főbírája és Tanácsának Bizonyosság levele Dorka Illyés megjegyzésével – Aranyak (Kisújszállás, 1835. ápr. 2.) [Töredék]

...a Tanítás[á]ra bízott apróbb gyermekeknek a Tudományokban, mind a jó erkölcsökben való nevelés által magát dítésretesen megkülönböztette s maga helyes alkalmaztatása és erköltsi tulajdonságai, úgy Előljárói éránt mutatott engedelmes és jámbor maga viselete által magát mindnyájunk előtt megkedveltette, annyira, hogy mindeneknek, kik szolgálatjaival élni kívánának, ajánlani méltán bátorcodunk.

[aláírások]

...a tanításban példás szorgalmatosságú és épületes, erköltsére nézve pedig jámbor és fedhetetlen Praeceptorunk volt.

[Dorka Illyés prédikátor]³²

Hiányzik, méghozzá pótolhatatlanul hiányzik Kisújszállásnak ez a levél, mely ha meg lenne, teljes egészében olvashatnánk, és rajta lennének az aláírások, köztük Kaszás István akkori főbíróé is. A hiánytalan szöveg még több fényt vethetne préceptorunk pozitívumaira.

Arany az 1834/35-ös tanév után visszament Debrecenbe, a Kollégiumba. Ott, az 1831–1839. évi „Tanárkari jegyzőkönyvek” beírásában ezt találtam az 1836. február 17-ei gyűlés 3. pontjához kapcsolódóan: „Arany János 2ik eszt[endős] Deák az éránt folyamodik hogy neki, ki a’ Kollégyomot minden Beneficium vétel nélkül hagyja el, szegénysége tekintetvén, az oskolai Bizonyosság Levél ingyen adassék ki. – Kiadatik fizetés nélkül.”³³

Míndez bizony arról tanúskodik, hogy nagyon szegény volt a család, s ezért lett ő Debrecen előtt is tanító. A takarékoskodás Kisújszálláson nem sikerült annyira sem, hogy helyzete legalább tűrhető lett volna. A színészi

32 Dr. Babus Antal osztályvezető (MTA Könyvtár és Információs Központ – Kézirattár és Régi Könyvek Gyűjteménye)

33 TtREL II. 1. d. 4., 226.

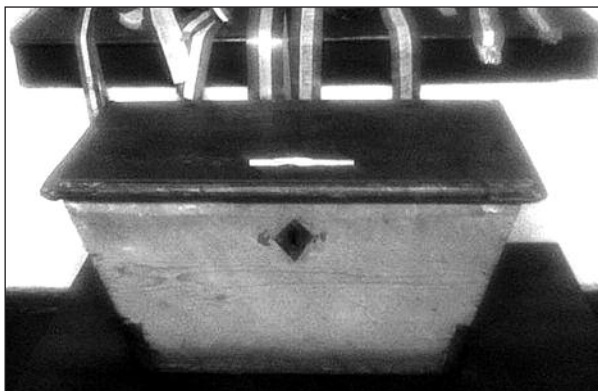
ambíciók is vonzották, hívták el Debrecenből. A távozó D[ominus] Arany Johannes 19 éves ifjú, azaz „Arany János úr” neve ezért kerül be az „Iskolai bizonyítványok kiadásának iratai. Kivonatok, másolatok 1834–1836” egyik sorába.³⁴

Arany Debrecentől való elkészítéséhez fontos adalék még a következő: „...a megadott periódushoz [1833–1836 – a szerk.] egy tárgy köthető talán, Arany János diákládája. Ennek leírása egyelőre Ratzky Rita relikviakatalógusából érhető el:

<https://pim.hu/hu/kiadvany/arany-janos-es-csaladja-relikviai>³⁵

Mi mással, mint ezzel mehetett? A diáknak, majd a préceptornak volt mit pakolnia minden útra. Szalontáról Debrecenbe, a Kollégiumból a partikulába, majd Kisújszállásról vissza Debrecenbe. (A színészkalandra – tudjuk – nem vihette magával.)

A diákláda a nagyszalontai Arany János Emlékmúzeum tulajdona.³⁶

Még mindig a múlttól szólva, de nagyot lépve az időben előre, álljon itt egy híradás a főgimnáziummá vált kisújszállási középiskola életéből: „Az önképzőkör 1894. dec. 6-án tartotta meg első alakuló közgyűlését, midőn »Arany-Kör« címet vevén föl, megkezdte működését.”³⁷ Igazi aktivitással indul és folytatódik minden az évkönyv ismertető sorai szerint. Nem hagyhatok ki egy fellelt szép példát a költő és a Kisújszálláson tanuló későbbi nagy író összekapcsolódására. Az 1898/99-es tanévben a kör egyik pályázatán az „»Arany János jelleme Epilogus c. költeménye tükrében« c. értekezésre kitűzött X.Y. 10 koronát. Nyerte Móricz Zsigmond VIII. o. t.”³⁸

34 TtREL II. 11.g. 13., számozatlan oldal

35 Idézet a Petőfi Irodalmi Múzeumtól kapott e-mailből

36 Vágner Mária, az MTVA Kossuth Rádió szerkesztő-műsorvezetője készítette a fotót.

37 A kisújszállási államilag segélyezett ev. ref. főgimnázium értesítője az 1893–94-ik isk. évről, 99.

38 A kisújszállási államilag segélyezett ev. ref. főgimnázium értesítője az 1898–99. tanévről, 98.

Egy másik híradás az 1916/17-es tanévből való. Az iskolai évkönyvben az önképzőkör centenáriumi díszgyűléséről, az Arany-szoborra való gyűjtés, valamint egy pályázat és szavalóverseny eredményéről, továbbá a kör belső életéről és külső kapcsolatairól olvashatunk:

„1. Megnyitó beszéd (Arany J. jelleméről és egyéniségéről), tartotta Barna György önképzőköri alelnök, VIII. o. t.

2. Indítvány a »Nagyszalontai Arany Emlék Egyesület« felhívása ügyében. Arany költészetének méltatásával előterjesztette Moór Zoltán VII. o. t. ö[nképző] köri titkár.

3. Léway József: »Arany bölcsője«. Szavalta Varga Kálmán VI. o. t.

4. Arany János dallamai. Hegedűn játszotta Pólya Ferenc VII. o. t., zongorán kísérte Polacsik Ilona VI. o. t.

5.) »Arany János Kisújszálláson«. Felolvasás. Tartotta Veres Béla VI. o. t.

6. Toborzó. Szövegét írta Amade L., dallamát szerző Arany János – Énekelte az önképzőkör tagjaiból alakult énekkar Csatóry Margit VII. o. t. zongorakíséréte mellett.

7. Arany János: »A fülemile«. Szavalta Kaffán Kálmán VI. o. t.

8. Erkel F.: Hunyadi induló. Négykézre játszották: Csatóry Margit VII. o. t., Polacsik Ilona VI. o. t.

E díszgyűlésen körünk a »Nagyszalontai Arany Emlék Egyesület« alapító tagjai közé lépett és a szép számú közönség nagylelkű adakozásából befolyt 331 kor. 96 fillért egy a városunkban felállítandó »Arany János-szobor« alapja javára teljes összegében hivatalosan városunk pénztárához juttatta.

A gyűléseken kifejtett működések száma 55. Ezek közül I. fokú volt 25, II. fokú 27, III. fokú 3.

Az V. o. tagok működésének száma 9, VI. o. 22, a VII. o. 15, a VIII. o. 9. A körtől kitűzött pályatételek eredménye a következő:

1. A magyar hősiség képe Arany János Toldi-trilógiájában. – Pályamunka nem érkezett be.

2. Arany János tanulói pályája. – Nem pályáztak.

3. Krimhilda és Etele a Nibelung-énekekben és Buda halálában. A kitűzött 8 kor. pályadíjat 10 koronára felemelve, Csatóry M. VII. o. t. nyerte.

4. Tárgy szerint csoportosított antológia Arany János szép és bölcs mondásaiából. A 15 korona pályadíj nyertese Csatóry M. VII. o. t.

5. Csakis Arany János költeményeit szavalók versenyén a 6 korona jutalmat Budai Ferenc V. [o. t.?] nyerte el.

Az olvasóterem részére járt az Új Idők, Vasárnapi Újság, Érdekes Újság, Uránia, Művészet, Az alkoholizmus, Fliegende Blätter.

Tagja a kör a Temesvári Arany János Társaságnak, az Orsz. Magyar Képzőművészeti Társulatnak, az Uránia tud. egyesületnek, s alapító tagja a Kisfaludy Társaságnak és a Nagyszalontai Arany Emlék Egyesületnek. Ezeknek a tagokat illető kiadványai szintén az olvasóterem céljait szolgálták.”³⁹

Az önképzőkör működésével kapcsolatban meg kell jegyezni, hogy már az első évkönyvben (1876/77) szó van egy körről, de még nincs Arany nevéhez kötve.⁴⁰ (Ez természetes is, hiszen a költő akkor még él!) A mához közeledve a kör szerepének módosulását figyelhetjük meg. „1948 után szerepét, rendeltetését az irodalmi szakkör töltötte be, ha nem is akkora sikerrel. Az 1960-as években alakul meg újra az Önképzőkör, de megosztva: előadói kör és irodalomtörténeti kör néven, Kiss Kálmánné és Katkó Lajosné vezetésével.”⁴¹

Figyelmet keltő érdekessége a régi önképzőkör tevékenységének a különféle egyesületekkel, társaságokkal – többek között a nagyszalontai Arany János Emlékegyesülettel – való együttműködés. Ismeretlen, hogy ez a kapcsolat mikor és miért ért véget. Tanulságos lehetne, ha erről valamilyen dokumentum napvilágot látna. Van-e ilyen Nagyszalonta birtokában? Ott ugyanis ma is él az Arany János Emlékegyesület! A régi alapokon talán új kapcsolat épülhetne.

Máté István

39 A kisújszállási Ref. Főgymnasium Értesítője az 1916–17. tanévről, 60–62.

40 *Arany János Önképző Kör*, összeáll. SZABÓ Sándor Péterné CSORDÁS Gabriella iskolai könyvtáros. In: Mórincz 300. A Mórincz Zsigmond Református Kollégium, Gimnázium, Szakgimnázium és Általános Iskola jubileumi évkönyve, Kisújszállás, 2017, 140–141.

41 *Uo.*, 140–141.

Nr. 23

Arany János - prédikációja
Kisjzárásban - műve feldolgozva
"Közösséges leuitás"
- Eredeti A. J. kézirat = Faltos!

734
AS. 7. 72
76

Commiss.

Visionseges Tanitarsi

Léona
Arany János
Magyarszék Nov. 18.
1804.

Tel.

Alles is a' N. az általános...
se szerkesztés...
minden...
egy...
főnök...
mind...
székhely...
név...
lakt...
nyit...
maga...
Léona...
re...
de...
el...
Léona...
főnök...
maga...
Léona...
re...
de...
el...

Erősen...
főnök...
maga...
Léona...
re...
de...
el...
Léona...
főnök...
maga...
Léona...
re...
de...
el...

his, az ember egy, az a mi szelleme, az a
hisz, az ember egy, az a mi szelleme, az a
hisz, az ember egy, az a mi szelleme, az a
hisz, az ember egy, az a mi szelleme, az a

hisz, az ember egy, az a mi szelleme, az a
hisz, az ember egy, az a mi szelleme, az a
hisz, az ember egy, az a mi szelleme, az a
hisz, az ember egy, az a mi szelleme, az a

hisz, az ember egy, az a mi szelleme, az a
hisz, az ember egy, az a mi szelleme, az a
hisz, az ember egy, az a mi szelleme, az a
hisz, az ember egy, az a mi szelleme, az a

hisz, az ember egy, az a mi szelleme, az a
hisz, az ember egy, az a mi szelleme, az a
hisz, az ember egy, az a mi szelleme, az a
hisz, az ember egy, az a mi szelleme, az a

hisz, az ember egy, az a mi szelleme, az a
hisz, az ember egy, az a mi szelleme, az a
hisz, az ember egy, az a mi szelleme, az a
hisz, az ember egy, az a mi szelleme, az a

elmondhatjuk, hogy azot csak ki-
sáda szabályok, és a lelkielgö-
rökre.

Értebb, lakosság, és taposással.
hagyta, hogy nemcsak emeltesz nagy-
jólta és műveltségbe helyet kezdés.
legjobb javokat. Haaz ugyan hogy
erre dolg aratkal form: de ez a tem
nagy nem fogatkenet az embereken or-
and leg nagyobb jóság volna a st:
gedolme, és a nagy műveltségbe hely
lezzass embereket jóság, vagy meg-
joltam ki vagnyal szer a példét.
munk, min a költözése o embe-
re, előre egy tapasztalat, hogy
valamint a nagyab kigyet és ipar-
ter vezésem el vételevel, és egy-
kiváló dühözige gyaltatás.
walkodnal, mint a világgom, és az
istany kungyöt kivat: azonkiseu
azon kélhet kivil vagnyal leg
betovább, a gondot, a kult, a
barát, a kélmet és rengetek
a ki a világi művelégnel ma-
gost

szóval azaz am alkal. a nyavalyat
a kagyeret, a dnyhaldt nemere,
és egy kényig uralkodot a joga
dumkóm, mint a portu éjű stka-
li kórádom... De ha mind ezeket
ha áltatna volna is, vagy on hol
van az a katalom mely a jalt ha;
fordozt. leli éfmeresek, ellom
alkozón, hol van a melcsogy mely
amal kényig éjű jeme konyat
vári, és mörköslajai ellom. Harv
sajga helyzetese magat.

Értés hogy hogy danyvalat az egy-
délul az a költözés kényel, hogy
művelésnek az állam éfmeret
világnal nagyobb nézet meg ho-
deltana volna, azon katalom
don mire nem stonkete meg az d,
ha az világot is hogy az is
katalom ott katalom, és meg is
módi katalom katalom leg. és
nézet katalom katalom katalom
mire volna, a leli éfmeret
ms.

benne felismerednem, meg az az is, hogy
az okra al vesem véges kitalapom is
lesznek.

Ha továbbra is egy *Próbó* névre
kegyesen a *Próbó* és a *Próbó* az
még az, hogy mindkettőnek is a
kegyesen, *Próbó* és *Próbó*, egy jó
Dahírjás, és végre a maga és
Lajdón és a *Próbó* is a *Próbó*
megvétele volna a *Próbó* győzelmé-
nek az ellene felismerés. *Próbó*, a
lelki érzéses átalak, hogy minden
megérzés, benne az *Próbó* ellen
hatalm' *Próbó* által a *Próbó*, minden
mellékelésnek is az *Próbó* legyőzi.
De *Próbó* a *Próbó* a *Próbó* a *Próbó*
~~Próbó~~ leg megselebb helyre a *Próbó*
a *Próbó* felismerés talált megmondani,
mat. — *Próbó* *Próbó* *Próbó* *Próbó* nem
az *Próbó* *Próbó* és a *Próbó* *Próbó*
el *Próbó* *Próbó* és a *Próbó* *Próbó*
hogy az *Próbó* is *Próbó* *Próbó* *Próbó*
a *Próbó* *Próbó* *Próbó* *Próbó*.

et világi mulandó jól kövön
sabbá, a helyre a *Próbó* *Próbó*
fordi *Próbó* nem *Próbó* helyre *Próbó*
tal a *Próbó* - de *Próbó* *Próbó* *Próbó*
is *Próbó* *Próbó*.

Próbó a *Próbó* *Próbó* *Próbó*
egy *Próbó* *Próbó* *Próbó* *Próbó*
mellékelés, a *Próbó* *Próbó* *Próbó*
ai a *Próbó* *Próbó* *Próbó*, a *Próbó*
éssé *Próbó* *Próbó* *Próbó* *Próbó*
egy *Próbó* *Próbó* *Próbó* *Próbó*
Próbó *Próbó*, *Próbó* *Próbó* *Próbó*
Próbó, a *Próbó* *Próbó* *Próbó* *Próbó*
Próbó *Próbó* *Próbó* *Próbó*.

Ha meg egy *Próbó* *Próbó*
a *Próbó* *Próbó* *Próbó* *Próbó*
mellékelés *Próbó* *Próbó* *Próbó* *Próbó*
eddig emleked. *Próbó* *Próbó* *Próbó*
világi *Próbó* *Próbó* *Próbó* *Próbó*
is a *Próbó* *Próbó* *Próbó* *Próbó*
Próbó *Próbó* *Próbó* *Próbó*
Próbó *Próbó* *Próbó* *Próbó*
Próbó *Próbó* *Próbó* *Próbó*
Próbó *Próbó* *Próbó* *Próbó*.

Ajánlás Kisújszállásnak

Több szempontból is kívánatos, hogy az Arany János által összeállított prédikáció ebben a kötetben megjelenhessen. Egyrészt mert itt, Kisújszálláson született meg 1834-ben a költő első fennmaradt munkája, amelyet mint a hagyaték legkorábbi kéziratosa emléké, szerzője tudatosan őrzött meg. Ennek jelentőségét Arany ifjúkorára gondolva értékelhetjük igazán, amelynek versei, jórészt az ő szándékából, nem maradtak ránk. Ha hinni lehet a *Bolond Istók* II. énekének, a főhős, mikor Debrecenből megérkeztek korábbi művei,

Átlapozá még a phantasia
Első szülöttit, de elébb tüzet
Gerjeszte borzalmas *auto da fé*-nek,
S egymás után röpült belé az ének.

A tűzbe vetést mint a szigorú önkritikát követő megsemmisítés módját Arany János számos levelében említi. Mi lehet az, aminek ez a kézirat túlélését köszönheti, egészen az emlékévből történő első megjelenéséig?

A régiség, tudjuk, önmagában kevés volt ehhez. A „praeceptor”-hagyomány emléke azonban már olyan kincs, amely központi eleme az életműnek. Kisújszálláson kívül Arany János tanított Nagyszalontán, Geszten, Nagykőrösön, s tanított költészetével, kritikáival, tudományos értekezéseivel is, bár ezt írta *Összes költeményeinek* 1867-beli kiadásában: „kritikai lapszerkesztésem alatt elég alkalmam volt meggyőződni, hogy praeceptorom nem kell senkinek – jó, hát nem kell.”¹

Tudjuk, hogy ez a prédikáció elválaszthatatlan Török Pál személyétől, aki mint rektor a kisújszállási iskolát vezette, akinek könyvtára Arany János műveltségét gazdagította, aki püspökként és barátként vett részt a már országosan ismert költő levelezésében, s aki 1882-ben így köszönt el tőle a temetőben: „Hamvaiban is tisztelt barátunk, nemzetünk büszkesége, enged meg, hogy elbucsuzzunk tőled!”²

Arany János születésének 200. évfordulója egybeesett a reformáció 500. évfordulójával. 1855-ből való önéletrajzi levelében az áll, hogy „[a] zsoldárokat, a biblia vonzóbb történeteit – emlékezetem meghaladó idő előtt, hallásból már elsajátítottam”.³ Verseinek sok részlete és utalása mutatja, hogy

1 *Arany János összes költeményei*, Pest, 1867. VI. 6.

2 Vasárnapi Ujság, 1882. 44. szám, 1882. okt. 29. 701.

3 Arany János Gyulai Pálnak, 1855. jún. 7. ARANY János *levelezése* (1852–1856), szerk. KERESZTURY Dezső, s. a. r. SÁFRÁN Györgyi, BISZTRAY Gyula, SÁNDOR István (*ARANY János összes művei, XVI*), Bp., Akadémiai, 1982. 555.

milyen alaposággal ismerte a Bibliát, s tanulmányaiban és levelezésében is gyakran hivatkozott a zsoltárokra és dicséretekre. Ezek a szövegek személyiségének olyan mélyrétegeiből szóltak, hogy már saját kifejezéseinek eszközévé is válhattak. Petőfinek írta, gyermekei rajongására célozva: „Dicsérnek téged »még a csecsszopók is« mondja a VIII-dik zsoltár”;⁴ fiának visszaemlékezése szerint pedig így nyilatkozott Shakespeare-ről: „írói talentumáról elmondhatni, a mit a zsoltár zeng az urról: Nagy vagy uram a nagyokban, és nagy vagy a kicsinyekben.”⁵

Arany protestantizmusa olyan nyitott szemlélet, amely nemcsak saját jelenét, hanem történeti múltját és annak előzményeit is törekedett megismerni; látja és láttatja az emberi léptékek határait, alázatra tanítva önmagunk, a világ s főleg Isten megismerésében. A *Széptani jegyzetekben* írja: „Az esztétikusok meg szokták különböztetni a *térbeni*, *időbeni* és *erőbeni* fönséget. [...] Tehát az isten a legfönséges fogalom: mert benne minden fönség egyesülve van.”⁶ Az új templomi szövegekről pedig ez volt a véleménye: „*Jó éneket írni nincs a mai kor szellemében*, mert vallási ihlet nélkül költői sincsen.”⁷

Ennek a prédikációnak, látjuk és tudjuk, megvannak Arany János életét és életművét meghatározó értékei. Ide visszakerülve legalább jelképesen pótolja azt a háborús veszteséget, amelyet kéziratának itteni pusztulása jelent. Bemutatása a felvételek és az átírás mellett nemcsak irodalomtörténeti, hanem életrajzi és homiletikai kontextusban történt, feltárva és összegezve a költő Kisújszálláshoz fűződő kapcsolatrendszerét. Külön öröm számomra, hogy a kötetben Szathmári István professzor úr is szerepel, aki több mint ötven éve érettségi elnököm volt, s akinek óráit hallgathattam az egyetemen: ő számomra az első eleven kapcsolat Arany János legkorábbi munkájának színhelyéhez.

Korompay H. János

4 Arany János Petőfi Sándornak, ARANY János *levelezése* (1828–1851), szerk. KERESZTURY Dezső, s.a.r. SÁFRÁN Györgyi, BISZTRAY Gyula, SÁNDOR István, (ARANY János *összes művei*, XI), Bp., Akadémiai, 1975. 60.

5 *Arany János hátrahagyott iratai és levelezése*, Bp., Ráth Mór, 1888. I. XVI.

6 ARANY János, *Prózai művek*, I, szerk. KERESZTURY Dezső, s. a. r. KERESZTURY Mária (ARANY János *összes művei*, X), Bp., Akadémiai, 1962. 539.

7 [Új zsoltárszövegekről]. ARANY János, *Prózai művek*, 2, szerk. KERESZTURY Dezső, s. a. r. Németh G. Béla (ARANY János *összes művei*, XI), Bp., Akadémiai, 1968. 555.

Az Arany János által 1834-ben készített prédikáció¹

A nagyszalontai múzeum őrzi Arany János munkásságának legkorábbi kéziratát, amelynek tartalma még ismeretlen a szakma és a tágabb közönség számára. Leírása szerepel a kritikai kiadásban, a nagyszalontai iratok Dánielizs Endre által összeállított jegyzékében: „füzetalakra hajtogatott, összevarrt” levelekből áll, a prédikáció textusának megjelölésével,² első oldalainak képét pedig a Magyar Irodalmi Lap című honlapon láthatjuk.³ A prédikációt Arany János 17 éves korában írta le: 1833 és 36 között a debreceni református kollégiumban tanult, de annak költségeit nem tudta kifizetni, így 1834 márciusától 1835 áprilisáig Kisújszálláson tanított, abban az iskolában, ahol a későbbi református püspök Török Pál volt a rektor-igazgató.⁴

A címlapon szereplő *Communes* a latin *loci communes* rövidítése lehet, amelynek jelentése: közösen elfogadott teológiai tételek. A *Közönséges Tanítás* pedig mindenkihez szóló, vasárnapi tanítás, mint ahogy Csokonai Vitéz Mihály Csurgón írt prédikációjának címe is *Közönséges Tanítás* volt.⁵ Lényeges a megjelölt időpont: november 3., azaz hétfő, tehát a tanítás első napja, mert az akkori iskolai év november 1-én kezdődött és húsvét előtt ért véget, második félve pedig szeptember 15-ig tartott. Arany János tehát az 1834-es tanév kezdetén írta le a prédikációt.

A címlap hátoldalán szereplő héber írás Bányai Viktória szakértői véleménye szerint nem szöveg, hanem betűgyakorlat, amelynek nincsen kapcsolata a prédikáció bibliai versével. Az elemzés tárgya a Prédikátor könyve I. fejezetének 14. verse: „Láttam minden dőlőket, mellyek lesznek a’ nap alatt, hogy mind ezek hijába valóságok, és a’ Léleknek gyötrelmei.”

A kézirat kiadatlan voltát elsősorban az magyarázza, hogy a kutatás nem tudott választ adni a következő kérdésekre: milyen célból keletkezhetett ez a szöveg; másodsor: mit jelent az, hogy Arany János „leírta”: másolást vagy bizonyos mértékben önálló munkát; végül pedig: hogy a prédikáció milyen kapcsolatban van az ő életművével? Az első kérdésre csak feltevéseink

- 1 A prédikáció bemutatása 2017. március 2-án Nagyszalontán, az Arany János-émlékévet megnyitó első rendezvényen, az MTA BTK Irodalomtudományi Intézet tudományos ülészakán történt.
- 2 ARANY János, *Hivatali iratok I. Nagyszalonta – Nagykőrös – Budapest (1831–65)*, szerk. KERESZTURY Dezső, s. a. r. DÁNIELISZ Endre, TÖRÖS László, GERGELY Pál (ARANY János összes művei, XIII), Akadémiai, Bp., 1966, 466. Jelzete: Arany János Emlékmúzeum 34. 21x13 cm, 8 fol.
- 3 <http://www.irodalmilap.net/?q=cikk/arany-janos-kezirata-kozoenseges-tanitas-6>. Az első kép alatt Kisújszállás helyett Kiskúnszállás szerepel, a modernizált átírásban több hiba található.
- 4 Vö. DÉNES Szilárd, *Arany János kisújszállási tanítószága*, BpSz 49[1921], 185. köt., 49–62.
- 5 CSOKONAI VITÉZ Mihály, *Széphőrszói művek*, szerk. SZILÁGYI Ferenc, SZUROMI Lajos, s. a. r. DEBRECZENI Attila (CSOKONAI VITÉZ Mihály összes művei), Akadémiai, Bp., 1990, 153–158.

lehetnek: esetleg legáció volt a megbízás célja, de erre nézve semmilyen dokumentum nem maradt fenn; inkább föltehető azonban, hogy homiletikai, azaz egyházretorikai gyakorlatként kellett elkészíteni ezt a szöveget.

Mit jelenthet az, hogy Arany leírta? Erre a kérdésre már több bizonyossággal adhatunk választ. Egyrészt maga a szöveg árulja el, hogy nem pusztán másolásról van szó: ezt a következő javítások bizonyítják. Három példát idézek: Néró nem „palotájának szegletébe”, hanem „legrejtettebb helyébe kereste a’ soha fel nem talált nyugalmat”; másodszer: a vallás és (az itt erényt jelentő) virtus, amelyek „állandó javai az életnek” nem „a’ síronn tul”, hanem a „halál után is meg maradnak”; harmadszor pedig: a halál jeleinek felsorolásában a szemek nem „el lankadnak”, hanem „bé esnek”. A stiláris korrekciók tehát önálló fogalmazást jelentenek.

A prédikáció tanítása nem a Kölcsey Ferenc által írt *Vanitatum vanitas* című versée, amely szerint Salamon tanítása az, hogy

Mikép széles e’ világon
Minden épül hitványságon,
Nyár és harmat, tél és hó,
Mind csak hijába való!⁶

– hanem „azok a’ dolgok, mellyeket az emberek úgy néznek mint fő czélt csak melleleg valo eszközök azokhoz képpest, mellyekben az valódi tsupa boldogság áll, és azok ezekhez képpest merő hijába valóságok és a’ léleknek gyötrelmei”. Tehát nem minden hiábavaló, hanem csak azok, amelyeket a valódi értékek pótlására választottak.

Kölcsey versének jelentése az ő számára, mint erről Tompa Mihálynak beszámol máskor, csak tréfa volt, 1859-ben, az Ausztria, Piemont és Franciaország között kitört háború idején azonban – a református istentisztelet „hiszem, vallom és követem” szavaival – másképp látta, fejből idézve a költeménynek nem utolsó, hanem utolsó előtti versszakát. A „Sorssal, virtussal, nagysággal” sor helyett levelében „Sorssal, kincscsel, méltósággal” szerepel, a prédikációnak azt a részét idézve fel, amely a boldogság akadályairól szól, hiszen a kincs és a méltóság ezek közé tartozott.⁷

Az, hogy Arany nem írta, hanem leírta a prédikáció szövegét, valamilyen előzményt sejtet. Sikerült megtalálni a kézirat egyik fő forrását: négy évvel korábban, 1830-ban a Vörösmarty Mihály szerkesztette Tudományos Gyűjteményben Jeremiás (később Jeremiás) Sámuel református lelkész terjedelmes

6 KÖLCSEY Ferenc, *Versék és versfordítások*, szerk. SZABÓ G. Zoltán, s. a. r. SZABÓ G. Zoltán (KÖLCSEY Ferenc *minden munkái*), Universitas, Bp., 2001, 116.

7 Arany János levele Tompa Mihálynak, 1859. június 4. ARANY János *levelezése* (1857–1861), szerk. KOROMPAY H. János, s. a. r. KOROMPAY H. János, BÓDYNÉ MÁRKUS Rozália, JANKOVITS László (ARANY János *összes művei, XVII*), Universitas, Bp., 2004, 305.

tanulmánya jelent meg *Az ember' boldogságának Feltételei* címmel.⁸ Ez is hivatkozik a Prédikátor könyvére, amelynek központi üzenete megegyezik Arany prédikációjának alapversével: „E'kor tekinték minden én dolgaimra, melyeket tselekedtenek vala az én kezeim, és az én munkámra, melyet szorgalmatossággal szerzettem vala; imé pedig ezek mind hijába valóság, és a' léleknek gyötrelme, elannyira, hogy nintsen a'nak semmi haszna a' nap alatt.”⁹ (II.12.)

A két szövegnek megegyezik logikája és szerkezete. A tanulmányban a boldogság akadályai: az elégedetlenség, hiúság és önzés, valamint a szerencsétől függő gazdagság, társadalmi tiszttség és a kötelességeinket kizáró gyönyörűségek keresése¹⁰. Arany esetében pedig „azokról a dolgokról, a' melyekben a' bölts hijába keresi a' boldogságot és a' melyekről azt mondja, hogy azok a' léleknek gyötrelmei”: a gazdagság, rang és hatalom, valamint a gyönyörűségekben való elmerülés.” A tanulmány szerint a boldogság feltételei között szerepel a teljesített kötelesség, a sztoikus mértékletesség és az erényt jelentő virtus.¹¹ A prédikáció szerint pedig az élet nem mulandó, hanem állandó javait a vallás tanításának, a jócselekedeteknek gyakorlása, a vallás és az erény jelenti. Jerémiás Sámuel tanulmánya nemcsak az Arany-kéziratnak, hanem a folyóiratszerkesztő Vörösmartynak is forrása lehetett. *A' merengőhöz (Laurának)* írt vers híres sorai: „Mi az, mi embert boldoggá tehetne? / Kincs? hír? gyönyör?” ehhez a gondolatmenethez kapcsolódnak.¹²

A magasabb társadalmi polcra törekvés által nem lehetünk boldogabbak, hirdeti a tanulmány, mert „a' nagyoknak sokkal több bajaik és tűnődéseik vagynak, mint az alatsony sorsúaknak, és szegényeknek” – „nem különben mint a' magas hegyek' tetején lévő fák szüntelen ki vagynak téve a' szélveszek' és menykövek' ostromainak, a' midőn az alatsony völgyekben lévő cserjék csendes bátorságban vagynak”.¹³ Arany János kézirata ugyanezt és hasonló kifejezésekkel tanítja: „valamint a' magas hegyek és épületek tetejeinn a' szélveszek, és égi háborúk dühösségei gyakrabban uralkodnak, mint a' völgyönn, és az alatsony kunyhók körül”. Ennek történelmi példájaként Jerémiás Sámuel Nagy Sándort idézi: „olylan telhetetlen lévén az emberi szív, hogy minél többje van, a'nál többet kíván, úgy hogy ha a' föld' kerekiségének nagy részit birná is, sirva fakadna Nagy Sándorral, hogy miért nints még más világ a' melyet meghódoltasson?”¹⁴ Arany János prédikációja ugyanezt teszi:

8 JERÉMIÁS Sámuel, *Az ember' boldogságának Feltételei*, Tudományos Gyűjtemény, 14[1830], X, 3–43.

9 *Uo.*, 8.

10 *Uo.*, 6.

11 *Uo.*, 11, 19, 28.

12 VÖRÖSMARTY Mihály, *Kisebb költemények, III. (1840–1855)*, szerk. HORVÁTH Károly, TÓTH Dezső, s. a. r. TÓTH Dezső (VÖRÖSMARTY Mihály összes művei), Akadémiai, Bp., 1962, 69.

13 JERÉMIÁS, *i. m.* 15.

14 *Uo.*, 3.

„Ama híres Nagy Sándorról azt jegyezték fel a’ történetkönyvek, hogy minekutánna az akkor esmeretes világnak nagyobb részét meg hódoltatta volna, azon panaszkodott miért nem teremtett még az Isten más világot is hogy azt is hatalma alá hajtaná.”

A forrásként használt tanulmány szerint a célok eszközét nem szabad céllá tenni, így mértékletességben kell élnünk, mert „a’ ki vagy kell vagy nem, eszik, iszik, csak azért mert van mit, az azon ingertől fosztja meg magát, mely az evést és ivást gyönyörűségessé tészí, sőt lelatsonyítja magát a’ barmok’ sorsára, czéllá tévén az életben azt, a’ mi csak eszköz a’ czélra”.¹⁵ A prédikáció itt is követi Jerémiás Sámuel: „Gyönyörködni módjával a’ világbann bölts emberhez illik, de ezekbenn el merülni, és magát a’ testi gyönyörűségeknek rabúl adni, a’ kivánságoknak szolgálni, ez az a’ mi az embert egész a’ baromig lelatsonyítja.”

Az elmondottak alapján azt a következtetést engedhetjük meg, hogy a fiatal Arany János azt a megbízást kaphatta, talán Török Páltól, az iskola rektorától – akinek könyvtárát tanulmányozhatta –, hogy az 1834–1835-ös tanév kezdetére készítse el a Prédikátor könyve kiválasztott versén alapuló prédikációját; ehhez forrásként megkapta a Tudományos Gyűjteményben megjelent tanulmányt. Az, hogy a prédikációt „leírta”, azt jelentheti, hogy összefoglalta és saját kiegészítéseivel fogalmazta meg a felhasznált forrást, esetleg más forrásokat. A munkának feladat-voltát igazolja a héber betűk gyakorlása is.

Ha összehasonlítjuk ezt a kéziratot és Arany János életművét, milyen összefüggéseket találhatunk? A költő levelezéséből két példát idézek. A prédikációban ezt olvassuk: „a’ nagy méltóságba helyezettett emberek szintűgy, vagy még jobbann ki vagynak téve a’ veszedelmeknek, mint a’ Közönséges emberek.” A Gyulai Pálnak írt önéletrajzi levélben pedig Arany ezt írta saját irodalmi érdeklődésének első korszakáról: „Mindez házasságomig tartott, akkor föltemtem magamban, nem olvasni többet, hanem élni hivatalomnak, családomnak, lenni közönséges ember, mint más.”¹⁶ Egész életében mindig a „tekintetes” és sohasem a „méltóságos” megszólítást kívánta. Az a tanulmányban és a prédikációban is szereplő ellentét viszont, amelynek meggyőző erejét a földrajzi és társadalmi magasság és mélység párhuzamai bizonyítják, „hogyan valamin a’ magas hegyek és épületek tetejeinn a’ szélveszek, és égi háborúk dühösségei gyakrabban uralkodnak, mint a’ völgyönn és az alatsony kunyhók körül”, az ő életében fordítva érvényesült: „Rám nézve

¹⁵ *Uo.*, 20.

¹⁶ Arany János levele Gyulai Pálnak, 1855. június 7. ARANY János *levelezése* (1852–1856), szerk. KERESZTURY Dezső, s. a. r. SÁFRÁN Györgyi, BISZTRAY Gyula, SÁNDOR István (ARANY János *összes művei, XVI*), Akadémiai, Bp., 1982, 560.

nem a [!] teljesült, hogy a villám inkább magas bérczre húll, mint alacsony dombokra” – írta, csaknem 30 évvel később, Szász Károlynak.¹⁷

Két versbeli példa is bizonyítja, hogy a fennmaradt kézirat nem csak ifjúkori próbálkozás volt, hanem életre szóló tanulságokkal is járt. Az a megállapítás, mely szerint „az emberi szív olly veszendő dolgokba helyezteti bizodalját, mellyek hijába valóságok és a' léleknek gyötrelmei”, visszatér *A hajótörött* című versben, amikor, Világos után, maga is tönkrement:

Féljétek Istent, emberek!
Veszendő e világi jó;
A holnapig sem biztosít
Tömött szekrény, rakott hajó.¹⁸

Arany János felfogásában a vallás és a költészet szorosan összefügg: ez a rokonság felfedezhető a prédikációbeli hitvallás és *A vigasztaló* című vers között is. Az első így hangzik: „De a' vallás, ez az égből alá szált vigasztaló és oltalmazó Angyal bódog állapotunkba vélünk van, szerentséltenségünkbe meg segít, Örömmüket tetezi, bánatunkat enyhíti, egészségünket fűszerezi, betegségünket gyógyítja [...]”. *A vigasztaló* pedig így:

S mire nincs szó, nincsen képzet:
Az vagy nekem, oh költészet! [...]
Jókedvem te fűszerezed,
Bánatomat elleplezed[.]¹⁹

Az elmondottakat összegezve megállapíthatjuk, hogy a *Közönséges Tanítás* Arany János első fennmaradt munkájának tekinthető.

17 Arany János levele Szász Károlynak, 1861. augusztus 22. ARANY János *levelezése (1857–1861)*, szerk. KOROMPAY H. János, s. a. r. KOROMPAY H. János, BÓDYNÉ MÁRKUS Rozália, JANKOVITS László (ARANY János *összes művei, XVII*), Universitas, Bp., 2004, 569.

18 ARANY János, *Kisebb költemények*, s. a. r. VOINOVICH Géza (ARANY János *összes művei, I*), Akadémiai, Bp., 1951, 93.

19 *Uo.*, 201–202.

Communes
Közönséges Tanítás.
Leirta
Arany János
Kisujszállítás. Nov. 3^{án}
1834.

[Egy oldalnyi héber betűk]

Közönséges Tanítás.

Sz[ent] Letzke. Préd. I:14

Láttam minden dolgokat, melyek lesznek a' nap alatt, hogy mind ezek
hijába valóságok, és a' Léleknek gyötrelmei.

Nintsen a' teremtett d[ol]gok²⁰ között ts[ak] edj is, mely a' változásnak vas-törvényje alól fel volna szabadítva, és még is az emberi szív olly veszendő dolgokba helyeztetni bizodalmát, melyek hijába valóságok és a' léleknek gyötrelmei.

Nagyon balra magyarázná valaki a' Bölts elolvasott szavainak értelmét, ha azt állítaná hogy ezen beszédekben az Isten áldása eránt hidegséget, a' szabados és ártatlan gyönyörűségek eránt pedig unalmat és iszonyodást akar gerjeszteni. Csak azt akarja ő ebben mondani, hogy nem abban áll az embernek boldogsága és fő java, melybenn azt az embereknek nagyobb része keresi, és hogy azok a' dolgok, melyeket az emberek úgy néznek mint fő czélt csak mellesleg valo eszközök azokhoz képpest, melyekben az valódi tsupa boldogság áll, és azok ezekhez képpest merő hijába valóságok és a' léleknek gyötrelmei.

Ezenn beszédeknek alkalmatosságával akarok elmélkedni előtettek

1^{or} Azokról a' dolgokról,²¹ a' melyekben a' bölts hijába keresi a' boldogságot és a' melyekről azt mondja, hogy azok a' léleknek gyötrelmei

2^{or} pedig azt mondom meg mi teszi az embernek fő javát és boldogságát.

Azt lehetne gondolni K[eresztyének]! hogy mikor a' [Krisz]tus a' földre le szállott és a' K[eresztyén] vallás fundamentomát meg vetette, annyira el űzte mennyei tudományjának jóltévő világával a' babonaság sűrű homályját hogy a' bálványimádásnak, legalább azok között a' nemzetek között, kik az

20 A kézirat rövidítései: dgök – dolgok; eřeknek – embereknek; ĝ – meg; hm̄ – hanem; Iñ – Isten; K. – keresztyén(ek); Kereszty! – Keresztyének!; ñ, ně – nem; Sz., sz. – Szent; tš – tsak; u – ugyan; vā – van; vgi – világi; vĕk – vannak; vön – nagyon; Vš, vs – vallás; Xtus – Krisztus. A rövidítéseket []-ben feloldottuk. Az Arany által törölt szavakat-szórészeket <>-be tettük.

21 a' **dolgokról** – egyb.

ÚrJézus²² nevéől neveztetnek, egészszen vége szakadt. De fájdalommal kell meg vallani hogy a' Kéresztyének²³ között is többnyire mindennek van egy kebelebéli bálványja, melynek naponként áldozik, ugyanis melly sokan találkoznak, a' kik mint a' Mózes idejebeli Zsidók imádják a' néma aranyat! – Nagy része a' halandóknak el felejtkevénn rendeltetéséről, a' kints keresést tészí czéljává az életnek. De hát azok, a' kik a' pénzt hathatós<oknak> eszközöknek nézik a' fő jó el nyeresére, el juthatnak é ez által ezen célra? Eppen nem K[eresztyének]! mert igaz ugyan hogy a' pénzenn mindent meg lehet szerezni, a' mi ételünkre és ruházatunkra szükséges, de olytat a' mi a' bóldogságra tartozik egyet sem. – Hogy testünket és lelkünket betegségtől meg oltalmazhassuk, meg őrizhessük, arra a' világnak kintse sem elégséges; szerezhetz magadnak gazdagsággal barátokat, vagy inkább körülötted csapodárkodó hízelkedőket, de igaz barátokat, kik nélkül pedig az életnek minden édessége keserű a' halandóra ne[m] csak egyet sem. Mig bóldog vagy nyomba követnek azok tégedet, de szerencsétlenségedben futnak tőlled, vagy pedig még²⁴ ki is²⁵ nevetnek. Nem említem azokat a' sok álmatlan éjtszakákat mellyeket az ő kintsenek szaporításon való gondolkodásba tőlt el a' fősvény, nem említem azt a' szüntelen való retteget, melybe ejti, mellyel kinozza őtet az a' félelem, hogy nétalán vagy erőszak, vagy valamely szerentsetlenség által meg fosztódhatik javaitól. Mit tehetnek a' levegőbe magossan felnyúlt paloták, mellyek kevélyen hirdetik birtokosoknak gazdagságát és méltóságát, eljő a' tűz, pusztítva rohan ki a' víz árkaiból az elementumok felháborodnak, s kő halommá tészik a' büszke épületeket. És mikor fejed felett menyköves fellegek csoportoznak öszve, villámlásokkal és menydörgésekkel rettentvén szívedet, midőnn a' mint sz[ent] Dávid énekel, az úrnak szava megdördül a vizekenn, midőnn az Úrnak szava le tőri a' Czedrus fákat, az Úr letőri a' Libanus Czedrusait és meg tomboltatja²⁶ azokat mint a' tulkokat, a' Libánust és Síriont mint az egy szarvú fiait, midőnn az Úrnak szava botsájt lángos tüzet, midőnn meg reszketteti a' pusztát, a' Kádes pusztáit, akkor mondom bátorságba helyhetnek²⁷ é kintseid s meg gátolhatják é a' hartzoló egeket? – Vagy mikor a' döghalált okozo gőzök, és nyavalyák meg vesztegetik a' levegő-eket, ellent álhat é arannyaidnak özöne hogy azok hozzád ne férjenek – vagy végezetre mikor a' mind ezeknél rettenetesebb szélvész, a' lelki esméret, az elkövetett gonoszok' emlékezte feltámad szivedbenn, le tsendesíthetik é azt temérdek kintseid? Óh nem! Keresztyének, a'

22 ÚrJézus – J j-ből jav.

23 Kéresztyének – Keresztyének helyett

24 még – besz.

25 is – besz.

26 tomboltatja – b jav.

27 helyhetnek – helyezettnek helyett

kintseknek nintsen ennyi ereje, nem helyeztethetnek ők bennünket bődoltságba, és így nem méltán el mondhatjuk é hogy azok tsak hijába valóságok, és a' léleknek²⁸ gyötrelmei?

Továbbá: láthatjuk, és tapasztalhatjuk, hogy némelly emberek rangjukba és méltóságukba helyeztetik legfőbb javokat. Igaz ugyan hogy szép dolog azokkal birni: de ezekis szint úgy nem segíthetnek az emberekenn ott ahol leg nagyobb szükség volna a' segedelemre, és a' nagy méltóságba helyeztetett emberek szintúgy, vagy még jobbann ki vagynak téve a' veszedelmeknek, mint a' közönséges emberek. Mert úgy tapasztaljuk hogy valamint a' magas hegyek és épületek tetejeinn a' szélveszek, és égi háborúk dühösségei gyak<ortabban>rabbann²⁹ uralkodnak, mint a' völgyönn, és az alacsony kunyhók körül: azonképpen azon személyek³⁰ körül vagynak leg bokrosabban, a' gondok, a' búk, a' bánatok, a' félelmek és rettegések a' kik a' világi méltóságnak magassabb pólczánn ülnek. A' nyavalyák a' betegségek, a' döghalál rettenetességei szintúgy uralkodnak a' fejedelmeknek, mint a' porba csúszkáló kóldúsonn. – De ha mind ezek ellen ótalma volna is, valyon hol van az a' hatalom³¹ mely a' fel háborodott lelki esméretnek ellent állhasson, hol van a' méltóság mely annak kétségbe ejtő szemre hányásai, és mardosásai ellenn bátorságba helyeztetné magát?

Ama hires Nagy Sándorról azt jegyzték fel a' történetkönyvek, hogy minekutánna az akkor esmeretes világnak nagyobb részét meg hódoltatta volna, azon panaszkodott miért nem teremtett még az Isten³² más világot is hogy azt is hatalma alá hajtana – és még is midőn hirtelen haragjába leg kedvesebb barátjának szívét által ütötte volna, a' lelki esméret benne feltámadvánn, mérget vett bé, és azzal vetett véget tulajdon életének.

Hasonloképpenn egy Néró nevű kegyetlen Római császárról olvassuk hogy minekutánna két feleséget, mostoha ötsét, leg jobb Tanitóját, és végre a' maga tulajdon édes anyját is ártatlanul megölette volna: annyira gyötrettetett az ellene feltámadt bíró, a' lelki esméret által, hogy minden menydörgésbenn az Istennek³³ ellene kiáltó boszszúálló szavát, minden villámlásbann³⁴ életét eloltó fegyverét képzelte < . > azért palotájának <szegletébe> leg rejtekebb helyébe kereste a' soha felnem talált nyúgodalmat. – És így Kereszty[ének]! nemde nem azt mondhatjuk é a' világi fényről hatalomról és méltóságról is hogy azok is tsak hijába valóságok és a' léleknek gyötrelmei.

28 léleknek – e é-ből jav.

29 gyakrabban – rabban besz.

30 személyek – személyek helyett

31 hatalom – om jav.

32 Isten – I i-ből jav.

33 Isten – I i-ből jav.

34 villámlásbann – I besz.

A' világi múlandó jók között továbbra, a' melyekbe a' halandó bíznakodni szokott nem utolsó helyet foglal a' szépség – de ezis tsak merő hijába valóság.

Ugyanis a' bársonyos mezőket egy éjjeli dér meg fosztja zöld színektől, a' tavasznak legfőbb ekességei a' sokszínű virágok, a' nap égető tekintete előtt el hervadnak Igy múlik el a' szép ábrázat a' piross orcza, midőn azokat a' nyavalyák, a' vénség, és halál ki vetkeztetik deli formájokból.

Van még egy neme az e[mbe]reknek, a' mely még sokkal repedezettebb nádszalhoz ragaszkodik, mint az eddig említettek. Ezek azok kik a' világi gyönyörűségeken helyhezteszik fő javoketés bődögságokat.

Gyönyörködni módjával a' világbann bölts emberhez illik, de ezekben el merülni, és magát a' testi gyönyörűségeknél rabul adni, a' kívánságoknak szolgálni, ez az a' mi az embert egész a' baromig lealatsonyítja. Jó ugyan a' mi szemekkel nézni a' napot, és édesek az életnek gyönyörűségei, de ezek is akkor hagyják el az embert, mikor leg több szükség volna reájok. És ha szinte a' tettző gyönyörűségeken és örömeben zajogja is el valaki életének azon korát, melybe mint testi mind lelki ereje épségben van: csak ugyan eljő ő reá is a' vénség – őszhajak fedik bé zavart fejét, de a' melyek nem lengenek – nem hamvadnak el tiszteletesen. El jó a' sírnak éjjele, bé zárja szemét, és a' mi kevés gyönyörűsége lett volna <is> még annak látásától is meg fosztja azokat. Avagy tehát <Kereszty!> a' gyönyörűség is nem hijába való nem a' lélek gyötrelmei voltak é ő reá nézve?

Meg értvénn már ezekből K[eresztyének]! hogy az eddig elő számláltak között egygyikbe sem lehet bizni lássuk már

2° mi teszi hát az ember fő javát és bődögságát?

Az ember fő javának meg esmertető bójjege ez hogy a' mikiéppen az I[ste]n változhatatlan: úgy az ember az ő jótlekedete által meg nyeri azt, hogy midőn az éltető állatok meg olvadnak is és a' világ alkotmányja öszve dül gyözedelmesen áll meg a' maga lelkének erejében és az Isteni kegyelemtől gyámolítatva, azoknak öszve roskadó hantjai felett. Ezenn fő jó már a' Vallás, és annak gyümölcsei a' jó tselekedetek. Az eddig elő számlált világi jók csak bizonyos időbe nyújtanak vigasztalást, és akkor hagyják el bennünket midőnn a' segítségére leg nagyobb szükségünk va[n]. De a' vallás, ez az égből alá szált vigasztaló és oltalmazó Angyal bődög állapotunkba vélünk van, szerentsétlenségünkbe meg segít, Örömmel tetezi, bánatunkat enyhíti, egészségünket³⁵ fűszerezi, betegségeinket gyógyítja: egy szóval a v[allá]s³⁶ egy bennünk lakozó I[ste]nség, mely nemcsak bődög oráinkat kedvesebbé, hanem a' keserűket is édesékké változtatja.

35 egészségünket – s jav.

36 a vs – besz.

A' vallás u[gyan]is az a' mely meg őrzi a' gazdagnak szívét a' kevelységtől, és fősvénységtől, az erőstet a' vétkes magába bízakodástól, a' szegényt az el csüggedéstől, és kétségbe eséstől. Tegyetek ti magatok itt bizonyoságot vallás szerető K[eresztyének]! hányszor merítettetek vigasztalást a' vallásból, midőn azt minden gazdaságtokban, méltóságokban, és erőtkbenn fel nem találtátok < . > hányszor csendesítette le életadó vigasztalással fel háborodott lekieméretetek az Isten kegyelmességébe, irgalmasságába való bizodalom. Szóljatok ti utolsó szükségre jutott szükölködők, ti az élet terhe alatt el alélt nyomorúltak kik mindentől el hagyattatván gyakrann a' kétségbe esés örvényéhez közelítettetek szóljatok mondom ha n[em] a' vallás³⁷ vólt é az, melly lágy írat kötött meg sebhedt szíveitekre ezenn szókkal vigasztalván: Jöjjetek én hozzám, kik [me]g fáradtatok és meg terhelttetek én [me]g könnyebbitek titeket.

Úgy v[agy]on K[eresztyének]! a' V[allá]s és Virtus azok az állandó javai az életnek, a' mellyek még a' < síronn túl > halál után³⁸ is meg maradnak. A' gazdagságonn hatalma van a' szerentsének, a' rangonn < pedig > a' történeteknek a' vallás pedig és a' jó cselekedetek ezekenn is győzedelmeskednek. Mikor a' testnek sátora bomlani kezd, mikor megszűnik bennünk munkálkodni az életerő, és a' vér az erekbe meg fagy, mikor a' szemek < el lankadnak > bé esnek,³⁹ az ajakak meg kékülnek, az ortzák el halványodnak, mikor a' koporsó ködei, sötét ejtzakába borítják a' lélet: akkor is a' V[allá]s az I[ste]nnek irgalmasságát előnkbe terjesztvénn a' halált édessé teszi minékünk. E' tanit meg bennünket hogy úgy nézzük a' világi életet mint el kezdetét az örökké valóságnak, és a' sirt, mint olyan hajlékot mellynek ajtaja paraditsomra nyilik. Bóldog Ország! szeretetre méltó haza! meg elégedés és öröm lakik te benned, a' bánatok és nyomorúságok idegenek te benned! Gazdagság rang és pompa mint hijá bavalóságok és Lélekk⁴⁰ gyötrelmei ki v[anna]k te belőlled vettette. Egyedül a' vallás és jó cselekedetek az örök bóldogság fundamentomi élnek te benned!

Ezekigy levén K[eresztyének]! ne ragaszkodjunk felettébb a' v[ilá]gi múlandó jókhoz h[ane]m a' vallás és Virtus által vezéreltetvénn keressük az odafel valokat. Így ha az utolsó ellenséggel a' halállal szembe szállunk így bíztatjuk magunkat: Kitsoda vólna az egekben te nálladnál több? Én tenálladnál egyébbenn nem gyönyörködöm e' földön ha bár el fogyatkozik az én szívem és testem de az én szívemnek kő sziklája és az én erősségem te vagy egyedül óh Isten mind örökke Amen. – Nov. 3^{án} 1834. A. J.

37 vallás – a á-ból jav.

38 halál után – besz.

39 bé esnek – besz.

40 Lélekk – Lélek helyett

Arany János kisújszállási igehirdetésének homiletikai¹ elemzése

Arany János a fennmaradt adatok szerint 1833-ban iratkozott be a debreceni református kollégiumba a filozófiai kurzus első félévére. Annak eltelte után, 1834 márciusától 1835 áprilisáig az iskola kisújszállási partikulájában tartózkodott.² A fiatal Arany János itt írta le első fennmaradt alkotását,³ egy igehirdetést, aminek homiletikai szempontú elemzésére kértek fel mint református lelkipásztort.

Az alkotás borítójának felirata,⁴ ill. közvetlenül megadott címe⁵, valamint formai felépítése és tartalma alapján kijelenthetjük, hogy valóban egy mindenkinek szóló bibliai tanítással, bibliamagyarázattal, azaz igehirdetéssel állunk szemben.

Az igehirdetés létrejötte

Korompay H. János rámutat,⁶ hogy a mű keletkezésének időszakában az iskolai oktatás november 1-én kezdődött, a kézirat borítóján lévő dátum pedig november 3. Ez a nap abban az évben hétfőre esett, tehát az új tanév első napja volt. Ebből arra következtet, hogy „*a fiatal Arany János azt a megbízatást kaphatta, talán Török Páltól,⁷ az iskola rektorától, akinek könyvtárát tanulmányozhatta, hogy az 1834–1835-ös tanév kezdetére készítse el a Prédikátor könyve kiválasztott versén alapuló prédikációját*”.⁸

1 igehirdetéstani

2 1834. március 18-án saját kezűleg, latin nyelven jegyezte be a rektorátusba, illetve a préceptorátusba menő tanulók anyakönyvébe: „... március 18-án engem Arany Jánost, aki a Bihar megyei Nagyszalontán születtem, s tizenhét éves, helvét hitvallású vagyok, a kisújszállási skóla préceptorának kijelöltek az 1834/35-ös tanévre.” – KILIÁN István, *Arany János debreceni éve*. In: Arany János. Tanulmányok, szerk. NOVÁK László, Nagykőrösi Arany János Múzeum közleményei II., Nagykőrös, 1982, 29.

3 A mű címlapja szerint Arany János „leírta” ezt az igehirdetést. Egyelőre nyitott kérdésként kell kezelnem, hogy Arany János önállóan írta-e ezt az igehirdetést, vagy leírta, azaz lemásolta (?) valahonnan. Az is előfordulhatott, hogy egy más által megírt igehirdetést dolgozott át az előttünk lévő formába.

4 KOROMPAY H. János, *Az Arany János által 1834-ben készített prédikáció*, Irodalomtörténeti Közlemények (ItK) 121. (2017), 129–138. „Communes. Közönséges Tanítás. Leírta Arany János Kisújszállás. Nov. 3-án 1834.”

5 *Uo.*, 134.: „Közönséges Tanítás. Sz. Letzke. Préd I:14”

6 *Uo.*, 129.

7 Török Pál (1808–1883) teológiát végzett Debrecenben (1825–1830); két évig tanító, ezután Kisújszálláson lett rektor. 1836-ban kisújszállási, majd 1839-ben pesti lelkész. 1860-tól püspök. Felvirágoztatta egyházközségét, megszervezte a pesti teológiai akadémiát és főgimnáziumot. Kiváló érdemeket szerzett az irodalom területén. (ZOVÁNYI Jenő, Magyarországi Protestáns Egyháztörténeti Lexikon, MRE Zsinati Irodájának Sajtóosztálya, Budapest, 1977.)

8 KOROMPAY H. János, *i. m.*, 133.

Eszerint Arany – mint az iskola préceptora⁹ – a tanévnyitóhoz kapcsolódva írhatta le ezt a prédikációt.

Az igehirdetés elhangzása

Eddig nem találkoztam olyan megbízható közléssel, ami bizonyította volna, hogy Arany a kisújszállási diákok vagy a gyülekezet előtt elmondta volna az előttünk lévő igemagyarázatot. Létezik ugyan egy nagyszalontai hagyomány, miszerint húsvéti legátusi igehirdetesként¹⁰ elhangzott a kisújszállási gyülekezet előtt, de ezt bizonytalannak tekintem. Valószínűtlennek tartom, hogy Arany 1834. november 3-i dátummal látott volna el már sokkal korábban (1834 márciusában) elmondott igehirdetést, de azt is, hogy novemberben írt volna meg egy jó fél évvel később (1835 áprilisában) elmondandó igemagyarázatot. Ráadásul az igehirdetés tartalmában semmi nem utal a húsvéti ünnepkörre. Ha Arany – mint préceptor – egyáltalán elmondta ezt az igehirdetést, akkor valószínűsíthetően az új iskolai tanév kezdetén tehetette meg.

Az igehirdetés alapigéje

Az igehirdetés („*Ezenn beszédeknek alkalmatosságával akarok elmélkedni előttetek*”)¹¹ alapjául szolgáló bibliai részt Arany leírta, mégpedig így: „*Láttam minden dologokat, melyek lesznek a' nap alatt, hogy mind ezek hijába valóságok, és a' Léleknek gyötrelmei.*”¹² Azokban a bibliafordításokban, amikhez hozzáférhettem – Vizsolyi Biblia, későbbi revideált Károli-fordítások, Oppenheimeri Biblia, Heltai Gáspár- és Méliusz-féle részfordítások, Komáromi Csipkés György fordítása –, sem az igehirdetés alapigéjének, sem az igehirdetésben szereplő zoltáridézeteknek (pl. a 29. és a 73. zoltár idézetének)¹³ a szövege *nem teljesen* egyezik az eredeti bibliai szöveggel.¹⁴ Ezért feltételezem, hogy Arany János emlékezetből írhatta le a műben szereplő bibliai idézeteket. Az eredeti Károli-fordításban így hangzik az igemagyarázat

9 Préceptor: „A protestáns kollégiumokban a kezdő anyanyelvi osztályok, valamint a grammatikai osztályok tanulóinak osztály keretben előadásokat tartó nagydiákok. E tagozatokon a protestáns kollégiumok hagyománya szerint nem felnőtt tanárok vagy tanítók tanítottak.”
Forrás: http://www.kislexikon.hu/praeceptor_publicus.html \ i xxx57BZP7K1Y

10 DÁNIELISZ Endre (a nagyszalontai Arany Múzeum volt igazgatója) szóbeli tájékoztatása, ill. véleménye szerint: Arany János ezt a prédikációt 1834–1835-ben írta, Török Pál megbízásából, *valószínűleg* elmondotta kisújszállási tanítóként.

11 KOROMPAY H. János, *i. m.*, 134.

12 *Uo.*, 134.

13 *Uo.*, 135, 138.

14 A felsorolt fordításokban egyes számban találjuk a „hiábavalóság” és „gyötrelme” szavakat – míg Arany többes számban idézi őket.

alapigéje: „Láttam minden dolgokat, melyek lesznek a nap alatt, és imé minden csak hiábavalóság, és a léleknek gyötrelme.” (Prédikátor könyve 1. rész 14. verse)

Az igehirdetés formája

Formai szempontból az igehirdetést az alapige tanítását tisztázó, rövid bevezetéssel kezdi. Ezután bemutatja azt a két fő pontot, melyekről beszélni kíván. Ezekhez tartva magát, két – egymáshoz logikusan kapcsolódó – fő részben fejti ki mondandóját. Az első fő rész hosszabb, és négy alpontra osztható. E fő rész végére a hallgató érdeklődése valóban felébred arra a kérdésre, amit a második fő rész elején tesz fel. A második rész jóval rövidebb, és válaszol a feltett kérdésre. A fő mondanivalót nyomatékosító felszólítással és bátorítással zárja le az igehirdetést. Megítélésem szerint a mű formai szempontból nem hagy maga után kívánnivalót. Mondanivalóját retorikailag jól rendezve, követhetően, lényegre törően s meggyőzően fejtette ki. Hallgatósága – ha volt – a hallottakat megérthette, „magával vihetette” a templomból, s lelkesítő buzdítást kapott arra, hogy kövesse az igehirdetés tanítását.

Az igehirdetés tartalma

Arany az igehirdetésben arra a kérdésre keres választ, hogy: „*mi teszi az embernek fő javát és boldogságát*”.¹⁵ Az első fő részben rámutat, hogy a legtöbb ember az anyagi javakban, a rangban-méltóságban, a szépségben és a világi gyönyörűségekben látja az élet legfőbb javát és boldogsága forrását. Ezekről egyenként kimutatja – ókori példákkal is illusztrálva –, hogy *nem* ezek jelentik az ember legfőbb javát, így nem is lehetnek az ember boldogságának forrásai. Az *anyagi javakkal* kapcsolatban arra figyelmeztet, hogy ezekkel senki nem szerezhet testi egészséget, kitarító barátokat, továbbá nem nyújtanak biztonságot a természeti katasztrófákkal szemben. Sőt, aki kincseket gyűjt, annak sok álmatlan éjszakája és nyugtalan lelkiismerete lesz. „*Keresztyének, a' kintseknek nintsen ennyi ereje, nem helyeztethetnek ők bennünket boldogságba, és így nem méltánn el mondhatjuk é hogy azok tsak hijába valóságok, és a léleknek gyötrelmei?*”¹⁶

A *rang és méltóság* vonatkozásában rámutat, hogy minél magasabbra jut valaki a társadalmi ranglétrán, annál nagyobb veszélyeknek teszi ki magát, és ha a lelkiismeret-furdalás utoléri – a rang és méltóság sem tudja azt elcsendesíteni. Erre nézve történelmi példákat idéz: Nagy Sándor és Néró

¹⁵ KOROMPAY H. János, *i. m.*, 134.

¹⁶ *Uo.*, 135.

példáját. Itt is megállapítja: „...nemde nem azt mondhatjuk é a világi fényről hatalomról és meltósagról is hogy azok is tsak hijába valóságok és a lélekek gyötrelmei.”¹⁷

A szépséggel kapcsolatban annak mulandóságát emeli ki: „...ezis tsak merő hijába valóság.”¹⁸

Az élvezetről pedig azt mondja, hogy ez „az embert egész a' baromig lealatsonyítja”.¹⁹ Rámutat, hogy az élvhajhász embert is utoléri az öregség és a halál, s azután többé semmiféle örömet nem lát: „...a gyönyörűségek is nem hijába valók nem a lélekek gyötrelmei voltak é ő reá nézve?”²⁰

Az ígehirdetés bevezetőjében említette, hogy a felsoroltak Isten ajándékai ugyan, melyek iránt nem szabad hidegséget, unalmat és iszonyodást érezni, ámde aki ezeket a mellékes és változékonyságnak alávetett, mulandó dolgokat tartja legfőbb javának, azt ezek nem teszik boldoggá, sőt: egy idő után ezeket hiábavalóságoknak és gyötrelmes dolgoknak fogja találni. Ha valakinek ezek valamelyike „kebelebeli bálványja, melynek naponként áldozik”²¹– akkor ezek éppen azok, amik megfosztják a valódi boldogságtól. Előbb-utóbb rájön az ember, hogy ezek közül „egygyikbe sem lehet bizni”.²²

Arany az ígehirdetés második fő részének elején felteszi az izgalmas kérdést, hogy akkor „mi teszi hát az ember fő javát és boldogságát?”²³ Válasza: „Ezenn fő jó már a' Vallás, és annak gyümölcsei a' jótselkedetek.”²⁴

Tehát Arany a vallást és a belőle származó jótetteket minősíti változatlanak s így legfőbb jónak, a boldogság titkának. A tizenéves Arany meghatározza a vallás mibenlétét: „...a' vallás, ez az égből alá szált vigasztaló és oltalmazó Angyal²⁵ [...] egy szóval a v(allá)s egy bennünk lakozó I(ste)nység ...”²⁶ S ezután a vallást megszemélyesíti, és úgy beszél róla, mint ami cselekszik az emberben. Például: „...meg őrzi a' gazdagnak szívét a kevelységtől és fösvényiségtől, az erőstet a vétkes magába bizakodástól, a szegényt az el csüggedéstől...”²⁷ Kérdezi, hogy akik „mindentől el hagyattatvánn gyakran a' kétségbe esés örvényvéhez közelítettetek [...] nem a vallás volt é az, melly lágý irat kötött meg sebhedt szíveitekre ezenn szókkal vigasztalván: Jöjjetek énhozzám, kik (me)g fárdatatok és meg terhelttetek én m(eg) könnyebbítlek

17 Uo., 136.

18 Uo., 136.

19 Uo., 137.

20 Uo., 137.

21 Uo., 135.

22 Uo., 137.

23 Uo., 137.

24 Uo., 137.

25 Uo., 137.

26 Uo., 137.

27 Uo., 137.

tieteket”.²⁸ A vallás „bóldog állapotunkba vélünk van, szerentséltenségünkbe meg segít, Örömiünket tetezi, bánatunkat enyhíti, egészségünket fűszerezi, betegségiinket gyógyítja”²⁹ [...] az I(ste)nnnek irgalmasságát előnkbe terjesztvénn a halált édessé teszi minékünk. E' tanit meg bennünket hogy úgy nézzük a világi életet mint el kezdetét az örökké valóságnak, és a sirt mint olyan hajlékot mellynek ajtaja paraditsomra nyilik.”³⁰

A vallás után Arany rámutat a virtusra, azaz a jócselekedetekre, amiket a vallás „gyümölcseinek”³¹ nevez, és amikről azt hirdeti, hogy azok ugyancsak az ember legfőbb javai és így boldogságának okai.

Miután az ígehirdetés első pontjában kimutatta, hogy mi *nem*, s a második pontjában bemutatta azt, hogy szerinte *mi* az ember legfőbb java és boldogsága forrása, úgy véli, hogy kellő megalapozottsággal, bátran felszólíthatja hallgatóságát arra, hogy ne a mulandó világi javak álljanak gondolkodásuk és életük központjában, hanem az örökre megmaradó „vallás és Virtus által vezéreltetvénn keressük az odafel valokat”.³² Buzdításként pedig hozzáfűzi: „Igy ha az utolsó ellenséggel a' halállal szembe szállunk így biztatjuk magunkat: Kitsoda vólna az egekben te nálladnál több? Én tenálladnál egyébbenn nem gyönyörködöm e' földönn ha bár elfogyatkozik az én szívem és testem de az én szívemnek kő sziklája és az én erősségem te vagy egyedül óh Isten mind örökke Amen.”³³

Az ígehirdetés igyekszik megfelelni annak a homiletikai kritériumnak, hogy az alapjául szolgáló bibliai ígehely üzenetét a közvetlen szöveggörnyezetével, azután a forrásául szolgáló bibliai könyv egészével, sőt az egész Szentírás tanításával egybehangzóan fejtsse ki. Megállapítható, hogy Arany magyarázata összhangban áll textusa közvetlen szöveggörnyezetével. Sőt, majdnem egybevág a nevezett bibliai könyv legfőbb tanításával, amit Luther Márton fejtett ki a Prédikátor könyvéhez írt kommentárjának bevezetőjében, megteremtve ezzel e bibliai könyv reformátori értelmezési hagyományát.³⁴ Arany magyarázata – bizonyos komoly fenntartásokkal, amikre később még kitérek – összhangban áll más bibliai könyvek tanításával: így a Zsoltárok könyvének üzenetével (29. és 73. zsoltár) és egy újszövetségi levél tanításával is: az ígehirdetés befejezésében utal a Kol. 3,2 versére is („keressük az odafel valokat”).

28 *Uo.*, 137.

29 *Uo.*, 137.

30 *Uo.*, 138.

31 *Uo.*, 137.

32 *Uo.*, 138.

33 *Uo.*, 138.

34 <http://bekennende-kirche.de/2016/07/martin-luthers-auslegung-des-buches-prediger/>

Összefoglalva: Arany arra tanított e prédikációban, hogy az ember fő javát és így boldogságát az örökre megmaradó vallás adja, együtt a belőle fakadó jótettekkel. Ezért ezeket kell a legfőbb dolgoknak-értékeknek tartania mindenkinek, és ha így tesz a halandó ember – elnyeri a valódi boldogságot.

Az igehirdetés forrásai

Érdekes kérdés, hogy vajon milyen forrást (forrásokat) használhatott igehirdetésének megalkotása során? Korompay H. János ezt kutatva egy korabeli tanulmányban vélte felfedezni e prédikáció fő forrását.³⁵

Az igehirdetés létrejöttében a magam részéről egyéb forrást is feltételeznék, sőt szabadjon annak mélyebb hatást tulajdonítanom, mint az előbbinek. E forrás feltételezésére indított Győri L. János, aki ezt írta: „*A református családoknak a XVIII. század végétől egészen a legújabb időkig a Biblia mellett mindennapos olvasmánya volt Szikszai György debreceni lelkész Keresztyéni tanítások és imádságok című áhitatos könyve [...] Ez a nagy hatású könyv Arany családjának is lelki forrása volt.*”³⁶ Kíváncsian vettem kezembe „az öreg Szikszait”.³⁷ Meglepetésemre a következő – egyértelműnek tűnő – formai és tartalmi párhuzamokat véltem felfedezni Szikszai György és Arany János műve között:

a) Szikszai könyvének címe: „*Keresztyéni tanítások és imádságok*” – Arany igehirdetés-borítójának felirata, valamint címe: „*Communes. Közönséges Tanítás.*”

b) Szikszai könyve 19. részében vizsgálja a legfőbb jó és a vele összefüggő boldogság kérdését. „*A boldogság kívánása természet szerint beoltva lévén az emberbe, eleitől fogva kívántak és igyekeztek az emberek olyan legfőbb jót megnyerni és bírni, ami őket boldoggá teszi. De nagyobb részt elhibázták abban, hogy nem tudták, melyik és micsoda az ilyen legfőbb jó és olyant választottak legfőbb javuknak, ami éppen nem az.*”³⁸ Ugyanezzel a fontos témakörrel foglalkozik Arany igehirdetése is.

35 KOROMPAY H. JÁNOS, *i. m.*, 131. Hivatkozik JERÉMÁS SÁMUEL művére: *Az ember' boldogságának Feltételei*, megjelent: Tudományos Gyűjtemény, X. kötet, 1830, szerk. VÖRÖSMARTY Mihály. E mű szerint az ember a boldogságot saját lelkében találja meg, akkor, ha teljesíti kötelességeit; ha megelégedést tanúsít; ha társalkodik a természettel; ha mértékletes; ha megbecsüli önmagát; ha feledékeny; s boldogságának titka az álom és reménység abban, hogy a dolgok jóra fordulnak.

36 GYŐRI L. JÁNOS, *A református identitás megjelenése Arany János munkásságában*, Hitel, 2017. aug., 27. <http://www.hitelfolyoirat.hu/sites/default/files/pdf/03-gyori.pdf>
– A tanulmány részletesebben megjelent: *Arany János és a református identitás*, Magyar Református Nevelés, 2017/3.

37 SZIKSZAI György, *Keresztyéni tanítások és imádságok*, Református Zsinati Iroda Sajtóosztálya, Bp., 1986, 88–90.

38 *Uo.*, 88.

c) Szikszai „tanítása” szerkezetileg két fő részre oszlik: előbb kifejti, hogy az emberek mi mindent tartanak a legfőbb jónak, azoktól várva boldogságukat, azután bemutatja a valódi boldogság forrását. Arany igehirdetésében ugyanez a két formai fő rész figyelhető meg.

d) Szikszai alaposan tárgyalja azt a hat dolgot, amit meg kell találni abban a legfőbb jóban, ami az embert valóban boldoggá teszi. Megállapítja, hogy ezek a következők: 1) tökéletes legyen; 2) állandó, változhatatlan és örökkévaló legyen; 3) olyan legyen, amitől senki meg nem foszthat; 4) az ember lelkének teljes nyugalmat adjon; 5) az ember szívének kívánságát megelégtse és betöltse; 6) a nyomorúságok és a halál idején is vigasztalást, segítséget, szabadulást, boldogságot adjon. Hozzáfüzi: „*Akiben s amiben ez a hat dolog megtalálható, az a legfőbb jó. Akiben s amiben pedig ezek vagy ezek közül valamelyik meg nem található, nem legfőbb jó az.*”³⁹ Úgy vélem, hogy ennek a résznek a hatása is kitapintható Aranyánál, aki igehirdetése legelején megjegyzi, hogy az emberek általában olyan dolgokban keresik a boldogságukat, amik „*a' változásnak vas-törvényje*”⁴⁰ alá vannak vetve – vagyis nem változhatatlanok. Igehirdetése második részének legelején röviden megemlíti Isten változhatatlanságát.

e) Szikszai négy olyan dologra mutat rá, amikben az emberek a legfőbb jót vélik felfedezni, és amiket így boldogságuk forrásának tekintenek: 1) a gazdagság; 2) a megbecsültetés; 3) a testi gyönyörűség; 4) a bölcsesség.⁴¹ Arany ugyanezt a sorrendet követi: a gazdagsággal kezd, majd áttér a méltóságra, folytatja a szépséggel (ami a legrövidebb rész), s befejezi az élvezettel. Tárgyalása során csak a harmadik pontban tér el Szikszaitól.

f) Szikszai mind a négy – általa felvetett – mulandó dologgal kapcsolatban kimutatja, hogy miért *nem* számítanak a legfőbb jónak, minélfogva nem lehetnek a boldogság forrásai. Arany az általa felsorolt dolgokba vetett bizalom hiábavalóságát ugyanazzal a logikával mutatja ki, mint Szikszai.

g) Szikszai felteszi a nagy kérdést: „*Melyik hát és micsoda a legfőbb jó?*”⁴² Arany ugyanúgy jut el eddig a kérdéséig, amit ő így fogalmaz meg: „*...mi teszi hát az ember fő javát és boldogságát?*”⁴³ Szembeötlő a hasonlóság.

h) Szikszai feltett kérdésére így válaszol: „*Egyedül az Isten. Mert egyedül ő tökéletes. Olyan jó ő, hogy olyan jó nincs több. (Zs 25:8; Mk 10:18) Egyedül ő állandó és változatlan. (Jk 1: 17) Tőle senki meg nem foszthat,*

39 Uo., 88.

40 KOROMPAY H. János, *i. m.*, 134.

41 SZIKSZAI György, *i. m.*, 88–89.

42 Uo., 90.

43 KOROMPAY H. János, *i. m.*, 137.

senki el nem veheti őt, mert őt senki nem bánthatja, és minden az ő hatalma alatt van, s azokat is, akiknek ő a legfőbb javuk, úgy megerősítheti, hogy senki el nem szakaszthatja őket Krisztus szerelmétől. (Róm 8: 35–39) Ő az egyedül, aki tökéletes nyugalmat adhat lelkünknek, mert mindazt, ami nekünk nyugtalanságot, bajt, félelmet okozhat, elháríthatja és orvosolhatja, úgy, hogy örömmel mondhassuk: **Csak Istenben nyugszik meg lelkem, tőle van az én szabadulásom. Csak ő az én kösziklám és szabadulásom.** (Zs 62:2–3) Ő az egyedül, aki szíviünk kívánságát betöltheti és kielégítheti, mert ő végtelen, és mindent megtalálunk benne, ami a mi valóságos boldogságunkra szükséges, **teljes öröm van nála és gyönyörűségek vannak jobbján örökké.** (Zs 16:11)⁴⁴ Feltűnő, hogy Arany válasza – tartalmi szempontból – már eltér Szikszai választától, mert ő a vallásról mondja azt, amit Szikszai az élő személyes Istenről.

i) Szikszai a tanítás végén felszólítja olvasóját: „Te is azért, keresztyén ember, egyedül Istent válaszd és tartsd legfőbb javadnak...”⁴⁵ Arany ugyancsak felszólítja igehirdetése végén hallgatóságát arra, hogy kövessék igehirdetése tanítását: „Ezekigy levén K(eresztyének)! ne ragaszkodjunk felettébb a' v(ilá)gi múlandó jókhoz h(ane)m a' vallás és Virtus által vezéreltetvénn keressük az odafel valokat.”⁴⁶

j) Végül Szikszai bibliai buzdítással zárja le tanítását: „Együtt tarts azért Ászáffal, mondván: **Kicsodám van az egekben? Náladnál egyébben nem gyönyörködöm e földön. Ha elfogyatkozik is testem és szívem: szívemnek kösziklája és az én örökségem te vagy, óh Isten, mind örökké.** (Zs 73: 25–26)⁴⁷ Bizonyára nem véletlen, hogy Arany János ugyanezzel az igeverssel fejezi be igehirdetését: „Igy ha az utolsó ellenséggel a' halállal szembe szállunk így biztatjuk magunkat: Kitsoda vólna az egekben te náladnál több? Én tenálladnál egyébben nem gyönyörködöm e' földön ha bár elfogyatkozik az én szívem és testem de az én szívemnek kő sziklája és az én erősségem te vagy egyedül óh Isten mind örökke Amen.”⁴⁸

E párhuzamok alapján megerősödött bennem az a vélemény, hogy Arany János e prédikációjának „leírása” során forrásként felhasználhatta Szikszai György imádságoskönyvét is.

44 SZIKSZAI György, *i. m.*, 90.

45 *Uo.*, 90.

46 KOROMPAY H. János, *i. m.*, 138.

47 SZIKSZAI György, *i. m.*, 90.

48 KOROMPAY H. János, *i. m.*, 138.

Az igehirdetés tartalmi jellegzetességei

Arany igehirdetésének leglényegesebb pontján – éppen a legfőbb jó s a boldogság titka meghatározásának vonatkozásában – kitapintható a korabeli protestáns liberális teológia hatása. Az európai protestáns teológiában – bár ebben a korszakban is élt a bibliai-reformatori teológia hagyománya – a XVII. század végétől a XX. század első negyedéig korszerűnek és egyeduralkodónak számított az ún. racionalista teológia, majd az azt néhány ponton kritizáló, de annak romboló bibliakritikáját mégis magában foglaló liberális teológia. Ami hazánkat illeti: nálunk a racionalista teológia „csak a XVIII. század utolsó évtizedeiben kezdődik és Kant hatása alatt virágzik ki a XIX. század első négy évtizedében”.⁴⁹ E teológiai irányzat mellett azonban – már az 1800-as évek elejétől – ismertté lettek a liberális teológia atyjának számító Fr. Schleiermacher⁵⁰ tanításai is.⁵¹ A racionalizmussal kapcsolatban megfontolandóak Ravasz László szavai: „Nálunk a racionalizmus sajátos alakot öltött. Csak félig volt öntudatos világnézet, mely bölcséleti alapelveknek a vallásra való alkalmazásából állott volna elő, félig egyszerű dekadencia volt: a vallásos mélység elsekélyesedése, a teológiai ismeretek felületessége és az egész keresztyénségnek üres ritualizmussá való válása...»⁵² A liberális teológia vonatkozásában pedig ezt írja Koncz Sándor: „Modern teológiai liberalizmuson [...] közelebbről azt a teológiát értjük, mely Schleiermacher és Hegel elveinek együttes kritizálásából, egyeztetéséből és alkalmazásából született meg. Schleiermacher, mint a racionalizmus ellenlábas, nem ismerte el a vallásban kizárólagosan az intellektus jogait. [...] Schleiermachernél a vallás az érzésben gyökeredzik s Jézus a vallásos érzés közvetítője, azaz Istennek mint univerzumnak az emberi bensőben való manifesztációja. Jézus így eszménykép, minta, aki Rajta való csudálkozásunkban lesz érzésünk tulajdonává.”⁵³

Arany János Debrecenben kétségtelenül találkozhatott úgy a racionalista, mint a liberális teológia eszméivel. Ebben közrejátszottak tanárai, lelkészei, szellemi mesterei. Tudjuk, hogy egyik legkedvesebb tanítója – akinek később emléket is állított a Bolond Istók című versében⁵⁴ – Sárvári Pál⁵⁵ volt. Ő azon

49 KONCZ Sándor, *Hit és vallás*, Debrecen, 1942, 26.

50 Friedrich Daniel Ernst Schleiermacher (1768–1834)

51 MAKKAI Ernő, *Sipos Pál és Kazinczy Ferenc*, Erdélyi Múzeum, 1–2., 1944, 49–50.

http://eda.eme.ro/bitstream/handle/10598/27270/EM_1944_1-2_004_Makkai_Erno-Sipos_Pal_es_Kazinczy_Ferenc.pdf?sequence=1

52 KONCZ Sándor, *i. m.*, 34.

53 *Uo.*, 69.

54 TÖRÖS László, *Sárvári Pál, Arany János professzora*, A nagykovácsi Arany János Társaság kiadása, 1938, 84.

55 Sárvári Pál (1765–1846)

a göttingeni egyetemen tanult, amiben „»a német egyetemek modern típusa először testesült meg.« Nem állott többé a theologia kizárólagos uralma alatt.”⁵⁶ (Ezen az egyetemen ismerkedett meg Sárvári – a természettudományok mellett – G. W. Leibniz⁵⁷ és Ch. Wolff⁵⁸, valamint I. Kant⁵⁹ racionalista filozófiájával.) Szemlélete, tanításai komolyan hatottak a fiatal Aranyra. További hatást gyakorolhatott Arany formálódó gondolkodására Budai Ézsaiás, aki ugyancsak Göttingenben tanult,⁶⁰ és Arany debreceni tartózkodása idején debreceni püspök volt. Ezeken túlmenően, Arany kisújszállási préceptorsága alatt a helyi református iskola igazgatója Török Pál volt. Őt a hazai protestáns liberalizmus képviselőjeként tartja számon a magyar teológiatörténet.⁶¹ Könyvtárában bizonyára megfordulhatott Arany János,⁶² és kezébe kerülhettek a legújabb filozófiai és teológiai irányzatok képviselőinek könyvei.

Tehát Arany éppen azokban az éveiben találkozott a racionalista és liberális teológiával, „amikor legfogékonyabb az ifjui lélek, s a legmaradandóbb hatásokat veszi fel, mint ahogy a fa késő évek után is mutatja a fiatalon kérgébe metszett neveket”.⁶³ Így nem csoda, hogy a családi ház hagyományos, bibliás református keresztyénsége után már fiatalon hathatott reá a korabeli protestáns teológiai gondolkodás. Igehirdetésében – ha ugyan ténylegesen az ő igehirdetéséről van szó – felfedezhető úgy a konzervatív hatás (Szikszai részéről), mint a liberális teológiai gondolkodás befolyása.

A következőkben három olyan pontra hívom fel a figyelmet, amikben kitapintható ez utóbbi teológiai irányzat hatása.

Ezen hatás első megnyilvánulása az, ahogyan Arany az igehirdetés második fő részében a vallásról beszél. Egészen röviden utal ugyan a változhatatlan Istenre – de nem Őbenne, hanem a vallásban határozza meg az ember legfőbb javát, azaz boldogsága forrását: „*Ezenn fő jó már a' Vallás...*” Aztán meghatározza a vallást is: „*...a' vallás, ez az égből alá szált vigasztaló és oltalmazó Angyal [...] egy szóval a v(allá)s egy bennünk lakozó I(ste)nség...*”⁶⁴ A vallásról ezután úgy ír, mint ami számtalan jó és fontos dolgot cselekszik az ember lelkében.

Ez a hang nem a bibliás református teológia és kegyesség hangja, hanem a XIX. századi liberális teológiáé, amely a vallást mégis úgy fogta fel, mint

56 TÖRÖS László, *i. m.*, 44.

57 G. W. Leibniz (1646–1716), a felvilágosodás filozófiájának egyik legfontosabb előfutára

58 Ch. Wolff (1679–1754), a felvilágosodás filozófusa Leibniz és Kant közt

59 I. Kant (1724–1804), racionalista filozófus

60 Budai Ézsaiás (1766–1841), Göttingenben szerzett bölcsészdoktori címet, s 1794-től tanár Debrecenben, majd 1821-től debreceni lelkész, 1822-től a tiszántúli egyházkerület püspöke.

61 KONCZ Sándor, *i. m.*, 27, 54.

62 KOROMPAY H. János, *i. m.*, 133.

63 TÖRÖS László, *i. m.*, 3.

64 KOROMPAY H. János, *i. m.*, 137.

a merőben „jó” lélek „kegyes” érzületét. Fr. Schleiermacher szerint a vallás az univerzális létől való kegyes függésérzet. Koncz Sándor kiváló megfogalmazásában: „A vallás lényege és igazsága a személyes kegyes tapasztalásban van. A kegyes tapasztalás közvetlen tudást ad arról, hogy minden végesnek a végtelenben és minden időinek az örökkévalóban van az alapja, mégpedig úgy, hogy az örök és a végtelen nem az időin és végesen kívül, hanem – a kegyes érzületben – azon belül létezik. A kegyes függésérzet Isten érzése. Isten pedig az univerzum. A vallás az univerzumban megérzett Isten, azaz belső lényeg és a lélek meggyőződése.”⁶⁵ „Erdős József szerint a schleiermacheri vallástudat a szubjektív idealizmus és a Schelling-féle azonosság-bölcselet olyan áthidalási kísérlete, mely az Istenhez való személyes és közvetlen vonzódás és odaadás mozzanatát hangsúlyozza, ahol a vallásosság pusztán érzelemnek (azaz közvetlen öntudatosságnak) a meghatározottsága, és ahol Jézus kereszthalála csak egy istentudat kiemelkedő példaképe, de nem helyettes elégtétel. A bizonyosság itt a hit- vagy üdvéretnek szubjektív bizonyítottságát jelenti, amely azonban soha nincs egyedül, mert az istenivel való függés és az individuum szabadsága kettős érzetében nyilvánul meg, hatásában pedig közösségteremtő erejű.”⁶⁶ A nagy német teológus „[é]rtelmileg meghajolt a modern tudományosság felsőbbrendűnek vélt igazságai előtt, de rendszerében a hitre mint egyfajta érzületre továbbra is szükség van. Mégpedig minden, a Biblia igazságán nyugvó értelmi megalapozottság nélkül...”⁶⁷ Ezen túl meg volt győződve arról, hogy a racionalizmus eredményei mellett szükség is van erre a vallásra, mert az emberi léleknek ezen megnyilvánulása nagy erővel szolgálja mind az egyes ember, mind az emberiség fejlődését: „...a vallásosság [...] mint az univerzum (értsd: univerzális lét) iránti transzcendens érzet szükségszerű, hogy megtermékenyítően hasson a tudásra és az erkölcsre.”⁶⁸ Tehát felfogása szerint a vallás mint kegyes függésérzet voltaképpen a természetfeletti Isten, ill. Jézus Krisztus helyére áll, s mivel mély és pozitív hatást gyakorol az emberre, segíti az intellektuális és erkölcsi nemesedést, a fejlődés útján, ezért előreviszi az emberiséget is a pozitív végcél felé. „A korszakban általánossá vált az emberi önbizalom, a hit az emberiség feltartóztathatatlan intellektuális és

65 KONCZ Sándor, *i. m.*, 58.

66 KOVÁCS Kálmán Árpád, *A szabadság és üdvbizonyosság toposzai Baltazár Dezső 1921. november 6-i hódmezővásárhelyi beszédeiben*. In: A hódmezővásárhelyi Szeremlei Társaság Évkönyve, 2017, szerk. KOVÁCS Imre, PRESZTŐCZKI Zoltán, s. n. [Hódmezővásárhelyi Szeremlei Társaság], Hódmezővásárhely, 2018, 97.

67 KOVÁCS Kálmán Árpád, *Igazság, történelem, hatalom és a protestáns teológiai irányzatok a századfordulón*. In: *Historia est lux veritatis*. Szakály Sándor köszöntése 60. születésnapján, szerk. UJVÁRY Gábor et al., Budapest, VERITAS – Magyar Napló, 2016, I. köt., 324–325.

68 *Uo.*, 325.

erkölcsi nemesedésében.⁶⁹ Ezek ismeretében érthetőbb, hogy Arany igehirdetésében miért a *vallás* jelenti a legfőbb jót, az erényes tettek és így a boldogság forrását.

Másodszer, a liberális teológia hatása észlelhető abban az optimista emberképben is, amit Arany igehirdetése a hallgatósága elé tár. Azt írja, hogy a mulandóság világában élő ember „*az ő jótselkedete által*”⁷⁰ nyeri meg azt, hogy maga nem vész el, hanem „*midőn az éltető állatok meg olvadnak is és a' világ alkotmányja össze dűl gyözedelmesenn áll meg a' maga lelkének erejében és az Isteni kegyelemtől gyámolítottva*”⁷¹. Minek köszönheti az ember, hogy megmarad az összeroskadó hantok felett? *Saját lelke győzelmes erejének, a jótetteinek és az isteni kegyelem segítségének*. Történik ugyan utalás az isteni kegyelemre, de az csak az erővel teli embert megsegítő valóság. Arra jó, hogy a lelkiismeret-furdalást eltüntesse: „*...hányszor csendesítette le életadó vigasztalással fel háborodott lelkiesméretetek az Isten kegyelmességébe, irgalmasságába való bizodalom.*”⁷² Ezt az irgalmasságot is a vallás terjeszti az ember elé („*a' V(allás) az I(ste)nnnek irgalmasságát előnkbe terjesztvénn*”⁷³). Később azonban még ez a fajta kegyelem is eltűnik az igehirdető látóköréből, s így zárja az igehirdetést: „*Egyedül a' vallás és jó cselekedetek az örök boldogság fundamentomi élnek te benned!*”⁷⁴ „»Az alázatos, bűnét bánó, az Isten előtt meghódoló ember helyére az Istent valamiként magában hordozó ember lép, aki végső eredményként magából rajzolja meg élete, üdvössége körvonalait, és magából hint fényt a környező világra.«⁷⁵ „A kritikai teológia nem Isten Igéjének megrendült teológiája, hanem az emberi (vallásos) képességek hatalmának himnusza.”⁷⁶

A bibliai-reformatori teológia szerint az ember bűnös, és egyáltalán nem önmaga lelki erejének, valamint jótetteinek és a kegyelem segítségének – vagyis három tényezőnek együtt – köszönheti, hogy ha a mindenség összedűl, ő akkor is győz, hanem *egyedül* Isten kegyelmének, amiben *kizárólag* Jézus keresztdozata érdeméért részesül, mégpedig *csakis* a bibliai örömhírbe vetett hit által. Ebben az igehirdetésben azonban sem az ember vele született bűnösségéről, se önmegváltásra való képtelenségéről, se Jézus Krisztus megváltó kereszthaláláról, se annak teljes elégségességéről, se a mindent

69 KOVÁCS Kálmán Árpád, *A református hit fenntarthatósága a 19. század második felében*. In: A fenntarthatóság perspektívái a Kárpát-medencében. Multidiszciplináris vizsgálatok, szerk. GARACZI Imre, Veszprém, Veszprémi Humán Tudományokért Alapítvány, 2016 (Magyarságtudományi kutatások 5.), 257.

70 KOROMPAY H. János, *i. m.*, 137.

71 *Uo.*, 137.

72 *Uo.*, 137.

73 *Uo.*, 138.

74 *Uo.*, 138.

75 KOVÁCS Kálmán Árpád, *Igazság, történelem, hatalom...*, *i. m.*, 324.

76 KONCZ Sándor, *i. m.*, 25.

legyőző és gyógyító kegyelemről és a Jézusba vetett hit szükségességéről nem hallunk – ami egyértelműen a liberális teológia hatásának tulajdonítható.

Harmadszor, a racionalista teológiára vezethető vissza az is, hogy az igehirdetés nem Krisztus-központú. A klasszikus reformatori tanítások szerint a Biblia Krisztus-központú könyv, és ezért Őneki, ill. az általa elvégzett megváltásnak – az evangélium örömmüzenetének – minden igehirdetésben központi helyen kell megjelennie, s így kell elvezetnie a hallgatóságot a meghalt és feltámadott, dicsőséges Úr Jézus Krisztus megismerésére, segíteni az Őbelé vetett személyes bizalomra és buzdítani az Ő akarata követésére. Az igehirdetés elején – újból a teológiai liberalizmus szellemében – úgy olvasunk Jézusról, mint a keresztyén vallás megalapítójáról: „...a' (Krisztus a' földre le szállott és a' K(eresztyén). vallás fundamentomát meg vetette...”⁷⁷ Jézus munkáját így mutatja be: „...annyira el űzte mennyei tudományjának jóltévő világával a' babonáság sűrű homályát, hogy a' bálványimádásnak, legalább azok között a' nemzetek között, kik az ÚrJézus nevéől nevezetnek, egészen vége szakadt.”⁷⁸ Ezután Jézussal mint egyedüli Megváltóval – sajnos nem találkozunk. S ez érthető is, ugyanis a liberális teológiában: „A nem haragos Isten [...] a nem bűnös emberiséget, a krisztusi megváltó szenvedések nélkül, a folyamatos fejlődés és javítás útján az evangéliumi szellem jézusi ideálképével vezeti a nem túlvilági mennyországba.”⁷⁹ Arany még egy alkalommal felidézi Jézus egyik mondatát, de ez semmit nem változtat azon, hogy teljességgel hiányzik az igehirdetésből „a kereszt evangéliuma”, a megváltás örömhíre. Nem említi, hogy Istennel, aki a legfőbb jó és boldogságunk forrása, a Jézus Krisztusba és értünk bemutatott engesztelő áldozatába vetett hit által békülünk meg, és így lesz mienk a kegyelem, a valódi és örök boldogság.⁸⁰ Így az igehirdetés – korábban említett erényei mellett – ezen a roppant jelentőségű ponton joggal kifogásolható megoldást kínál a legfőbb jót, s így boldogságot kereső hallgatóságának. Ezért azonban nem a fiatal Arany, hanem a korabeli liberális teológia okolható.

Úgy vélem, hogy ez az igehirdetés azt tanúsítja, hogy ha megírója lelkében még éltek is a korábban hallott biblikus-hitvallásos emlékek – pl. az otthoni bibliai történetek, az elemi iskolai hittankönyvének leckéi,⁸¹ Szikszai György

77 KOROMPAY H. János, *i. m.*, 135.

78 *Uo.*, 135.

79 KOVÁCS Kálmán Árpád, *Igazság, történelem, hatalom... i. m.*, 324.

80 „Aranynak ezt a kálvinista racionalizmusát hosszú időn keresztül nem is interpretálták közelebbről, egyedül Podmaniczkyne Vargha Ilona merete világosan megfogalmazni, hogy ennek az erkölcsi alapjaiban tagadhatatlanul a Biblián nyugvó életelvnek fogyatékosága az, hogy hiányzik belőle Krisztus, és általánosságban is az evangélium diadalmos üzenete.” (IMRE László, *Arany János és a kálvinizmus*, <http://confessio.reformatus.hu/v/298/#page1>)

81 HÜBNER János, *Száz és négy válogatott Históriaik* (lásd: GYÖRI L. János, *A református identitás megjelenése Arany János munkásságában*, Hittel, 2017. augusztus, 28.)

kegyes tanításai –, ezekre már meghatározó erővel kezdtek rárakódni korának kritikai teológiai észrevételei.

Zárszó

Befejezésül, mint évtizedek óta prédikáló református lelkipásztor, aki úgy a debreceni református kollégiumhoz, mint a kisújszállási református egyházközösséghez is sok szállal kötődik, hadd jegyezzem meg, hogy az elemzett ígehirdetés egy ma is időszerű kérdést boncolgat: mi a legfőbb jó, ami a boldogságunk forrása lehet? Sokan ma is a földi javakban, társadalmi rangban, szépségben, tudásban, élvezetekben és egyéb teremtett dolgokban vélik megtalálni a legfőbb jót és azzal együtt boldogságukat. Mivel azonban mindezek teremtett s mulandó ajándékai Istennek, s mivel mindeközben az élő Istennel nem törődnek, ezért válik minden igyekvésük hiábavalóvá és lelkük gyötrelmévé. Az ember legfőbb java nem a vallás és a jótettek, hanem az élő, végtelen és változatlan személyes Isten. Ő, aki Jézus Krisztusban eljött e földre. Ő, aki a Jézus Krisztus kereszthalála által kiengesztelte önmagát az ellene fordult emberek iránt, megbocsátva nekik minden bűnt. Ő, aki Jézust azután feltámasztotta a halálból és ültette a maga jobbjára. Ő, aki hív minket a Jézus Krisztusba vetett hitre, az Ő elfogadására, s arra, hogy követésére adjuk magunkat – mert így találunk Rá újra. Isten Őáltala és Őbenne utat készített magához, mert szeret, és azt akarja, hogy Ővele megbékülve, Benne megtaláljuk a legfőbb javunkat, és azzal együtt földi életünk és örök életünk boldogságát.

Arany János felnőttkori műveiből két olyan idézet jön előm, melyekből arra következtek, hogy azért még élt benne Isten kegyelmének és szeretetének ismerete. Toldi, fényes győzelme után, így szól:

„Miklós pedig monda: »Nem megjövendöltem,
Hogy előbb vagy utóbb bajnok lesz belőlem?
De nem köszönöm azt magam erejének:
Köszönöm az Isten gazdag kegyelmének. [...]«²⁸²

(XII, 18)

82 <http://magyar-irodalom.elte.hu/sulinet/igyjo/setup/portrek/arany/toldi.htm>

A másik idézet a Szondi két apródjából származik, ahol a kegyelmes Jézus Krisztushoz való közvetlen odafordulást oly gyönyörűen fogalmazta meg:

„...S hogy feljöve Márton, az orosz pap,
Kevély üzenettel a bösz Ali küldte:
Add meg kegyelemre, jó Szondi, magad!
[...]
Mondjad neki, Márton, im ezt felelem:
Kegyelmet uradtól nem vár soha Szondi,
Jézusa kezében kész a kegyelem:
*Egyenest oda fog folyamodni!”*⁸³

Szívből remélem, hogy Arany János felnőtt fejjel visszatalált a szalontai szülői ház biblikus református hitéhez, s Jézusához egyenest folyamodott, akinek kezében számára is kész volt az egyedül üdvözítő kegyelem.

Sipos Ete Zoltán
református lelkipásztor
(Szeged)

83 <http://magyar-irodalom.elte.hu/sulinet/igyjo/setup/portrek/arany/szondi.htm>
(Kiemelés: Sipos E. Z.)

EMLÉK ÉS VALÓSÁG

Kisújszálláson írta, vagy Kisújszállásra utal

A rombolás a teremtés egy formája – jut eszünkbe ez a mondás, ha azokra a művekre gondolunk, melyeket Arany János városunkban alkotott, de később megsemmisített. Az ilyen cselekedeteknek számos oka lehet, ma például az „art destruction”, azaz a műpusztítás a művészi kifejezés egyik formája.

Arany viszont más megfontolások alapján, talán elégedetlenségből, túlzott önbírálata következményeként cselekedte, vagy egy depressziós időszakban tette ezt, amikor a verseket elégette, az Aeneis-fordítást szétépte. Ezt már nem tudjuk meg...

Megmaradt viszont egy, a városunkban készített Arany János-írásmű. Nagy meglepetéssel és még nagyobb örömmel figyeltünk fel rá, amikor Korompay H. János bemutatta jelen könyvünk tárgyát, a *Prédikációt*. Erre 2017. március 2-án, Nagyszalontán került sor, az Arany János-emlékvet megnyitó első rendezvényen, az MTA BTK Irodalomtudományi Intézet tudományos ülés-szakán. Nem kívánom további elemzés alá vonni ezt az Arany-művet, mert már megtettük ezt könyvünk előző lapjain, csupán egy írás részletére terelném a figyelmet. Jámbor József itt közölte vallomásában írja: „Nem véletlen, hogy 1834-ben Kisújszálláson lejegyzett gondolatai a *Prédikátor könyve* híres szentenciái alapján íródtak. Sokkal jobban rálát a hiábavalóságokra az, akinek az életét a szükségszerűségek határozzák meg. A felelősség, a lelkiismeret és az Isten kegyelme iránti örök reménység. Ezekben bízva nem sóvárog a híváságos örömök felé, megtalálja magát a családban, alkotásban, tisztességben.” Igen. Mindenképpen ezek mentén kell megítélnünk ezt a nagyszerű írást. Talán nem esek túlzásba, amikor azt mondom: Arany ezen munkáját tekintetjük az ars poeticájának is!

A költő kisújszállási műveként tarthatjuk számon *A dévaványai juhbehajtás* című elbeszélő költeményét is, annak ellenére, hogy Arany szerzőségét többen is kétségbe vonták. A ma már elfogadottnak mondható álláspont szerint azonban ez Aranyak tulajdonítható.

Talán a két legfontosabb műve, melyben felfedezhetők kisújszállási emlékei: *Az elveszett alkotmány* és a *Bolond Istók*.

Kisújszállási fogantatású munkának vélik *A bajusz* című költeményét, bár ennek bizonyítékaira nem leltem rá.

Arany itteni jelenlétének nyomai fedezhetők fel *A hamis tanú* című versében. Ez szintén kisújszállási évére, egy itt felkutatott esetre vezethető vissza. Itt ismerkedhetett meg azzal a történettel (egy 1730-ban lezajlott esemény kapcsán), amiben a városhoz tartozó Marjalaka és a Békés megyei Ecseg közötti határpererről volt szó. „Márialaka javára két nagyon idős ember úgy

esküdött meg, hogy talpuk alá a csizmájukba földet tettek. Mikor azonban az esküt letették, az egyik szörnyethalt, a másik megvakult.”

Talán nem tűnök túlságosan elrugaskodottnak, amikor azt mondom, hogy a *Toldinak* is van némi kisúji vonatkozása. Állíthatom ezt azért, mert a kutatásaim során felbukkant egy Miksa cseh király által 1577-ben megfogalmazott bizonyáglevél. Ennek tanúsága szerint, örökös hűtlenség miatt, Nagyfalui Toldi Miklósnak a Csanád vármegyében lévő Monyorósfecskes falubirtokban bírt egy birtokrészét a király négy kisújszállási vitéznek adta. Talán Arany Jánosnak is a kezébe került ez a dokumentum, mely megerősíthette benne a Toldi megírásának szándékát.

Ha csak közvetetten is, de kapcsolat fedezhető fel a város és a *Rózsa és Ibolya* című verses meséje között. Ez volt az első költemény, mely Arany nevével napvilágot látott, a Pesti Divatlap mutatta be a közönségnek. Keletkezésének körülményeiről annyit tudunk, hogy ez a mű Petőfi inspirálására készült. Arany Jánosnak 1847. február 10-én jutott kezébe Petőfi levele, s úgy felvilányozta, hogy amint másnap elküldte válaszáat, rögtön hozzálátott a terv kidolgozásához. Tíz nap alatt elkészült vele. A mű vastag zöld papirosra lett írva, úgy, mint a Toldi, tíz árkus-oldalt tett ki. A költő a végére odairta: „Kidolgozásához fogtam febr. 11. 1847. – Vége febr. 21-én 1847.” Arany hagyatékának első, hivatott sáfára fia, László volt, akinek akaratából és tervei szerint özvegye, Szalay Gizella mindenüvé eljuttatta a költő kéziratait, ahol az megfordult, ahol jelentősebb hatások érték, vagy ahonnan különleges eszmei és baráti megértés sugárzott feléje. Így került Kisújszállásra a *Rózsa és Ibolya* kézírata 1899 körül. Ez a felbecsülhetetlen értékű kézirat 1944-ben megsemmisült.

Újszállási Rácz Lajos

Kisújszállásiak Aranyról

Szeremley Barna

1870. február 3-án született Tiszadobon.

Középiskolai tanulmányait a késmárki líceumban végezte, majd a budapesti egyetemre ment, s a magyar és latin nyelv és irodalom tanulmányozásának szentelte magát. A kisújszállási református főgimnázium fenntartótestülete 1893 őszén helyettes, majd oklevelének megszerzése után, 1894-től rendes tanárnak, 1905-ben pedig igazgatónak választotta meg.

Legkedvesebb témája Arany János élete és költészete, s e tekintetben a szakavatottsága országosan ismert.

Publikációi ebben a témakörben:

- *Néhány vonás Arany János jelleméből*, Kisújszállás és Vidéke, 1901;

- *Arany János Kisújszálláson*, Nagykun Kalendárium, 1905;

- *Arany János jelleme „Epilogus”-a tükrében* (irodalomtörténeti tanulmány), Uránia, 1904/4., 5., 6–8. szám;

- *Relikviák egy nagy költő (Arany János) és egy kis költő (Nagy Imre) életéből*, Protestáns Képes Naptár, 1909.

Szeremleynek nagyszülein keresztül volt némi közvetett kapcsolata is Arannyal, mivel nagyapja, Váry Lajos és nagyanyja, Fábíán Terézia együtt utaztak a költővel 1843. évi, több hetes bécsi útján, két ízben is átutazva Kisújszálláson.

Szeremley tanította Móriczot, akivel dolgozatot is íratott Aranyról, melynek címe: Arany János jelleme Epilogus c. költeménye tükrében. Móricz ezért az írásért 10 korona pályadíjat kapott.

Tanítványa volt még a későbbiekben említett Dénes Szilárd irodalomtörténész is.

Fiatalon, 1917-ben hunyt el.

Barla Szabó Jenő

Kutason született, 1870-ben.

A debreceni teológiát 1892-ben elvégezve, az Andaházi–Szilágyi alapítványi internátus felügyelője volt, majd apja, Barla Szabó József volt országgyűlési képviselő parókiáján, Somogyvisontán segédlelkész. 1894-től Kisújszálláson, a református gimnáziumban vallásnár lett. Itt tevékenykedett 27 éven át, itt alapított családot. 1921-ben vonult nyugalomba.

Szeremley Barna kollégája volt, Móricz Zsigmondot is tanította, aki a Forr a borban megemlíti személyét, Csapodi tanár úr néven. Barla több cikket is

írt Arany Jánosról, melyek a Tiszavidék (később Szolnok Megyei Néplap) című újságban jelentek meg. Ezekben számos, addig nem ismert információt adott közre a költőről, főleg Kisújszálláson töltött évéről.

Kisújszálláson hunyt el 1962-ben, 92 évesen.

Dénes Szilárd

Kisújszálláson született 1883-ban, Deutscher Szilárd néven. Középiskolai tanulmányait a helyi főgimnáziumban végezte. Amikor Móricz nyolcadikos, ő hatodikos volt. Talán ennek tulajdonítható, hogy több Móricz-tanulmány szerzője is lett. Osztályfőnöke Szeremley Barna volt. A Pázmány Péter Tudományegyetemen szerzett diplomát mint nyelvész és irodalomtörténész. Foglalkozása: tanügyi főtanácsos, tanügyi titkár.

Arany Jánossal kapcsolatos írásai:

- *Arany János kisújszállási tanítószága*, Budapest, Franklin Ny., 1921;
- *Arany János: A pusztai fűz*, Irodalomtörténet, 17. (1928) 4., 297;
- *Hogyan hatott a tanítás Arany János lelki életére?* Irodalomtörténeti Közlemények, 46. (1936) 2., 188–198;
- *Arany Jánosnak A Ványai Juhbehajtás című ifjúkori verses krónikájáról*, Irodalomtörténeti Közlemények, 60. (1956) 2., 178–186;
- *Arany János észrevételei a Magyar Nyelvőr legelső számaira*, Magyar Nyelvőr, 83. (1959) 2., 157–161.

1960-ban hunyt el.

Kiss Tamás

Kisújszálláson született 1912-ben. A helyi középiskolában érettségizett, Debrecenben szerzett teológusi, később tanári diplomát. Nagyváradon, majd Debrecenben tanított, szerkesztője volt az Alföld című folyóiratnak. A Nyugat harmadik nemzedékéhez tartozott. József Attila-díjas költő. Könyvet írt Csokonairól, Móriczról és a debreceni református kollégiumról. Az *Árkádiában éltünk* c. kötetben (1975) tanulmányt közölt *A préceptor Arany* címmel.

Debrecenben hunyt el, 91 évesen, 2003-ban.

Ágotai László

Békésen született 1921-ben. Itt érettségizett, majd Debrecenben szerzett magyar–francia szakos tanári diplomát. A kisújszállási gimnáziumban tanított 1943-tól nyugdíjazásáig. Az iskolai könyvtár vezetőjeként tárlókba rendezte Arany és Móricz kisújszállási tartózkodásának írásos dokumentumait. „*A dévaványai juhbehajtás*” szerzőségének kérdéséhez címmel személyes kutatáson alapuló, bizonyító erejű írást tett közzé 1958-ban a Jászkunságban.

1992-ben hunyt el.

Kiss Kálmánné

Kisújszálláson született Posztós Margit néven 1935-ben. A helyi gimnáziumban érettségizett, majd a tanári diploma megszerzését követően visszatért a középiskolájába. Előbb tanárként, később igazgatóként tevékenykedett, megkapta a címzetes igazgató címet. Szülővárosa irodalmi hagyományival és kapcsolataival foglalkozó írásait a *Kisúji harangszó* című kötetben adta közre 2006-ban. Itt jelent meg *A préceptor Arany János* című tanulmánya is.

2016-ban hunyt el.

Szabó Lajos

Kunhegyesen született 1938-ban, itt végezte gimnáziumi tanulmányait is. Tanári és népművelői oklevelet szerzett. Kisújszálláson kollégiumi, Kunhegyesen és Törökszentmiklóson gimnáziumi igazgató volt. A rendszerváltozás idején országgyűlési képviselő és tankerületi igazgató. A Nagykunság történetéről számos tanulmányt publikált. *A fiatal Arany János Kisújszálláson* címmel 1967-ben a Jászkunországban jelent meg írása.

2004-ben hunyt el.

Újszállási Rác Lajos

Kisújszálláson született 1949-ben Rác Lajos néven. A kereskedelem és vendéglátás szakmában szerzett felsőfokú képzésével több évtizedet dolgozott különböző beosztásokban. Élete derekán családjával más településen keresett új otthont, de szülővárosától sohasem szakadt el. Ezt igazolják helytörténeti témájú könyvei. Szépirodalmi munkássága során írt négy regényt, egy NKA-pályázaton nyertes színművet, egy MR-díjas hangjátékot, és egy verseskötetet is kiadott. Arany János 1843-as nagykunsági útjáról az *Arany János útitársa voltam* című dokumentarista regényét 2017-ben jelentette meg.

Monoki Mariann Gizella

Kisújszálláson született 1976-ban. Szolnokon érettségizett, majd az ELTE Tanárképző Főiskolai Karán szerzett magyar–könyvtár szakos tanári diplomát. Ezt követően a hódmezővásárhelyi Bethlen Gábor Református Gimnáziumba került könyvtárostánárnak, ahol jelenleg igazgatóhelyettesként dolgozik. Drámapedagógus szakképzést is szerzett. Falusi színjátszócsoporthoz vezet, amely nagy sikerrel szerepelt országos megmérettetésen is. 2017-ben az *Arany János Kisújszálláson* című kötetben foglalta össze kutatásait.

Pintér István – Újszállási Rác Lajos

Gondolatemlék Arany Jánosról

A vén, poros út szélén fáradtan ültem,
Néhány gondolat, s már el is szenderültem...
Alig telt el csendben pár röpké pillanat,
Amikor egy selymesen gyengéd fuvallat
Érzékien borzolta végig nyakamat.

Távolról, akár egy kicsiny hangyatozás,
Ahhoz hasonló... vagy inkább valami más,
Talán egy múlt őszi itt maradt falevél,
Amit könnyedén hátára emelt a szél
– Ami már nem zizzen, és semmit sem beszél –,

Közeledett felém lassacskán az úton.
Mögöttem, egy csonttá meredt gémeskúton,
Annak káváján szarkák billegő sora.
Már hallik egy kocsi pattogó ostora...
Vagy gyors iramú őzek patás bocskora

Tapossa dübögve csend-szokta fülemet?
Magasra emelem a tekintetemet,
És hopp, a közelgő porfelhőből látszott,
Mi az, mi a szikes göröngyön szikrázott:
Nem más, mint egy naptól arannyal mintázott

Hintó. Igen, már látom, hogy az közeleg.
Ijedten rebbent széjjel a szarkasereg,
A gémeskút meg gyorsan kihúzta magát,
Ágas két ujjával emelte kalapját,
Tisztelgőn leplezve nyöszörgése zaját.

Négy fénylő ló, melynek a szőre hófehér
És selymes, mint a megriadt kisnyúl-tenyér,
Repítette könnyen a cifra szekeret,
Nyomában a potyázó nyári szeleket...
Saroglyában csomag, vajh' benne mi lehet?

A kocsis egyedül odafenn a bakon.
Felém biccent, köszön, bár én nem is hallom,
De hegyes bajszát le s fel mozogni látom.
Karjaimat felé örömmel kitárom,
Hogy átölelhessem, oly hevesen várom.

...De ekkor az egész hirtelen elillant,
Míg a tó tükrén a nap egyet villant,
És eltűnt a kocsi, de el a lovak is.
Pillanatra akkor eltűntem magam is,
Otthagyva a tájat, ott a szép álmod is.

...Nemsokára ismét az útnak szélén ülök,
Látomásom elől el nem menekülök,
De nem is látomás, hanem élő jelen,
Mit megpillantott a naptól könnyes szemem,
S mit meg nem foghatott kinyújtott két kezem.

Tudom, hogy őt láttam akkor, a TANÍTÓT,
Meg a tengelye fölött hullámozó hintót.
Madárraj kísérte, és a nyulak hada,
Félig száradt pocsolyák nyári illata,
S zombékon ülő békák vidám dala.

Ha nem hiszed, rajta, gyere most el vélem,
Láthatod őt te is, fent a fénylő égen,
Nappfénynek ízében, szellősusogásban,
Elveszettnek tűnő kisnyulak hangjában,
Sűrű erdő mélyén, a patakzúgásban.

S ha kíváncsi vagy ez igaz történetre,
Olvasd, mit a tollam lejegyzett belőle!
Jöjjenek a szavak, jöjjenek a betűk,
Feketén-fehéren hadd éljék életük,
S e versnek végére teljen be végzetük!

Újszállási Rácz Lajos

Tanítani jöttem ide...

Arany János születésének 200. évfordulójára

„Csak nézem, ahogy szaporázza...”
– mondotta talán Édesanyám.
Egyre előre... Ő se hátra!
Debrecen jött Szalonta után.

A Kollégium? Megragadott!
A költő? Velem van azóta!
A város? Magával ragadott!
Tényleg a kálvinista Róma!

Ott tanultunk (el ne hallgassam!).
Aztán Kisúj kettős nyeremény.
Ide hívták! Én úgy kinyíltam,
lelkesültem! És lettem serény.

„Kisújszállás hálás szállás.
Megyünk együtt, Arany János?...”
„Csakis, csak úgy, drága pajtás!
A csizmám már nyakig sáros.

Nem középén, az útszélen
makacs sárból jutott elég.
Pirosló pipacsot néztem,
vagy inkább a kalászt elébb.

Tanítani jöttem ide...
Elakadtam? Hát tanultam!
Volt megoldás rá ízibe:
Dorka vagy Török Pál. S tudtam!

Elrepüljön, fusson tőlem
mindaz, ami imától csal!
»Hess, madár!« Szállj levegőben!
Kígyó vagy tán?... Hagyj el, inalj!”

„Kis kacsóid összetéve...”
– folytathatná, aki most ír...
Ne maradjon korunk „éke”:
ismeretlen az egy jó hír.

„Lépteit csak úgy szaporázza...”
– mondotta talán Édesanyám
rólam, amint ablakot tárva
nézett induló fia után.

Figyelt az utca, Marjalaki.
Jobban az Ostrom: „Gyerünk, nyomás!”
Siettem, s ha látott valaki,
mondhatta: „Bár kicsi, iskolás!”

Ne tudnám?... Legjobban Arany várt,
nevelt egyre, okított sokra.
Ért az életben kár? Én a kárt
sosem fogtam irodalomra.

Az utcán kenyérbolt, keravill
– ma már nincs – az iskola alatt.
Éveket kergetnek évei,
meg egy sem állt, futott, elszaladt.

Szaladó szarvasok: századok.
Szilárd az érték: megáll Arany.
Megálljunk mi is?... Ma száz az ok,
sőt kétszáz: őriznünk, ami van.

Arany Debrecenből 1834-ben indul el a kisújszállási partikulába, és 1835-ben érkezik vissza. Kisújszálláson akkor Török Pál a rektor. A fiatal tanító előszeretettel kutat, olvas Török Pál könyvtárában, s kerül ezért is, de ettől függetlenül is őszinte barátságba vele. Ez a barátság a közös fővárosi években is kitart. A másik jelentős személy Dorka Illyés, az iskolát felügyelő, az Arany tanóráit gyakran látogató lelkész.

A debreceni Református Kollégiumnak magam is diákja voltam, előbb 1967 szeptemberétől az 1971-es érettségimig, majd 1971-től 1974-ig. A középiskola után a felsőfokú tanulmányaimat is ott végeztem, a teológiai akadémián 1977-ben szereztem diplomát.

Versem születését – túl az évfordulón – a szülővárosomhoz fűződő kötődésem és ragaszkodásom magyarázza.

Általános iskolám egykor református fiúiskola volt, mely később, az államosítás után, Arany János Általános Iskola néven működött. Az épület Széchenyi utcai frontjának földszintjén „az én időmben” többek között keravill és tejbolt üzemelt. (A fiatalabbak számára a keravill szó „megfejtéseként” ideírom, hogy az a Kerékpár, Rádió és Villamossági Kereskedelmi Vállalat nevéből képzett mozaikszó; a kisbetűs, köznévvé vált forma volt a vállalat szaküzleteinek neve.)

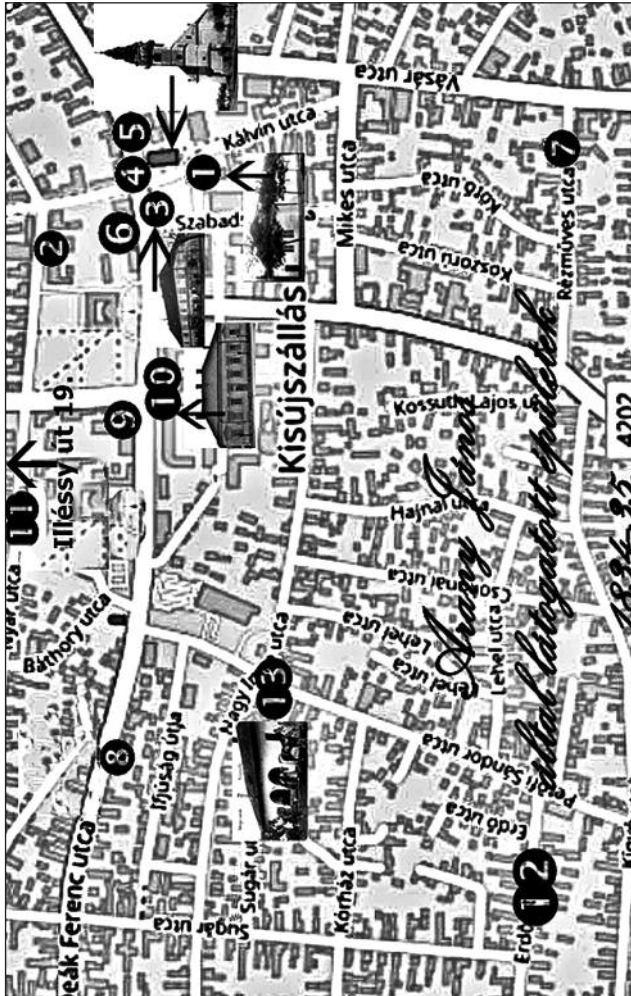
Felső tagozatosként indulhattam a Marjalaki, de az Ostrom utcáról is az iskolába. A házunk kapui közül az egyik erre nyílt, a másik amarra. A rövidebb út az Ostrom utcáról vezetett.

Versemet – a keret első része után – a középiskolás (tehát debreceni) évekkel kezdem, majd gyermekkorom (kisújszállási) iskolájába kanyarodom – azzal a céllal, hogy ezáltal is hangsúlyt adjak az Aranyhoz való ragaszkodásomnak. Ezt erősítem meg a keret befejező részében.

Máté István

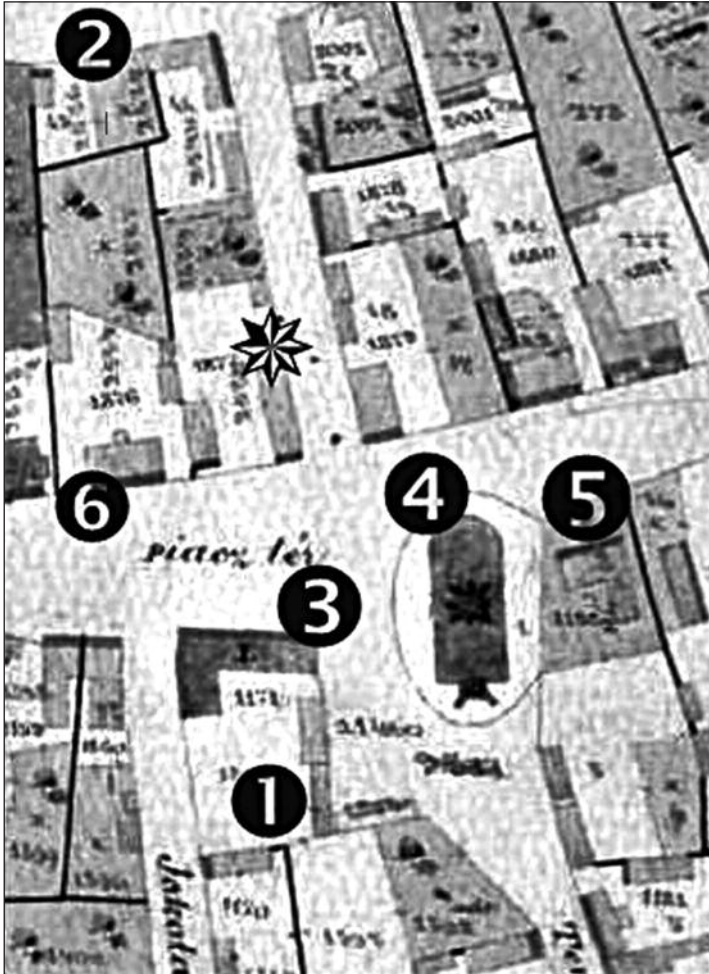
Hol lakott? Hol dolgozott? Merre járt-kelt?

A következő térképek segítségével és a még fellelhető épületek fotóival illusztrált, szöveges értelmezéssel igyekszünk ezt megválaszolni.

1. térképszelvény (OpenStreetMap)

Arany Jánoshoz köthető épületek a városban

2. térképszelvény (OpenStreetMap)

1. Az iskola udvarán lévő tanítói lak (a számtól jobbra)
2. Az Érálján lévő lakás
* A mostani Arany J. utca bal sarkán lévő egykori épület
3. Az iskola
4. A templom
5. A keleti parókia
6. A nyugati parókia

A 2. térképszelvény szöveges kiegészítése

1-es számmal jelölve: az iskola udvarán lévő tanítói lak. Arany János kisújszállási lakásáról nincs egyértelműen bizonyított adat. Dr. Kiss Kálmánné a Kisúji harangszó (Helytörténeti Füzetek 18., Kisújszállás, 2006) 19. oldalán írja: „Lakása a régi iskola »hátsó lábujában«, a nőtlen fiatal tanítók számára fenntartott szolgálati szobák egyikében lehetett, a fiatal rektor, Török Pál közelében...” (Török Pál 1808-ban született, a debreceni főiskolán bölcsészetet és hittant hallgatott. 1833-ban került a kisújszállási iskolához mint rektor. Ekkor indult el a magyar nyelvű iskolai oktatás. Arany Jánosban már itt meglátta a kibontakozó költői tehetséget, segítette őt ebben. Egy életre szóló barátság alakult ki közöttük, mely Budapesten teljesedett ki, amikor már mindketten elismertté váltak. A püspök Török mondta Arany János temetési búcsúztató beszédét.)

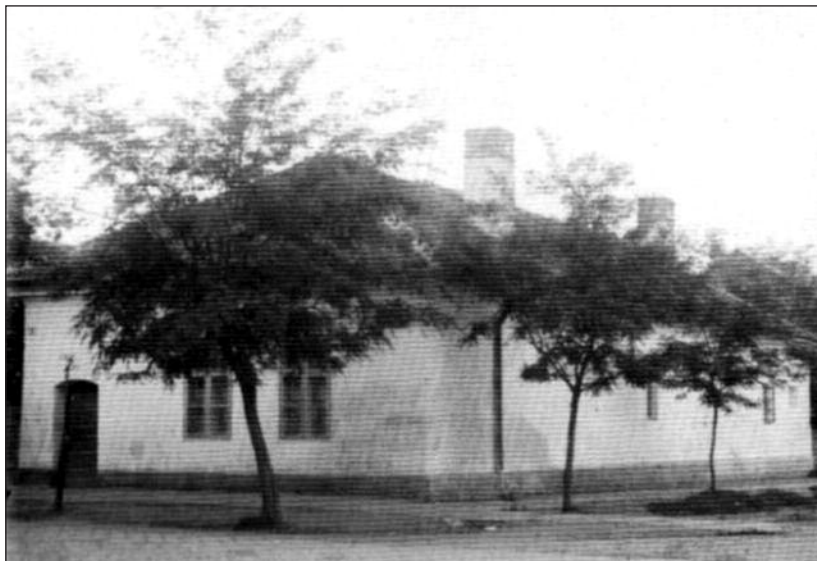
A térképen a szóban forgó rektori épület az iskola északi oldalán áll, az 1-es számú tanítói lakkal összeépítve, ez volt Török szolgálati lakása. Itt vagy az iskola tanítói termében lehetett a könyvtár, melynek könyvei nagyban segítették Arany irodalmi tehetségének kiteljesedését. Szintén a könyvtárban volt az a zongora, melyen a költő megismerkedett a zongorázás alapjaival, ittléte alatt végig képezte magát a hangszeren.¹ A zongora tulajdonosa feltételezhetően az egyház volt, amely azt ajándékba kaphatta valamely helyi redemptustól. Bár Bartalus István Török Pál zongorájaként említi, de nehezen képzelhető el, hogy a Kollégiumból akkor még csak egy éve ideköltözött Török hozta volna magával. Egy későbbi leiratban az iskolai zeneoktatás bevezetését szorgalmazzák, mely feltételezi a zongora meglétét: „1840-ben az önálló kántort arra kötelezik, hogy a felsőbb osztályosoknak »muzsikai oktatásokat« is adjon” – írja Tóth Dezső A kisújszállási református egyházközség történetében.² Ugyanez mondható el a könyvtári könyvek tulajdonlásáról is. Szeremley Barna írja, hogy ő az iskolai leltárban találkozott azzal a kötettel (De Fenne: Institutiones Linguae Gallicae), melyből Arany fordított, tehát a könyvek is az eklézsia tulajdonát képezhették, legalábbis azok jó része.³ A tanítói lakásokat az új gimnázium megépítését (1894) követően lebontották, mivel az iskola elkészültével átadták az impozáns igazgatói lakást is, a tanárok pedig családi házakba költözhettek.

1 LAKATOS Vince, *Arany János mint zeneszerző*, Irodalomtörténet, 1919., 8. évf., 1–2. szám, 40.

2 TÓTH Dezső, *A kisújszállási református egyházközség története*, Debrecen, 1942, 9.

3 SZEREMLEY Barna, *Arany János Kisújszálláson* (Másolat az 1905-ös Nagykun Kalendáriumából). In: Kisújszállás és Vidéke Nagykun Kalendárium az 1992. szököévre, szerk. Ducza Lajos et al., Kisújszállás, 1992, 82.

2-es számmal jelölve: az éraljai lakás. Szeremley Barna szerint: „Egyik ma is élő tanítványa, Diós Nagy Mihály azt állítja, hogy Ábel János szíjjártónál lakott a nyugati parókia lábujában. Vagyis a mostani Keszi Hajdú Lajos-féle ház portáján, melynek kapuja az Éraljára nyúlik.”⁴ A „Más vót az ílet...” című helyi kiadvány közöl egy képet,⁵ de én úgy vélem, az nem a kérdéses ház, mert azon a mostani Arany János utca bal sarkán lévő épület látható, amely később leányiskola lett. Arany és Török nem lakott egy épületben, az Éralján biztosan nem.

Erről az épületről van szó az Elemi Iskolák Értesítője (1925/26) szerint.

4 SZEREMLEY, *i. m.*, 84.

5 „*Más vót az ílet...*”, Kisújszállás, 2012, 40.

3-as számmal jelölve a Nagyiskola látható.

Az utcai homlokzat

Az udvar felőli homlokzat

Az emeletes, téglalapítségű iskola 1798–1926 között szolgálta az oktatást. A Rabl Károly által tervezett épület kilenc osztályteremmel és két tanítói szobával rendelkezett, földszintjén, az utcafronton pedig üzlethelyiségekkel.

Nem volt teljes egyetértés abban, hogy konkrétan melyik épületben tanított a költő. Kiss Kálmánné a Kisúji harangszóban azt írja, hogy „Arany bizonyára gyakran megfordult ebben az épületben [ti. a Nagyiskolában – a szerk.], de többen azt feltételezik, hogy az alsó, ún. magyar iskola osztályai inkább a mai Arany János utca nyugati sarkán álló régi nádfedeles épületben tanulhattak.”⁶

6 Kiss Kálmánné, *Kisúji harangszó: Kisújszállás irodalmi hagyományai és kapcsolatai* (Helytörténeti Füzetek 18.), Kisújszállás, 2006, 16.

Tehát itt az a kérdés, hogy a Nagyiskolában vagy az azzal szembeni, az út túloldalán látható épületben (a szelvényen csillaggal jelölve)?

Véleményem szerint erre egyértelmű választ találhatunk az Aranytanítvány, Végh Bálint versében: „Az iskola keleti felén, ott, / Ahol Arany János tanított.”⁷

Mivel csak a Nagyiskolának volt keleti vége (a másik É–D-i fekvésű volt), ezért a válasz egyértelmű: Arany a Nagyiskolában tanított. A földszinten lévő üzlethelyiségek miatt csakis az emeleti, bal szélső tanterem jöhet számításba, a templom felőli oldalon, mint Arany osztályterme.

4-es számmal jelölve a református templom, melyben Arany János kisújszállási óráinak igen jelentős részét töltötte. Tette ezt részben vallásossága, kálvinista meggyőződése miatt, másrészt az iskolai kötelezettségéből eredően, mely utóbbi nem volt csekély feladat. A tanítványait rendszeresen elkísérte az istentiszteletekre, akiknek még vasárnap, valamint iskolai szünetek során is látogatniuk kellett az egyházi rendezvényeket.

Elengedhetetlen, hogy e könyv lapjain is megismételjem egy kérésemet, amit már hivatalosan, illetékes helyre is benyújtottam. Ezt szerkesztőtársam teljes mértékben támogatta. Egy templomi pad Arany-emlékpadnak való kinevezéséről, emléktáblával való megjelöléséről s annak felavatásáról van szó. Az egykori partikulának s kisvárosunknak ezzel is ki kellene fejeznie Arany iránti megbecsülését. A turisztikai szempont messze nem első, s mégis jelentős. Erre való tekintettel is szorgalmaztam és kérelmeztem a múltban, s ezt teszem a jelenben is, azután is, hogy ez az összefoglaló könyv megjelenik. Arany préceptorként egyetlen magyarországi városnak, a Nagykunság kulturális fővárosának a nevezetes alakja, s ezzel élnie kell a kivételes helyzetben levő településnek. Az emléktábla helye nyilvánvalóan nem lehet máshol, mint abban a kisújszállási református templomban, ahol számtalanszor otthon volt a református ifjú, a préceptor, a majdani nagy magyar költő.

A préceptor a vasárnapi istentiszteletet követően a gyermekeket visszakísérte az iskolába, és ott felolvasott nekik Hübner János Száz és négy válogatott História című munkájából. Győri L. János tanulmányában ezt írja: „Ez a könyv tehát nem szigorúan tanórai keretek között, de az iskolai élethez kötve továbbra is használatban maradt. Arany Jánosnak is ismernie kellett, sőt szalontai, majd kisújszállási préceptorként akár taníthatott is belőle. [...] A könyv praktikus elgondolásból az év minden hetére egy-egy ó- és újszövetségi történetet dolgoz fel: először a Károlyi-bibliafordítás szövegét idézi a gyermekek nyelvére egyszerűsítve, minden archaizmust meghagyva.”⁸

7 ÚJSZÁLLÁSI RÁCZ Lajos, *A Parlagi Poéta*, Magánkiadás, 2013, 19.

8 GYŐRI L. János, *A református identitás megjelenése Arany János munkásságában*, Hitel, 2017/8., 28.

Azt se feledjük, hogy az itt töltött bő egy év során volt húsvét, pünkösd és karácsony, melyek kiemelt keresztyén ünnepek, ezek is feladatokat szabtak rá az ünneplés mellett.

A partikulákba kihelyezett préceptorok kötelességeit az anyakollégium állította össze, melynek betartatását kérte a helyi előljáróságoktól, egyházi és iskolai vezetőktől. Ezek az előírások komoly feladatot szabtak a kistanítóknak az egyházi szolgálatok ellátásában is.

Melyek voltak ezek? A harangozás, a templom nyitása-zárása, a lelkész segítése, temetéseken való aktív részvétel, éneklés, sőt néhány helyen még fejfát is kellett díszíteni, szöveget vésní stb. Arról, hogy Arany János részét kellett-e vennie hasonló feladatokban, nincs konkrét információnk.

A préceptoroknak mint tanulóknak is látogatniuk kellett az iskolát, konkrétan a rektor által tartott órákat. Ha figyelembe vesszük, hogy Arany János milyen nagy létszámú osztályt kapott (volt, hogy ez a szám elérte a 100 főt), és azt a tényt, hogy igen jó kapcsolatot alakított ki mind az egyházi vezetőkkel, mind Török Pállal, feltételezhetjük, hogy eltekintettek nála ezektől a pluszfeladatoktól. A tanulástól való felmentést pedig, a korábbi tanítói gyakorlatából eredően, szintén élvezhette. Ezekről azonban szintén nincsenek konkrét adatok.

A legkorábbi fotó a templomról

A túloldalon közölt fotó 1888 előtt készült, hiszen a keleti falon nem látható még a később épült portikus (az 1888-ban a templom keleti és nyugati bejáratához emelt épületrész). Az 1828-as tűzvész után újjáépült templom '30-ra készült el, így annak szinte új állapotát élvezhette a négy évvel később

itt tanító Arany János. Tulajdonképpen tehát ezt a külsőt, amit a fotón látunk, láthatta a költő is. A templom bal oldalán, a háttérben felfedezhető a már korábban, csillaggal jelzett épület.

5-ös számmal jelölve a keleti parókia (a templomtól keletre áll). Arany János itteni időszakában ebben élt az idős Ungi Márton vezető lelkész. Egyedül, hiszen feleségét már eltemette, míg a négy, még élő gyermeke más településre költözött, ahogyan ez Szentpéteri Géza Prédikátoraink című kötetében olvasható.⁹ Feljegyzések szerint a költő többször is felkereste Ungit, aki megszerette az ifjú tanítót. Ungi Márton Arany távozása után néhány hónappal elhunyt. A mostani parókiaépület már nem ugyanaz, mint ami Arany idejében állt, mert az 1846-ban leégett. A jelenlegi annak a helyére épült (dr. Ducza Lajos közlése).

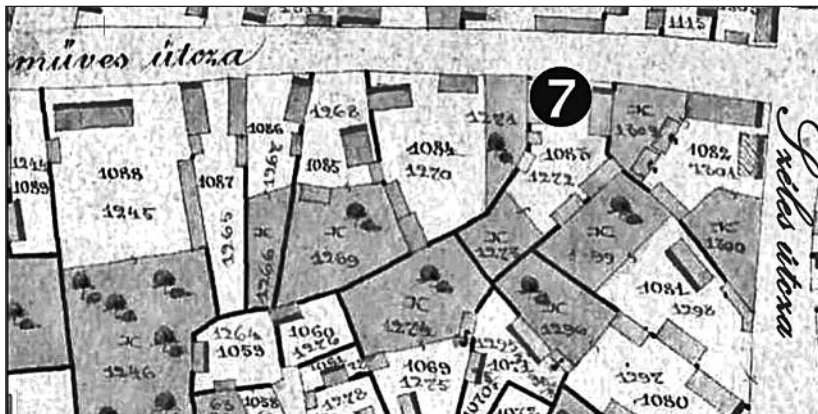
6-os számmal jelölve a nyugati parókia. Ez a jelenlegi épület sem ugyanaz, mint ami akkor állt. Ezt 1877-ben építették, szintén a régi helyére (dr. Ducza Lajos közlése). Ebben akkor Dorka Illyés, a második álláson lévő lelkész lakott feleségével, Várady Zsuzsannával és az akkor 6 éves Terézia nevű gyermekükkel.

⁹ SZENTPÉTERI Géza, *Prédikátoraink*, Kisújszállás, 2010, 29–30.

„Dorka Illyés sokoldalú műveltsége, megbízhatósága, erkölcsi magatartása vagy (mondjuk) tanítók számára kidolgozott oktatási módszertana – amelyet épp itt Kisújszálláson vezetett be és alkalmazott sikeresen, ezzel mintegy élvonalba állítva az akkor még fejlődő kisvárost –, mind-mind beszél arról a nagyszerű életről, mellyel többek között Dorka Illyés szolgálta városát, nemzetét, akár Hódmezővásárhelyen, akár később itt mint kisújszállási lelkipásztor” – írta róla Sipos Árpád lelkész Máté István Például szolgál című könyvének Előszavában.¹⁰

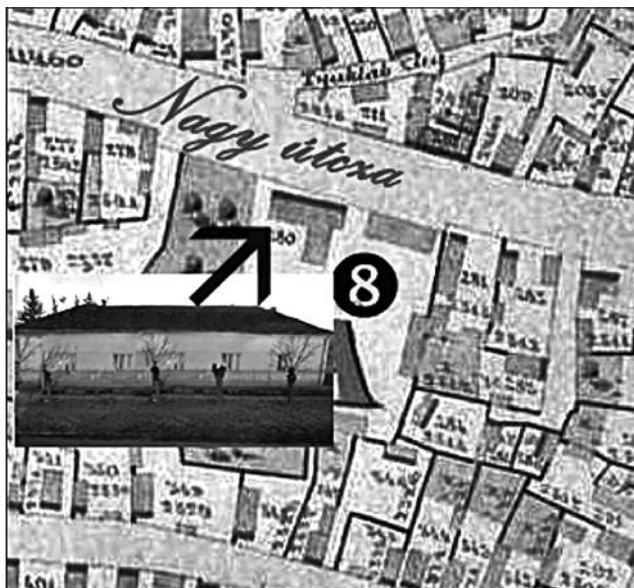
Dorka Illyés felügyelte az iskolai tanítást, ellenőrizte a tanítók munkáját. Arany tevékenységéről elismerően nyilatkozott az elbocsátó dokumentumban (pecsétetes „bizonyáglevélben”) is: „... a tanításban példás szorgalmatosságú és épületes, erkölcsére nézve pedig jámbor és feddhetetlen préceptorunk volt.”

3. térképszelvény (OpenStreetMap)

7. Rézműves u. 18.

¹⁰ MÁTÉ István, *Például szolgál*, Kistűszállás, 2010.

8. Nagy u. 30.

A 3. térképszelvény szöveges kiegészítése

7-es számmal jelölve a Rézműves u. 18. sz. épület, melyben Pápai István gondnok lakott családjával. Pápai volt az, aki Vásárhelyi segédlelkész társaságában elhozta lovas kocsin Kisújszállásra Arany Jánost.

Pápai feladata – számos más mellett – az egyházi javak, búza, takarmány, só stb. begyűjtése volt az iskola udvarán lévő gazdasági magtárépületbe. Innen osztották ki a lelkészeknek, tanítóknak járó természetbeni juttatást.

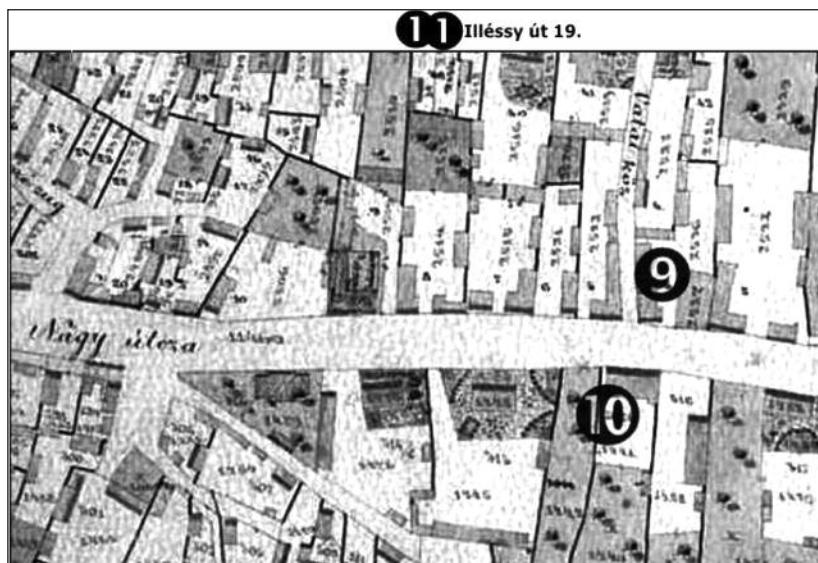
„...a kurátor családja körébe, a Rézműves utcai házba viszi el Arany Jánost. Az első napi ebédet itt fogyasztja el. Másnap pedig a másik kurátornál, Takács Ferencnél látják vendégül”¹¹ – írja Barla Szabó Jenő a Tiszavidék 1957. március 3-i számában. Pápai később rendszeresen elkísérte őt azokhoz a városi vezetőkhez, módosabb gazdákhöz, akik vendégül látták.

Az épület, ami a Rézműves utcai iskola mellett állt, már nincs meg.

8-as számmal jelölve a Nagy utca 30. szám, mely nem pontosan a mai 30-as számnak felel meg. (A terület több részre lett osztva.) Ebben a házban a Kerek család lakott. Barla Szabó erről így ír: „Aztán együtt tesznek majd látogatást

¹¹ BARLA SZABÓ Jenő, *Arany János lakása, fizetése, ételmezése kisújszállási tanítóskodása alatt*, Tiszavidék, 1957. márc. 3., 5.

Kerek Ferencnél, a város módos gazdájánál, kinek hatéves fia, Ferenc tanítványa lesz az iskola I. osztályában. Meghagyta a nagygazda, hogy az új tanítót hozzá okvetlenül elvigye. A szerény fiatal preceptor megnyerte a módos gazda rokonszenvét s ez felajánlotta neki, hogy reggelire tejjel ellátja. Alkalmazottjával, aki a fiát elkíséri az iskolába, mindig küld elegendő tejet.”¹² Feltételezhető, hogy a képen látható épület volt a Kerek-ház.

4. térképszelvény (OpenStreetMap)

- 9. Lovassyék háza
- 10. Illéssy-ház
- 11. Várady-ház

A 4. térképszelvény szöveges kiegészítése

A 9-es számmal jelzett épület id. Lovassy István családjáé. Ez az épület már nincs meg, mert a térképen látható Vatai közt később kiszélesítették. Ebből alakult ki a mostani Rákóczi utca. Az út keleti oldalán lévő épületeket lebontották, az ezekhez tartozó telkek pedig a parkhoz lettek csatolva.

12 BARLA SZABÓ, *uo.*

A Lovassy család a Partiumból, Nagyszalontáról került a városba annak okán, hogy oda ment férjhez a kisújszállási Illéssy Erzsébet. Az Arany és a Lovassy család már ott ismerte egymást, a gyermekek, László és István már ott barátságban voltak Arany Jánossal. Ifjú Lovassy István csak három évvel volt fiatalabb nála, és végzős diák volt Török Pál osztályában. Feltételezhető, hogy Arany rendszeres vendég volt náluk a Kisújszállás 3-ban. (Ez volt a lakcímük a halotti anyakönyvi bejegyzés szerint.) Ifj. Lovassy István sokat tett A dévaványai juhbehajtás című költeménynek mint Arany művének az elismertetése érdekében. Lovassy István testvérébátyja, László az országgyűlési ifjúság egykori, tragikus sorsú vezére, Szalontán tengette életét. Az Arany és a Lovassy család bensőséges, baráti kapcsolatban volt egymással: öregkori leveleiben Arany is emlegeti a Lovassy családot.¹³

A 10-es számmal jelzett épület az Illéssy család tulajdonában állt, udvarán hatalmas angolkerttel.

A 10-es számmal jelzett épület

Ez az épület Illéssy Jánosé, korábbi kunkapitányé, a jelzett időben országgyűlési követé volt. A ház a Lovassy-házzal szemben állt. Az 1900-as években előbb a Nagykunsági Takarékpénztár, majd a 2. világháborút követően a helyi Áfész irodája működött benne. Arany több alkalommal is járt e helyen.

¹³ ROLLA Margit, *Arany estéje*, Budapest., 1944, 122.

Az épületet lebontották. (Az Illéssyeknél történt látogatásról Barla Szabó Jenő szintén a Tiszavidék 1957. márc. 3-i számában írt.)

A térképszelvény 11-es számmal jelzett épülete, a Várady-ház

Az Illéssy utcai ház

(A fotó Vighné Károlyi Katalin Ideje, hogy a múlt és a jelen találkozzék című könyvéből, a 21. o.-ról való.)

Várady Sámuel nótárius (Dorka Illyés sógora) mint az egyház által megbízott szakértő készítette a presbitérium számára a hivatalos iratokat, szerződéseket, így konkrétan azt a „tanítói conventio”-t is, mely lehetővé tette Arany Kisújszálláson történő alkalmazását. Aranyt több alkalommal is vendégül látta ő is, bár a helyszínre vonatkozólag nem sikerült egyértelmű adatokra lelni. Vighné Károlyi Katalin az Ideje, hogy a múlt és a jelen találkozzék című könyvében azt írja, hogy Várady Gizella, Várady Sámuel unokája örökölte az Illéssy u. 19. szám alatti házat.¹⁴ Ez valószínűleg Várady Sámuelé volt, aki itt láthatta vendégül Arany Jánost (?). Nem biztos azonban az sem, hogy ez még az eredeti épület. A közreadott 4. térképszelvényen nem látható az Illéssy utca, mivel azt nem közli a felhasznált térkép.

Arany és Várady kapcsolatáról Kiss Tamás kisújszállási költő is említést tesz, amikor Váradyt Arany „pártfogó barátjának” nevezi.

¹⁴ VIGHNÉ KÁROLYI Katalin, *Ideje, hogy a múlt és a jelen találkozzék* (Helytörténeti Füzetek 36.), Kisújszállás, 2016.

A 12-es szám a Gaál család birtokát jelzi.

Barla Szabó Jenő a Tiszavidékben (1957. aug. 4.) tesz közzé egy cikket,¹⁵ melyben leírja, hogy Arany Jánost, Dorka Illyéshez és Pápai Istvánhoz hasonlóan, meghívták a Vermes-hátra, mégpedig az ott lakó Gaál István fiának, Jánosnak a kézfogójára. Arany a meghívást egy Béres Pál nevű helyi kisbirtokosnak köszönhette, aki mint vőfély gyakran fordult meg lakodal-
makban, és akinek azonos nevű és jó tanulóknak éppen nem mondható fiát tanította. A kézfogó során, az emelkedett hangulat közben, egy furfangos gazda, aki presbiter is volt, így fordult Dorka Illyéshez: „– Nagytiszteletű, Uram! Tudom, okos ember és tanult, hiszen jól ismeri a bibliát, tanításában arról meggyőződünk. Engedje meg, hogy megexaminálom [kérdést tesz fel, vizsgáztat – a szerk.]: ki volt a paradicsomkert csőszé? – A pap nem jött zavarba és így szólt: – Melyik dűlőben kérdi kigyelmed? – Lett álmélkodás, hát a pap dűlő szerint ismeri a paradicsomkertet?!” Ezután néhányan komolyabbra vették a társalgást, és a hallgatag és tartózkodó préceptort szerették volna hallani. Pápai István kurátor, aki tudta, hogy Arany mennyire szereti az irodalmat, Csokonaira terelte a szót, és kérte, hogy beszéljen példaképéről. Arany eleget tett a kérésnek, és az összegyűlték áhítattal hallgatták beszédét.

A kézfogónak helyt adó épület már nincs meg.

15 BARLA SZABÓ Jenő, *Arany János kisijtszállási tanítóságának emlékei*, Tiszavidék, 1957. aug. 4., 5.

A Gaál-birtok (OpenStreetMap)

5. térképszelvény (OpenStreetMap)

13-as számmal a Morgó csárda van jelezve. Mivel ez a térkép is a harmadik katonai felmérés alapján készült, így az Arany János ittlétét 4-5 évtizeddel követő helyzetet mutatja. Az ő idejében a csárda még a város utolsó épülete volt, jókora legelővel körbeölelve, az úton haladó állatsereglet megpihentetése céljából. Arról, hogy Arany mikor volt vendég itt, nincs említés, de feltételezhető, hogy felkereste tanítótársaival, hiszen az egyetlen ilyen hely volt a városban. Tény viszont, hogy nyolc év múlva, útban Budára, megpihent itt útítársaival, konkrétan 1843. augusztus 21-én, a kora délutáni órákban. Arany ekkor az út során készült költségjegyzékbe e szavakat írta: „Kisújszállási csárdánál bor magunknak és a kocsisnak: 16 krajcár”.¹⁶

¹⁶ ÚSZÁLLÁSI RÁCZ Lajos, *Arany János útítársa voltam*. Magánkiadás, 2017, 154.

Arany János további kisújszállási látogatásairól Barla Szabó Jenő ezt írja (Tiszavidék, 1957. márc. 3.): „A hivatalos személyeknél, a két papnál és a rektornál tett látogatások kedvezően folynak le. De el kell még mennie a fiatal preceptornak a gondnokhoz, Kaszás István főbíróhoz, Illéssy János nagykun kapitányhoz is.”

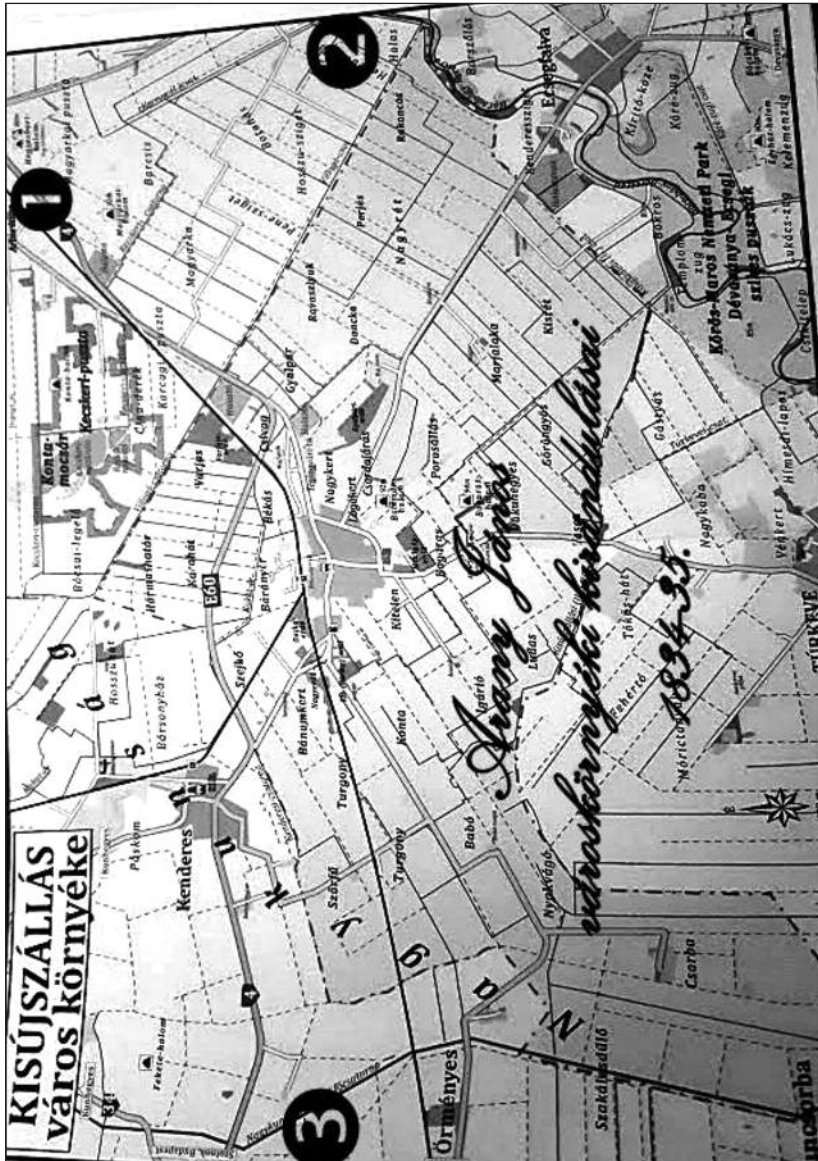
A két gondnoknál és az Illéssy családnál tett látogatásokról már volt szó. Az utóbbi helyen történt első megfordulás időpontját – ugyanúgy, mint a Kaszás Istvánnál lezajlott vizit pontos idejét – nem sikerült azonban kideríteni.

Álljon itt Dénes Szilárdtól egy cikkészlet, mely 1936-ban jelent meg az Irodalomtörténeti Közleményekben: „...megállapíthatjuk, hogy Kisújszálláson, valamint Szalontán is békés lelki hangulatban végezte súlyos tanítói kötelességeit. [...] A Kisújszálláson őrzött gyér emlékek is erre vallanak legalább. Herczeg Béla, azóta elhunyt orsz[ággyűlési] képviselő beszélte, hogy szőlőskertje, Arany János ott működése idején, Kaszás István akkori kisújszállási bíró tulajdona volt. Emlékezet szerint a bíró többször is kivitte kertjébe a fiatal tanítót. Ilyenkor együtt kertészkedtek, s néhány még ma is élő diófáról az a hagyomány, hogy Arany János ültetése. De életrajzi leveléből is azt látjuk, alig volt életének nyugalmasabb, békésebb, eredményesebb esztendeje, mint a kisújszállási.”¹⁷

A következőkben ellátogatunk azokra a külső helyszínekre, melyekre a költő is kirándult.

17 DÉNES Szilárd, *Hogyan hatott a tanítás Arany János lelki életére?*, Irodalomtörténeti Közlemények, 1936/2., 188–198.

6. térképszelvény

(A Kisújszállás város története a legrégebb időktől 2012-ig című kiadvány térképmelléklete alapján)

A Karajánosnál épített csapszék és környéke (OpenStreetMap)

Arany ezen a részen (jelenleg Karcagpuszta) több esetben is járt, bár tény-szerű feljegyzés nincs az időpontokról. A térképszelvényen a Pingyó csárdá-nak nevezett létesítmény az ő idejében még igen új állapotban volt, alig tíz éve adták át, a Pingyó nevet is később kapta. A tulajdonosi jogok többször változtak Kisújszállás és Karcag között. Igen forgalmas vendéglátóhely volt, valószínű, hogy Arany is betért néha egy-egy pohár borra, de most nem ez a vizsgálatunk tárgya, hanem a közelben még a 19. század végén is ott élt két fűzfa.

Ide, ehhez a helyhez köthető *A pusztai fűz* című versének megszületése, mely őrzi a rövid, de számára termékeny, komoly munkában és tanulásban eltöltött esztendő emlékét. Dénes Szilárd írja, hogy Voinovich Géza egyik cikke vezette rá a költemény és Kisújszállás kapcsolatára. [Voinovich Géza irodalom-történész a költő menyének, Arany László halála után, második férje lett – a szerk.]

„Voinovich Géza szerint a mű első fogalmazásában ez a két sor is benne volt:

Volna ugyan módom látni elég népet.
Néha, midőn mennek *karcagi* vásárra.

Másfelől pedig a végleges szöveg 9. szakaszában így ír a költő:

Mellettem vonúl egy régen elhagyott gát,
Senki sem jár rajta, hídját is ellopták...

Így aztán teljes pontossággal eligazodhatunk a tekintetben, hol nőtt a költő életét szimbolizáló fűzfa. Kisújszállás határában, a karcagi út mentén a Karajános-gát volt. [...] Ha most már tovább folytatjuk az allegória és a *való* viszonyának vizsgálatát, megállapíthatjuk, hogy a költő igenis létező fűzfa életéhez hasonlította sorsát. Kisújszálláson jól emlékeznek rá, hogy ahol a Jónás-gát a Kara-gátba szakadt, a gát tövében sok ideig két fűzfa volt. Hetvenéves emberek mondják, hogy az egyikre (a nagyobbikra) tízéves korukból emlékeznek, s már akkor vagy negyvenévesnek lehetett tartani. Vagyis 1834-ben, Arany János kisújszállási tartózkodásakor, 6-8 éves volt. Kiszáradt törzsét a 90-es években vágták ki. (Szilágyi Lajos és neje, kisújszállási lakosok közlése)¹⁸

Ehhez a helyszínhez köthető *Az elveszett alkotmány* című művének egy részlete is:

„...Kanaán ez a hon, tejméz foly a kún pocsolyákban
A Karajánosban, mit lát a vak is, csak akarja...”

18 DÉNES Szilárd, *Arany János: A pusztai fűz*, Irodalomtörténet, (17)1928/7–8. 297.

2. Kis- és Nagyhalas környéke (OpenStreetMap)

Az alábbi történetet Barla Szabó Jenő írta meg a Tiszavidék 1957. július 14-i számában: „...1835. év májusában [az időpont meghatározása téves, mivel Arany 1835 áprilisában már visszatért Debrecenbe; az év helyesen 1834 – a szerk.] Makay Bálint és neje, Szűcs Ferenc akkor még nőtlen tanító, Arany Jánossal együtt egy vasárnapi napon felkerekednek, hogy a Dévaványára vezető út két oldalán lévő rétre kiránduljanak. Odavezető kocsi könnyen került, a nagy úton mindig található volt Ecseg s Dévaványa felé kocsi. Erre felkészülve, Márialaka dűlők táján a kocsiról leszállnak és a verőfényes tavaszi napsütésben gyalog tették meg az utat a Halas nevű határrészig.

Mély fekvésű, állandóan vízzel borított tó volt itt a kisújszállási réten. A parton állott az öreg pákásznak, Bulolónak nádból és kákából hevenyészett sátora. Nála frissen fogott hal, lőtt víziszárnyas mindig volt található. Ha a kirándulók zsiradékot és kenyeret hoztak, Buloló ízletes paprikással látta el vendégeit. Bort is várt ilyenkor a vén pákász, hisz anélkül az összejövétel hangulata el sem volt képzelhető.

Telt tarisznyákkal jókor érkeznek meg a kirándulók a pákászhoz. Ő megnézi kihúzott hálóját, friss halat hoz, azt egy s kettőre paprikásnak készíti el. A jó ebéd, a nagykerti bor jókedvre hangolja a társaságot, megindul az adomázás”.¹⁹

19 BARLA SZABÓ Jenő, *Arany János kisújszállási tanítóskodásának emlékei: Makai Bálint, a kortárs és jó barát*, Tiszavidék, 1957. júl. 14., 5.

3. A Tisza Fegyverneknél (OpenStreetMap)

A Kisújszállástól nyugatra eső tájék is igen kedvelt kirándulóhelye volt a költőnek. Az ezen a vidéken történt barangolásainak nincs konkrét időponthoz köthető nyoma, de az alábbi versrészlet olvasása mindenképp ezt a helyszínt hozza eléink (Bolong Istók, I. ének, 104.):

„Nyugotra lenge-sásas zöld lapály
Terült a lassan mélyedő Tiszáig,
Hol szőke csorda látszott, az apály
Vizében állva térdig, vagy bokáig.
Innen ezüst-szín, túl-részen homály
Borítá a víz tükrét fele-tájig...”

Újszállási Rác Lajos

A jelen és Arany

Ha városunk Arany-émlékeinek őrzőiről beszélünk, akkor kiket említhetünk, miket nevezhetünk meg?

Tudom, hogy a kisújszállási emberek többsége tisztában van azzal, hogy Arany János, a későbbi nagy költő valamikor városunkban kezdte, még hozzá préceptorként. Ennek tudatosításában nyilvánvalóan nagy szerepük van a pedagógusoknak.

Természetesen nemcsak személyekre gondolhatunk. Könyvünkben szóba kerültek már az Aranyról szóló írások. De vannak olyan helyi kiadványok is, amelyek elsősorban képekben idézik meg Arany-émlékeinket. Ilyen a Séták Kisújszálláson című remek városkalauz, mely alcímében (Emlékhelyek, szobrok, látnivalók) közelebről is utal a tartalmára, s külön értéke az a praktikusság, hogy prospektusjellegével szinte zsebben elfér, mindemellett színes fotóival, fontos közlendőivel a legfrissebbek közül való. Ennek negyedik, 2015-ös, átdolgozott kiadását használtam fel magam is ebben a fejezetben.

A képzőművészeti alkotások közül az elsők között van a sorban a két szobor, az emlékkő és a dombormű. De ezek körébe sorolhatjuk az Arany János- és az Aranyos Tanulóinkért díjak plakettjeit és a kisplasztikát is.

A fényképeket a városkalauz kapcsán imént már említettem. Ott más képek közé helyezve, könyvünkben azonban koncentráltan jelennek meg azok a színes fotók, amelyek Arany János személyéhez kapcsolódnak.

*

Fényképalbumunk kezdő képe így lesz egy, a városháza előtt elhelyezett *Arany-szobor*. Innen indulok el. Városunk Aranyra fordított figyelmének kiemelt helyen álló jelképe ez. Ispánki József készítette bronzból 1967-ben, a talapzatát pedig Papi Lajos. **(1)**

Arany mellett áll, szinte társként, kissé távolabb Móricz. Kisújszállás őt sem feledi.

*

Még egy szobra van préceptorunknak Kisújszálláson. Ez a Kálvin utcai iskola udvarán található. A művészi felvétel háttérében ott ragyog Kisújszállás egyik ékessége, a református templom, amelyben Arany olyan gyakran megfordult tanítványaival. Czobor Sándor 2000-ben készített munkája ez az *Arany-mellszobor*. **(2)**

*

Épületek következnek. Mintegy átmenetként azonban szemünkbe tűnik egy mementóul szolgáló műalkotás, egy *emlékkő*, rajta *plakett*. A kövön elhelyezett bronzplakett szövege: „Itt állott az az iskola, amelyben Arany János tanított 1834–35-ben.” Czobor Sándor műve a református templom melletti parkban az 1796-ban épült Fiúiskola helyét jelöli meg. **(3)**

*

A *Nagyiskola*, vagyis a Fiúiskola volt az a terep, ahol kemény munka várta a tanulót, s a nem könnyű feladat a tanítót. **(4)**

Ma az 1926–27-ben épült Arany János utcai iskola emeletén van elhelyezve az az *emléktábla*, amely az egykori iskolára már csak mutatni tud. **(5)**

*

2013-ban történt meg a református általános iskolai és középiskolai oktatás egy vezetés alá vonása, méghozzá kollégiumi formában. Ma is ez van érvényben, hiszen a Móricz Zsigmond Református Kollégium, Gimnázium, Szakgimnázium és Általános Iskola összevont intézményéről beszélünk. Tagintézményei között a Móricz Zsigmond Református Gimnázium és Szakgimnázium, valamint a Móricz Zsigmond Református Kollégium Arany János Általános Iskola Tagintézménye szerepel. A Szabadság téri, az Arany János utcai és a Kálvin utcai épületeken az utóbbi tagintézmény nevét olvashatjuk.

*

A Vigadóval szemben álló épületben folyik az 1–3. osztályosok tanítása, tanulása. Az udvar felőli bejáratánál a kerítésre van kifüggesztve a névtábla. Az egykori Járásbíróság ma a *Szabadság téri iskola*. **(6–7)**

*

„Arany iskolájának” lebontása után, 1926–27-ben református Fiúiskola épült, majd ez állami fenntartásba került, s kapta az Arany János utca nevéből az Arany János Úti Iskola nevet, amelyből később az „Úti” szó elmaradt. 1997-ben Református Általános Iskola lett, majd 2009-ben továbbra is egyházi kézen maradván az egykori rektor, lelkipásztor, Török Pál nevét vette fel, aztán ez is változott. 2012-ben a fenntartó református egyházközség emellé (amit „Ó-Aranynak” is neveztek) átvette az 1980-ban épült Kálvin utcai („Új-Arany”) iskolát, a Munkácsy utcai szintén Török Pál nevét viselő épületet és a Móricz Zsigmond Gimnázium, Szakközépiskola és Kollégiumot.

Az Arany János utcára és a Széchenyi útra néző épületbe a 3–4. osztályosok járnak. **(8–9)**

*

A református templom mellett elhaladva, utam emlékekben gazdag épületéhez érkezem. Az Arany János nevét viselő iskolaépületek közül időben ez, a központi áll hozzánk legközelebb. Itt a felső tagozatosak tanulnak – ez a *Kálvin utcai* iskola. **(10)**

*

Az épület aajtáján belépve rögtön a Czobor Sándor által 2000-ben gipszből készített, aranyozott *Arany-domborművel* találkozunk. **(11)**

*

A faliújságon is Arany neve van hírül adva, s nem is egyszer. A következőt olvashatom: „Arany János Református Általános Iskola Alapítványai: Arany Diák Alapítvány, Arany János Diáksport Egyesület, Alsós Gyermekünkért Alapítvány”.

Nem sokkal később egy-két információt is kapok ezzel kapcsolatban: az *Arany Diák Alapítvány* alapításának éve 1996, a kuratórium első elnöke Toroczky Kóvács Gabriella volt; az *Arany János Diáksport Egyesület* 30 éves.

*

Az első emeleten Tuka Antal tagintézmény-vezető kalauzol.

A folyosó bal oldalán elhelyezett faliújságon az Arany Diák Alapítvány díjazottjainak nevei sorakoznak. A „*Kiváló Arany Diák*” kitüntető címet az 1996-1997-es tanévben adták át először. Ezt a címet alsós és felsős tanuló egyaránt megkaphatja, egy tanévben akár több diák is több éves kimagasló teljesítménye alapján. Az oklevél egyik oldalán Arany arcképe, a másikon a kitüntetett neve és az indoklás látható. **(12)**

Az *Aranyos Tanulóinkért díjat* a 2004-2005-ös tanévben osztották ki első alkalommal. Ezt a díjat egy-egy kiemelkedő munkát végző pedagógusnak vagy az iskolát példaadóan támogató személynek, illetve szervezetnek ítélik oda.

*

A faliújságtól balra egy *Arany Jánosról készült festmény* tűnik szemünkbe. Császár Gáspár, az iskola egyik tanára készítette. **(13)** Jobbra egy másik *Arany-portré, fából* kifaragva, hátoldalán a véset: „Pacsér 2004 március hava RI”. Rózsa Imre ajándékozta Pacséról. Ő és felesége több alkotásukkal is ápolják a testvérvárosi kapcsolatot. **(14)**

*

Elérkezünk az igazgatóiba. A falon bekeretezve *Arany mellképe*, a rajz mellett kézírással Arany János neve, születési és halálozási dátuma, a rajz alatt pedig az alkotóra utaló információ: „Lühnsdorff Károly rajza”. Mindkét nevet vélhetően maga az alkotó írta le. Oldalt: „Kikai Lajos kiadása”. A rajz legalsó részén Arany teljes neve olvasható a két évszámmal, nyomtatott betűkkel. **(15)**

*

Az *Arany János-émlékplakett* első kiadása az 1995 és 2000 közötti időszakra tehető. Az intézmény nyugállományba vonuló pedagógusa kaphatja. Ma is értéke, súlya van ennek a kitüntetésnek. **(16)**

*

Az *Aranyos Tanulóinkért díj* történetét Nagy Lajos tanár mondta el. „Az Arany Diák Alapítvány 2004. május 5-ei kuratóriumi ülésén volt az egyik napirendi pont a javaslat új kitüntető cím alapítására, amit Kecze István akkori igazgató terjesztett elő. Javaslatára szerint a díjat az iskola szponzorai, támogatói, aktív, kiemelkedő munkát végző pedagógusai kaphatják meg. Elképzelése szerint egy tűzzománc kép lehetne méltó ajándék, melyből évente egy-két darabot adnának át. Erre az alkalomra az alapítványi bálon vagy a tanévzárón kerülhetne sor. Szándék szerint egy díjat a tanévzáró ünnepségen egy pedagógusnak, míg egyet az alapítványi bálon iskolán kívüli támogatónak adnak át.

Czobor Sándor kispasztikája egy madarat útjára engedő fiatal lányt ábrázol, s ennek első átadása 2004. június 15-én volt.” **(17)**

*

A kisújszállási *Arany János Általános Iskola és Nagyszalonta kapcsolatáról* szintén az előbbi pedagógus kolléga beszél, aki nagyon otthon van ebben: „Az Arany János Általános Iskola (majd annak utódjaként a Móricz Zsigmond Református Kollégium Arany János Általános Iskola Tagintézményének) tanulói rendszeresen ápolják az iskola névadójának emlékét.

1992-ben Nagyszalontára, Arany János szobrának avatására szervezett utazást a Városvédő és -Szépítő Egyesület.

2003 óta legjobb nyolcadikosaink erdélyi jutalomtáborban vesznek részt. Akkori igazgatónk, Kecze István kezdeményezésére az Arany Diák Alapítvány kuratóriuma jutalmazza ezzel a legjobbakat. Akkortájt Istvánnal ketten vittük a gyerekeket, mára viszont már én vagyok az egyetlen, aki minden ilyen táborban ott volt táborvezetőként. Az oda vezető úton szinte minden

alkalommal útba ejtjük Nagyszalontát. A látogatások száma 2011 óta bővült. Akkor indult a hetedikeseek Határtalanul programja, melyre minden évben sikerrel pályázunk. Négyfaluba visszük a tanítványokat, velük is több alkalommal ejtettük útba Arany szülőházát. Most, a legutóbbi alkalommal az Arany-emlékévé miatt különös figyelmet fordítottunk a látogatásra.”

A fotókon Arany szülőházának felkeresése látható: 2003-ban **(18)**, majd 2015-ben, a Határtalanul programjában. **(19)** (A világhálón olvasható információ szerint az eredeti épület nem maradt meg, de még a helyére épített sem, végül a helyi önkormányzat építtetett egy új, tájjellegű épületet, amelyet 2010-ben adtak át.) E nagyszalontai csokorban a két utolsó „virág” az Arany-szobor talapzatán elhelyezett koszorú **(20)**, majd maga a szobor. **(21)**

*

A Kálvin utcáról a Munkácsy utcára indulok, melynek sarkán a kihelyezett névtábla kivételesen nem az intézmény teljes nevét adja tudtul. A régebbi névtábla (Török Pál Református Általános Iskola) le van cserélve az Arany János Református Általános Iskola névtáblára. De ez utóbbi is a múlt már. Az épület jelenleg üresen áll. Óvoda lesz benne, alapító okirata rendben van, a munkálatok tervezése pedig folyik. A fotó a *Munkácsy utcai iskola* Vásár utca felőli oldalát mutatja, ahol éppen nem lett névtábla elhelyezve. A homlokzaton található két évszám (1926, 1927) a járókelőknek az építés évét adja tudtára. **(22)**

*

Az Arany nevét viselő oktatási intézmények után érdemes visszafordulnunk a központba, a városháza mellé. A tanulók olvasóvá nevelésében nagyon fontos helyszín a következő. Az épület homlokzati és bejárat felőli részén, a névtáblán az intézmény nevét és a nyitva tartási időt olvashatjuk.

2009-ben pályázat keretében készült el az új, interaktív honlap logója, melyen a költő arcképe mellett az Arany János Városi Könyvtár megnevezés áll, valamint a négy kezdőbetű: AJVK, melyek közül a V egy nyitott könyvet formáz. 2013. március 1-jével a Művelődési és Ifjúsági Központtal történt összevonás miatt az intézmény hivatalos neve Kisújszállási Művelődési Központ és Könyvtár lett (amint erről könyvünk Vallomások című fejezetében dr. Vincze Sándor is szól), de a „telephely” neve ma is a rég megszokott: *Arany János Városi Könyvtár*. **(23)**

*

A fényképes összeállítás „pecsétje” *Kisújszállás Város Arany János Pedagógiai, Kulturális, Művészeti Díja*. Szerkesztőként megtehetem, hogy ide helyezzem, annál is inkább, mert lezáró, pecsételő funkcióját nagyon is értékelem. Olyannyira kiemelkedő díj ez, hogy bővebb mondandó szükséges hozzá, amit e könyv Vallomások című fejezetében a díj javaslattevője részletesen ki is fejt. (24)

*

Míndez a miénk. Minden, minden, amit itt leírtam. Az is, amihez most fotókat nem kapcsolok. Miénk az Arany János Általános Iskola *Arany-napok* programsorozata, amit a 90-es évektől 2013-ig márciusban, a költő születésnapjához kapcsolódva rendeztek meg. Miénk a négyfalui és a pacséri iskolákkal 2004-ben létrejött testvériskolai megállapodás. Kisújszállás e települések iskoláit addig is hívta, várta, jöttek is, de a kapcsolat 2004-től erősödött meg. A több napos és nagyon változatos rendezvény 2014-től a reformáció évfordulójának programjaihoz kapcsolódva októberre helyeződött át.

*

És miénk a 2011 óta működő *Kisújszállási Aranyos Tanulóinkért Tehetségpont* is. Az „Aranyos” szó itt – mint a hasonló elnevezésű díj esetében is – kedvesen és játékosan, ugyanakkor komoly megbecsülést kifejezve utal a kiemelkedő eredményt elért diákokra. A hajdani préceptorról elnevezett oktatási intézmény 2015-ben elnyerte az „akkreditált kiváló tehetségpont” minősítést a felkért akkreditációs szakértők helyszíni vagy online konzultációja és javaslata alapján.

2018-ban az iskola nevelőtestülete „példaértékű szakmai és közösségi munkájáért” megyei Európa Díjban részesült.

*

A fényképalbumot mindjárt lapozhatjuk. Előbb azonban a szerkesztő megköszöni a fotókat Kecze István egykori igazgatónak, mai polgármesternek (18), K. Szabó Jánosné tanárnőnek (19, 20, 21), Pap Andrea könyvtárosnak (23), Papi Lajos fotóművésznek (2), Pintér István tanárnak (24), Szepesi Jenő képviselőtestületi tagnak (4) és Zabolai Csaba rendszergazdának (1, 3, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 22).

Arany- emlékeinket megbecsülve, azokat megőrizve következzen most már ennek a fényképalbumnak a fellapozása!

Máté István

A „kapu” – A „kapun” túli színek

A színes fotókhoz való belépéshez álljon itt „kapuként” egy – ugyanazon a helyszínen készült – régi és új kép montázsa! 2017-ben a régi tanítói lakás internetről levett fényképét a Kisújszállás központjában álló, frissen tartozott emeletes lakóház fotójára másolta rá Papi Lajos fotóművész. A képet beadta a Magyar Fotóművészek Világszövetsége XVII. pályázatára, amelyet „Arany János élete és költészete (2017: Arany János emlékévé)” címmel hirdettek meg. Nyertes műve a kiadott albumba bekerült, a szerző pedig alkotását 2018 májusában a kisújszállási Vigadóban rendezett kiállításon a helyi közönségnek is bemutatta.

(Mi most fekete-fehérben tudjuk közölni a képet.)

Ma az egykori tanítói lakás, illetve a későbbi leányiskola helyén áll a modern épület.

Máté István

(1)

(2)

(3)

(4)

(5)

(6)

(7)

(8)

(9)

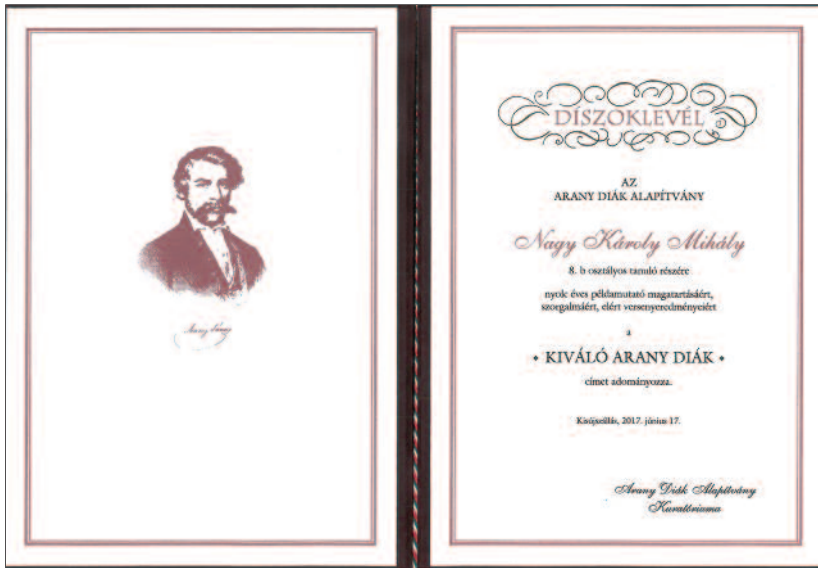
(10)

(11)

(12)

(13)

(14)

(15)

(16)

(17)

(18)

(19)

(20)

(21)

(22)

(23)

(24)

VALLOMÁSOK

„... Akart ő szökni Thálja templomába... ”

„...nem abban áll az embernek boldogsága és fő java, melybenn azt az embereknek nagyobb része keresi...” – jelenti ki Arany tizenhét évesen, szülővárosomban, Kisújszálláson papírra vetett prédikációjában, és szemléletes példákkal szolgál állítása igazolására.

A „néma arany” imádata, azaz a gazdagság hajszolása, a rangba és világi méltóságba vetett hit, a szépség, a testi gyönyörűségek rabjává válás, a saját kívánságok szolgálata mind olyan délibábok, melyeket kergetni a fiatal Arany szerint merő hiábavalóság, „mi az embert egész a’ baromig lealacsonyítja”. Ez a felsorolás olyan, mintha Shakespeare vagy bármelyik valamirevaló drámaíró hátrahagyott noteszából származna, amelybe színdarabok lehetséges témáit firkantotta. A velencei kalmár, az Othelló, a Macbeth, a Hamlet, a királydrámák mind olyan emberek történetei, akik a segédtanító Arany feketelistáján keresik a boldogságot.

Talán nem véletlen a feltűnő összecsengés, hiszen Arany Jánosnak először Kisújszálláson töltött egy éve alatt, az iskolaigazgató Török Pál, a későbbi pesti református püspök gazdag könyvtárban nyílt alkalma megismerkedni a klasszikusokkal és az akkori modern irodalommal, többek között Shakespeare színdarabjaival is. Mindössze három év telt el ezután és Arany, aki közben megtanult gitározni és gyönyörű hangjával feltűnt a debreceni kollégium énekkarában, már nem prédikációt körmölt, hanem a debreceni színház színpadán deklamált mint rendes társulati tag. Amikor a színtársulat szétesett, vándorszínésznek állt. Színpadi karrierjének egy később beteljesült jóslatnak bizonyuló álom (édesanyja haláláról) vetett véget.

Attól fogva napjai csendesen, a világtól elvonultan zajlottak, ami azonban nem jelentette azt, hogy Arany színház iránti vonzalma és a szinte még kamaszkorában megfogalmazott, prédikációnak álcázott életprogram egy hajszálnyit is változott volna. „Az ember fő javának esmertető béjjege ... hogy az ember az ő jóselekedete által meg nyeri azt, hogy ... győzedelmesen áll meg a’ maga lelkének erejében...” – írta abban a bizonyos egyházi beszédben. Arany János Szalontán, úgy, hogy színészt közelről Petőfi Sándoron kívül ott nem látott, Shakespeare-t kezdett el fordítani. Később, pesti éveiben, három darab (Hamlet, János király, Szentivánéji álom) értő, érzékeny tolmácsolója lett, balladáit pedig olyan mikrokozmoszok, melyekben saját tévelygései következtében a „baromig lealacsonyodott” emberek drámai sorsába lehet tántorító mélységekig belelátni.

Az általa „közönséges tanítás”-nak nevezett prédikáció leírása után negyvennyolc éven át, haláláig úgy állt meg Arany a maga lelkének erejében,

hogy gyémántos kincsként ragyogó költeményeiből és fordításaiból születése után két évszázaddal is erőt, ihletet lehet meríteni.

1882-ben nem más temette a költőt, mint Török Pál, az egykori kisújszállási iskolaigazgató, aki az angol bárd, William Shakespeare és a leendő magyar költő, Arany János sorsdöntő első találkozásánál bábáskodott.

„...Akart ő szökni Thálja templomába;
Őt vonja íhlet, vérmes ideák
....- sok tanár
Fejet csóvál rá, és azt mondja: kár!”

(Bolond Istók – Második ének)

Balázs Péter

Balázs Péter 1943. március 5-én született Budapesten. Nagyapja, Balázs János, köztisztviselő tanító volt Kisújszálláson, a szintén János nevű édesapja pedig elismert fővárosi színész lett.

Középiskolai tanulmányait a budapesti Toldy Ferenc Gimnáziumban kezdte, majd a II. Rákóczi Ferenc Gimnáziumban érettségizett.

A Színház- és Filmművészeti Főiskolát 1965-ben végezte el. Pályája a Veszprémi Petőfi Színházban kezdődött, és később, 1970-ben a budapesti Vígyszínházban folytatódott, ahol 1989-ben rendezőként is feladatot kapott. 1995-től szabadfoglalkozású színész volt. Főleg komikus szerepeiről ismert. 2007 óta a Szolnoki Szigligeti Színház igazgatója.

Több elismerés mellett megkapta a Jászai- és a Kossuth-díjat, 2017 óta Kisújszállás díszpolgára.

Barangolásaim a versek birodalmában

Karcagon láttam meg a napvilágot, 1940. február 24-én. Ott cseperedtem fel, ott ismerkedtem az élet különböző, számomra még felfedezésre váró titkaival, bár nem sok kép maradt meg bennem erről a korszakról. Tulajdonképpen hatéves koromtól kezdett kinyílni előttem a világ. Szüleim egyszerű emberek voltak. Édesanyám a ház (tanya) körül szorgoskodott, apám a mezőgazdaságban kereste a család kenyerét. Iskoláimat is Karcagon kezdtem, a Kálvin utcai általános iskolában, ahol Bod Lajos tanító bácsitól tanultuk az alapokat. Később több helyen is tanultam, attól függően, hogy szüleim éppen a város melyik részére költöztek. 1949-ben édesanyám korán bekövetkezett halálát (mindössze 29 éves volt) nagy veszteségként éltük meg édesapámmal.

Másfél év múlva apám – fiatalember volt még – új családot alapított, de már Kisújszálláson. Ebből a házasságból három testvérem született. Így kerültem 1950-ben a városba, ahol az Arany János nevét viselő általános iskolában folytattam tovább tanulmányaimat. Ekkor kezdtünk foglalkozni Petőfi és Arany költészetével, ismerkedtünk verseikkel, tanultunk legendás barátságukról, a 48-as forradalomról és sok más egyébről. Toroczky Endre tanító úr indított el bennünket a tudományok felé. Engem pedig egy váratlan lehetőség révén Budapestre irányított, ahol kollégistaként tanulhattam tovább.

Az első találkozásom Arany János költészetével meghatározó volt, szinte egész életemre. Azóta, ha csak meghallom a nevét, büszkeség tölt el, hogy én is ezen a csodálatos magyar nyelven beszélek, amelyen műveit alkotta. Mi, magyarok, sok nagyszerű költővel büszkélkedhetünk, de Arany mindegyik közül kiemelkedik a maga egyszerűségével, ugyanakkor a nyelvi fordulatok sokszínűségével. Életművének méltatásával sok irodalomtudós könyvtárnyi elemzése, számtalan tanulmánya méltó emléket állított géniusának. Szobraival találkozhatunk közparkjainkban, ahol felidézhetjük a *Toldi* emlékezetes részleteit, komor hangvételű balladáit, az *Őszikék* hangulatos képeit. De eszünkbe juthatnak vidám hangulatú versei, mint *A bajusz*, vagy a civakodó szomszédokról szóló *A fülemile*. És ott van a sorban a nagy vers, *A walesi bárdok*. (Erről a későbbiekben felidézem különleges emlékemet.)

Másodikos gimnazista voltam, amikor bekerültem az iskolai színjátszó csoportba. Itt dőlt el véglegesen a pályaválasztásom. Érettségi után felvettek a Színház- és Filmművészeti Főiskolára (ma már egyetem), ahol összefonódott az életünk a versekkel. Különösen Arany verseivel, hiszen az ő drámai feszültségű balladáin tanultuk tanóráinkon a színimesterséget vagy éppen a beszédtechnikát. A *Toldi* előhangját mondogatva melegítettük hangszálain-

kat nemcsak órák előtt, de később, már a színészpályán dolgozva is. Arany János elkísért bennünket, ott volt velünk, és bajsza alatt elnéző, de jóindulatú mosollyal figyelve, amint nemcsak csillogást, de sok küzdelmet és megpróbáltatást követelő hivatásunkra készültünk, általa is.

Elvégezvén a Főiskolát, a színpadi munkák mellett elkötelezettje lettem a versmondásnak is. Sokféle lehetőség kínálkozott az állami ünnepektől a nőnapra és költészet napi rendezvényeken át az író-olvasó találkozókig, ahol pl. kortárs költőkkel találkozhattunk személyesen. A könyvhetek alkalmával, műveikből előadva sokszor szövődtek barátságok a közös munka során.

Abban az időben váltak divatosá az úgynevezett *pódium-estek*. Fontos szerepet játszott ebben az Egyetemi Színpad. Sok neves előadó szerepelt ott nagy sikerrel, különböző műfajokban.

Verset mondani egyszerűnek hangzik, de a valóság ennél sokkal bonyolultabb. Összeállítani egy műsort, úgy, hogy annak érthető koncepciója, érdekes közlendője legyen, és hogy a hallgatóság figyelmét lekösse, ébren tartsa egymásfél órán keresztül – embert (színészt) próbáló dolog. Ezért sokan nem is vágnak ilyen kalandokba. Túlságosan nagy felelősségnek tartják kiállni egyedül a színpadra, önmagukra és a közönségre hagyatkozva. Más félelem is közrejátszik egy-egy ikonikus, nagy vers elmondása esetén, hiszen bármilyen váratlan esemény közbejöhet. Egy pillanat, és előfordulhat, hogy „lejön a roló”, a színészek mumusa: egyszerre elszáll minden a fejedből, s ott állsz megsemmisülve! Nem egy kollégánk szenvedett már „hajótörést” a Nemzeti Múzeum lépcsőjén, a *Talpra, magyar...!* elmondása közben.

Itt térek vissza a korábban említett ikonikus *nagy* versekhez. Egy alkalommal, a magyar kultúra napján, Karcagon kértek fel a *Himnusz* elmondására. Soha nem mondtam addig nyilvánosan, ezért volt egy kis szorongás bennem. Végül minden simán lezajlott. Igen megható eseményként emlékszem vissza rá. Más alkalommal a *Szózatot* mondtam el, hasonló körülmények között. Amint az első sor elhangzott, a közönség egyöntetűen felállt, és állva hallgatták végig második nemzeti imánkat. Megrendítő volt ez az ünnepélyes pillanat...

Most *A walesi bárdokkal* kapcsolatos történetet szeretném megosztani. Ez nagy vers a javából, mindenki tudja. Én addig nem is mondtam közönség előtt, ám úgy adódott, hogy 1982-ben, a Magyarok Világszövetsége jóvoltából egy kulturális küldöttséggel Angliába utaztunk. London volt a szálláshelyünk, hamarosan el is kezdtük a turnét egy ottani magyar klubban. Színes volt a műsor, én képviseltem a magyar irodalmat. Mikor bemondtam a címet, nagy csend lett. A közönség feszült figyelemmel hallgatta a sűrű drámát. A szívem a torkomban dobogott, de „hömpölygött” a montgomeryi és londoni történet annak rendje és módja szerint. Mikor elhangzott az „... *Ötszáz énekl*

hangosan /A vértanúk dalát”, rövid csend után felzúgott a tapsvihar, s én boldogan köszöntem meg a fogadtatást. Senki sem tudta, hogy hivatásos színészként akkor mondtam először nagyközönség előtt e csodálatos verset, angol földön – magyarul. Később, az este folyamán a klub tagjaival beszélgetve villant az agyamba, hogy a vers közepe táján, nyilván a különleges körülmények miatt, négy sort kihagytam a szövegből. Szerencsére magam is csak utólag fedeztem fel a „pici” hibát. Ha valaki más is észrevette, ezúton kérek tőle bocsánatot, de főleg Arany Jánostól. A továbbiakban minden tökéletesen zajlott le, és nekem örök emlék marad „*a walesi utazás*”.

Cs. Németh Lajos

Cs. Németh Lajos – mint vallomásából is kiderül – nem Kisújszálláson született, de gyermekkorra egy részét itt töltötte, itt születtek testvérei.

A középiskolát a fővárosban végezte, majd 1958–1962 között a Színház- és Filmművészeti Főiskola hallgatója volt. 1961-ben feleségül vette Tóth Judit színésznőt. 1962–64 között a debreceni Csokonai Színházban, 1964-től 1990-ig a Madách Színházban lépett fel. 1990 óta a Budapesti Kamaraszínház, majd 2002-től a Turay Ida Színház tagja.

Aase-díjas színész, szinkronszínész. Közel negyven mozifilmben (Pesti háztetők, Katonazene, Angyalok földje, Iszony stb.) és húsz tévéfilmben kapott szerepet (Bors, Pillangó, A dunai hajós stb.). Legismertebb alakítása A tizedes meg a többiekben *Grísa*, a Jóban Rosszban sorozatban *Hunyadi Károly*.

Pályafutása során több mint száz színházi alakítást tudhat magáénak.

Mint szinkronszínész közreműködött a Harry Potterben, az Avatarban, a Csillagok háborújában, a Star Trekben, a Supermanban, az X-aktákban stb.

Jelenleg is aktív színházi színész.

Arany János közönséges tanítása

Egy örömteli feltételezéssel kezdem ezt az írást: ükapámat taníthatta Arany János préceptor úr 1834-ben! Boldogan illesztgetem össze az adalékokat: az időbe beleesik, a helyszín adott, a préceptor urat meg az Isten küldte Kisújszállásra! Szinte megrészegülök a gondolattól, hiszen ez olyasmi is lehet, mintha engemet is tanított volna, őseim egymásnak adták át azt a tudást, amit Tőle kaptak s így érkezett el sóvárgó fejemhez, szívemhez.

De szép, még elgondolni is! De szép az is, ami valóban megtörtént: a magyar nép nagy költője személyesen tanítgatta közönségesen a nép fiait. Én ezt jelképesnek érzem, amely a kezdetnél világítja meg a nagy költő milyenségét, nagyságát, hogy milyen helyet foglal el az irodalomban és a nép szívében.

Már ilyen átmelegedő szívvel olvasom a költő első papírra vetett és nyilvánosságnak szánt írását. Az az én kincsem, a kisújiak kincse, hogy ezt Kisújszálláson írta! Olyan ez, mint egy írásos dokumentum, egy ajándékozó okirat, hogy innen származik, hogy itt járt! Mondanom se kell, hogy itt is maradt, immár örökre, tartja bennünk a lelket, hogy mi is megmaradjunk.

Bennem máig tartja a lelket, fiatal korom óta valami nagy-nagy önbizalom árad szét bennem, ha rá gondolok, és mint egy szent ígét suttogom Petőfihez írt bemutatkozó szavait: „S mi vagyok én, kérded. Egy népi sarjadék...”

Nemzedékek indultak el ezzel az ígével a mélyből, a világ meghódítására. Két fénylő csillag mutatta az utat: Petőfi és Arany! Az egyik csillag nekem ismerősebb lett, a földiek közvetlenségével biztatott. Vagyis nem könyvből kellett kiolvasnom, hanem benyithattam az ajtón a régi iskolába, ahol a lába nyomába léphettem, keze nyomát érinthettem, és láthattam volna kisdíák koromban az első költői „beszélye”, a „Rózsa és Ibolya” kéziratát. Ha el nem veszejtette volna a háború pusztítása. Az évek pusztítása sok mindent eltüntetett, házak dőltek, emberek haltak – de Arany János örökké él bennünk, erőt ad és életben tart.

Csukás István

Csukás István 1936. április 2-án született Kisújszálláson. A háború után jelentkezett az akkor alakult békés-tarhosi zeneiskolába: hegedűművész akart lenni. Az érettségit követően mégsem zenei pályára, hanem jogi egyetemre ment, majd a bölcsészkaron folytatta, de tanulmányait nem fejezte be.

Ekkoriban jelentek meg első versei. A Fiatal Művészek Klubjának a vezetője volt, majd 1968-tól 1971-ig az MTV munkatársa, 1978-tól 1985-ig a Móra Ferenc Ifjúsági Könyvkiadó főszerkesztője; azóta szabadfoglalkozású író.

A hatvanas évek közepén a gyermekirodalom felé fordult. Olyan halhatatlan mesefigurákat teremtett meg, mint például Mirr-Murr, Pom Pom vagy Süsü, a sárkány. Ezeket a gyerekek főként rajz- és bábfilmekből ismerhették meg, több ifjúsági regényéből pedig sikeres tévéfilm készült. 1975-ben a hollywoodi X. televíziós fesztiválon a Keménykalap és krumpliorr című játékfilm megkapta a fesztivál nagydíját és Az év legjobb gyermekfilmje címet.

Szüülővárosában két szobor és a Süsü-játszótér figurái idézik meg írásainak szereplőit.

Számtalan elismerése mellett József Attila-, Kossuth- és Prima Primiissima díjas; a Nemzet Művésze. Négy helység, köztük Kisújszállás díszpolgára.

Arany emlékezete – Arany az emlékezetben

Mikor is merült fel először a neve? Talán a családi legendáriumban. Édesapám mesélte gyakorta annak idején, hogy kunhegyesi úknagyapám, az ő dédapja, vagy ahogyan ő nevezte: „öreg nagyapám”, Koczó Sándor, az elszegényedett kismemes, művelt középgazdálkodó, aki a tanyáján külön épületet emelt a könyveinek, no meg a pipatóriumának, apám gyermekkorában hosszú téli estéken fejből szavalta Arany „összes” költeményét a lábánál kuporgó, csillogó szemű unokáknak. Időzjelbe helyezem az „összes”-t, mert ez számomra már akkor, csikókoromban is a gyermeki emlékezet csapongó túlzásának tűnt, ám amely verseket édesapám cím szerint megnevezett, azokat azért tényként fogadtam el. Jelesül, hogy a teljes *Toldi* igenis elhangzott, hozzá a *Toldi szerelme*, *Toldi estéje*, az összes ballada, s még jó néhány híres, szép költemény. Például a *Családi kör*, melyet életemben először volt alkalmam hallani a költő művei közül, kitől mástól, mint édesapámtól.

Első ámulatom persze – hisz még gyermek voltam – a teljesítménynek szólt: hogyan lehet megtanulni ilyen irgalmatlan mennyiségű szöveget? (Ma, gyakorló színészként ezt picit már másként látom.) Aztán rögtön utána a másik ámulat a szeretet: mennyire kell szívébe zární egy költőt egy egyszerű gazdálkodónak, hogy ennyi versét fejből megtanulja? Nem lehet akárki ez az Arany János, ha ilyesmire indítja az embert.

Később persze az óvodában, iskolában megtanultam, hogy Arany János valóban nem akárki. Meg kellett tanulni születését, anyja nevét, életútját, satöbbi, satöbbi. Átkoztam is néha, hisz előbb említett gyönyörű versének egyik – amúgy szintén gyönyörű – sora alkalmat nyújtott egyik-másik drága osztálytársamnak a családnevemen viccelődni: „...Csendesen kérődzik, igen jámbor fajta...” Na, szóljanak hozzá!

Vettük persze a verseket is, könyvből olvasva, vagy felolvasva tanárunk, akár önnön magunk által, de annak az első élménynek, amikor édesapám gyermeki ágyam mellett elalvás előtt, ölében az Arany-kötettel elmondta nekem a *Családi kört*, sokáig semmi nem tudott a nyomába érni.

Kissé persze elfedte őt lánglelkű barátjának félelmes nagy alakja is. A fantasztikus, lángoló üstökös-pálya elébb magához vonzotta a szemet. No meg édesapám a *János vitézzel* még előbb ismertetett meg. Lett is eredménye. Mihelyt megtanultam olvasni, első vers-élményeim Petőfi-költemények voltak. Életem első versmondó versenyét is a *Szeget szeggel* című vidám opuszával nyertem meg. Rejtély, hogy hogyan, hiszen harmincéves koromig pocsékul mondtam verset. Szerintem a versválasztás volt nyerő. De az meg a nővérem érdeme volt.

Tehát ők nyerték meg nekem az első díjat. Ő és Petőfi.

Aztán Arany–Petőfi levelezésére is sor került. Mármost az iskolában. Itt figyeltem fel az „imádott Jankóra”. Itt vettem észre a lángoló génusz mellett a kissé visszahúzódóbb, szomorkásabb, briliáns humorú másik zsenit. Ettől a pillanattól fordult figyelmem művészete, élete felé, s ez a figyelem azóta is tart.

Láttam, hogy költészete, figurája sokkal több töredelem árán haladt előre, mint Petőfi oeuvre-je, sokkal több tépelődés, sokkal földközeli dilemmák nehezítették kiteljesedését, mint barátjáté. Ő nem maradhatott boldog, bohém vándorszínész, kenyérkereső felelős családfővé kellett válnia. Ő nem hullhatott alá villámsújtotta viharmadaraként a forradalomnak, neki túl kellett élni a vészorszakot, Bach-korszakot, kiegyezést, Ferenc József megkoronázását, családi gyászt. Valahogy mindenért és mindent jobban meg kellett szenvednie. Épp ezáltal sokkal jobban emlékeztetett az engem körülvevő nagykunági, alföldi, kisújszállási emberekre, gyermekkorom közeli alakjaira. Arany figurája hétköznapi ismerőssé vált.

Nem véletlen, hogy 1834-ben Kisújszálláson lejegyzett gondolatai a *Prédikátor könyve* híres szentenciái alapján íródtak. Sokkal jobban rálát a hiábavalóságokra az, akinek az életét a szükségszerűségek határozzák meg. A felelősség, a lelkiismeret és az Isten kegyelme iránti örök reménység. Ezekben bízva nem sóvárog a hívságos örömök felé, megtalálja magát a családban, alkotásban, tisztességben.

Egy küzdelmes pálya végén ugyanoda ért a Parnasszuson, mint korán elvesztett génusz-barátja. Bár élete alkonyán számot vetve önmagával, az *Epilogus*ban „félbe-szerbe” hagyottnak, bevégtetlennek érzi az elvégzett munkát, munkássága magyar nyelvű irodalmunk egyik alappillére. Szerb Antal azt írta róla: „*Minden szál hozzá vezetett, és minden szál tőle vezet, a magyar szellemi életnek ő a sugárzási központja.*”

És valóban. Arany az a magyar kultúrának, mint a nevét adó nemesfém az embereknek, az ahhoz tapadható minden tisztátalanság nélkül: kapzsiság és bírvágy nélküli tiszta érték, örökkön sugárzó tiszta fény.

Ezt jelenti számomra Arany János művészete.

Jámbor József

Jámbor József színész, rendező, író, műfordító Karcagon született 1963. október 26-án. Gyermekkorát Kisújszálláson töltötte, ahol az általános iskola elvégzését követően a Móricz Zsigmond Gimnáziumban érettségizett.

Felsőfokú tanulmányait Debrecenben, a Kossuth Lajos Tudományegyetem bölcsészkarán kezdte, ahol 1989-ben szerzett diplomát, majd 1997-ben a Színház- és Filmművészeti Főiskolát is elvégezte. Később, 2012-ben, a Színház- és Filmművészeti Egyetemen doktorált.

Munkahelyeinek, színházi működésének főbb állomásai: Csokonai Színház (Debrecen), Zsámbéki Színházi Bázis, Stúdió K. (Bp.), Thália Színház (Bp.), Szegedi Nemzeti Színház, Hevesi Sándor Színház (Zalaegerszeg).

Több külföldi vendégszereplése volt, elsősorban Japánban.

Az ötvenet is meghaladja színházi rendezéseinek száma. Színpadai szerepei a klasszikus drámától a rockoperáig terjednek.

Irodalmi és zenei tevékenységet is folytat: könyveket ír, fordít, esszéket, operalibrettókat készít, zenét szerez.

Japán–magyar jószolgálati és kulturális nagykövet.

2003-ban Horváth Árpád-díjban, 2012-ben a Schwajda György-drámapályázat I. díjában részesült.

Arany Jánosról, szülőföldem nyelvéről, kisújszállási emlékeimből

Először is hadd legyen itt utalás e könyv fő céljára, az 1834-ben Kisújszálláson leírt prédikáció közreadására. A prédikáció nyelve világos, érthető. Igazi Arany János-i kifejezést nem találtam benne, csupán költőieket. Egyébként Arany Jánosnak ellentmondó fordulat sem szerepel benne.

A költőhöz kapcsolódva szólaljon meg az 1998-as Kisújszállási Nagykun Kalendáriumból a „Szülőföldem, a Nagykunság” című írásom néhány sora:

„Arany János, miután a debreceni kollégiumban tógátus diák lett, az 1834/35-ös tanévre eljött Kisújszállásra az alsó osztályos fiúkat tanítani, hogy pénzt gyűjtsön további tanulmányaihoz. A lelkiismeretes tanításon kívül – mint feljegyezték – itt sokat olvasott, és tanult latinul, németül. A Toldi szereplőinek megrajzolásához minden bizonnyal a kisújszállási emberek is hozzájárultak. Egyébként az Elveszett alkotmányban szerepelteti a kisújszállási Kara Jánosról elnevezett határrészt (Karahát, a »Kara« jelentése: fekete).”

Ugyanez az írásom önéletrajzi vonatkozásokban is kapcsolódik Arany Jánoshoz: „A kisújszállási Református Gimnázium akkoriban a legjobbak közé tartozott: a tantestület egyharmada úgynevezett tudós-tanár volt a szó legszorosabb értelmében. A nyelvi szerkezetek sajátságainak, összefüggéseinek a szilárdabb megismerésében például rendkívül sokat segített a latin tanulása, majd a német és a francia nyelv, ami egy-egy esetben még a nyelvek közötti egyezésekre és különbségekre is rávilágított. Nyelvünk szépségét, sokszínűségét, használatbeli funkcióit Arany Toldijának egy egész éven át tartó tárgyalása, aztán a stilsztika, a retorika, a poétika, valamint az irodalomtörténeti órákon folyó elemzés mutatta meg igazán. [...]

Közben magam is »keresővé« váltam. Első gimnazista koromtól voltak magántanítványaim, felsős korban három-négy is. Aztán szüleim úgynevezett harmados tengerit vállaltak, és én is kivettem részem a tengerikapálásból, majd a tengeritörésből. És a felnőttek életét úgy is megpróbáltam, hogy már hetedik és nyolcadikos korban elküldött a gimnázium legációba. A gyakorlatias, életre nevelő református egyháznak kitűnő intézménye volt ez: a legátus ugyanis megismert különböző vidékeket, megtanulta az emberek közötti forgolódást, és hozzászólt a szónoki beszédhez. Később, Debrecenből is mindig mentem legációba. Így ismertem meg a Tiszántúl nagy részét: Szatmárcsekétől Tiszaszőlősen át Szentpéterszegig. És a kapott pénzből alapoztam meg későbbi könyvtáramat is.”

Az említett Nagykun Kalendáriumban szülőföldem nyelvjárásáról is írok. Ebben a nyelvjárásban hallotta beszélni tanítványait Arany János is itteni segédtanítóskodása idején.

„A kisújszállási embereknek a dallamos hangzású, tisztán és tempósan ejtett, színes, képekben, szólásokban gazdag, tréfára is hajló beszéde az úgynevezett tiszai nyelvjáráshoz tartozik. Máig erősen tartja magát, részben már gyengébb fokon, ahogy mondani szoktuk: regionális köznyelvi szinten. Az értelmiségnek, sőt egy bizonyos, nem hosszú idő elteltével a máshonnan odakerült értelmiségnek a beszédmódját is jellemzi. (Magam szintén ennek a regionális köznyelvnek egy enyhébb változatát beszélem ma is, ami egyébként annyira tetszett Lőrincze Lajosnak, amint többször megjegyezte, ha beszélgettünk, vagy a rádióban hallgatta valamelyik előadásomat.)

E nyelvjárás hangzásának legfeltűnőbb sajátága a zártság. Ez azt jelenti, hogy a magánhangzókat zártabb ajakkal és kisebb szájüreggel ejtjük. Vagyis bizonyos köznyelvi *é* hangok helyén *i* (*i*)-t, *ő*-k helyén *ű*-t, *ó*-k helyén pedig *ú*-t mondunk (pl.: *szíp, kík, íl, fazik, kezít; kű, hetfü; lú, fúrú*). Feltűnő az is, hogy bizonyos köznyelvi *ó, ő, é* helyén záródó jellegű kettőshangzó (diftongus) jelentkezik beszédünkben: *jóu, főüz, kötőü*, illetve az azonszótagú *l* kiesésével létrejött hosszú magánhangzók helyén is: *vóut, főüd*.

Nyelvjárásunk – mint szinte az egész Tiszántúlon – nagyon *e*-ző. Tehát itt csak *felett, megett, ecsém, per, csepeg, veder* stb. van. Nincs meg a zártabb *ë* sem (ezért csúfolják pl. nálunk ennek a hangnak a segítségével a minden bizonnyal máshonnan odakerült kenderesieket: *Kendërës*). Jellemző továbbá nyelvjárásunkra a nagyon megnyújtott *í, ú, ű: cúkor, Tíbor, tükör; vidik, kútat, fűves*, illetve az *l, r, j* nyújtó hatása: *szálma, bõrnyú*. És jellemző bizonyos helyzetekben az orrhangú (nazális) magánhangzó is, pl. *honvéd, má, aszongya, »ez a já«*.

Kiemelem, hogy ez a tájszólás – különösen az asszonyok beszédében – rendkívül dallamos. És szerencsére ide még nem jutott el a hadaró beszéd, ilyenformán itt nem találkozunk hang- és szótagelnyeléssel; selypes, pöszögő hangképzéssel és felkapó, éneklő kiejtésmóddal.

Az alaktan területén a névszóragozásban jellemző a zártabb *-túl, -tül, -bül, -bül, -rül, -rül*; a megrövidült *-ho, -he, -hő* rag; a *házuk* helyetti *házok*, illetve *földjük* helyetti *főügyök*; továbbá az, hogy hol kérdésre is a *-ba, -be* rag használatos (pl. „*a kerbe vóutam*”). Az igeragozásban egyáltalán nincs meg az *ikes eszem, iszom* forma, csak *iktelen eszek, iszok*. A cselekvés folyamatosságát igen jól érzékelteti az elvált igeikötők után tett *fele* határozószó, pl. „*Íppe ment elfele, mikor jött a vihar*”. Élnek aztán a régies tőváltozatok: *ád, nyér; hí, ri*; a régies ragos formák: *megyen, viszen*, és a hosszabb, dallamosabb múlt idejű alakok: *állott, szólott, sokallotta* (ez utóbbiak ugyanígy

például Szabó Pál regényeiben).

Már a szövegszerkesztésbe tartozik a következő jelenség: elbeszélésben szeretik határozószókkal, kötőszókkal (*óután, óután oszt, hát osztán, hássen* stb.) egybefűzni, és ezzel mintegy megvilágítani az egyes elkülönülő mondatokat, mondattömböket, bekezdéseket.”

Ez a vallomás, ezek a mondatok hadd szolgáljanak minden kisújszállási hasznára. Olyan üzenatként, amely a szülővárosomról emlékezik, s annak régi és mai nyelvéről, most azonban a legfontosabb mégis az, hogy első-sorban a nagy magyar költőről beszéljen. A szeretet hangján, amelyet minden bizonnyal mindenki kiérez e sorokból.

Szathmári István

Szathmári István nyelvészprofesszor Kisújszálláson született 1925. február 20-án. Itt érettségizett, majd a debreceni egyetemen magyar–francia–német szakon folytatta tanulmányait; 1948-ban doktorált. 1952-ben orosz nyelvből főiskolai diplomát szerzett. Tanári pályáját Debrecenben, középiskolában kezdte, majd Budapesten, az Idegen Nyelvek Főiskoláján volt a magyar tanszék vezetője, aztán az ELTE professzora, dékánja. Tanított Szegeden is, a 80-as években pedig vendégprofesszor volt a helsinki egyetemen, ahol elindította a magyar nyelv és irodalom szakot. 1995-től professor emeritus.

Szülővárosához erősen kötődik, előadásaiiban, írásaiban többször nyilatkozik erről.

Kisújszállás által adományozott kitüntetései: Pro Urbe díj (1994), Nagykunságért díj (2004), Kisújszállás Város Díszpolgára (2008).

Tanári és tudományos munkásságát számos szakmai díjjal is elismerték. 2015-ben életművéért megkapta a Magyar Érdemrend tisztikeresztjét.

Arany-emlékek a mai református iskola életében

A kisújszállási Móricz Zsigmond Református Kollégium, Gimnázium, Szakgimnázium és Általános Iskola vezetőjeként örömmel vettem a felkérést, hogy e könyvben írjak néhány mondatot arról, mit jelent nekem a XIX. század egyik legjelentősebb magyar lírikusa. Szívesen teszem ezt azért is, mert általános iskolai tagintézményünk névadójaként az intézményi emlékezetben és hagyományápolásban is igen fontos szerepet betöltő személyiség ő, akiről méltó módon emlékezni illetőenformán is szükséges, de kötelesség is egyben. Nem utolsósorban pedig büszkeséggel kell hogy eltöltsön mindannyiunkat, így engem is, annak ténye, hogy elődeink között olyan jeles személyiségek tanítottak, mint a Török Pál rektorsága idején Kisújszállásra került és préceptorként 59 elsős gyermeket a betűvetés tudományára tanító Arany.

A jeles kisújszállási tanító megidezésére, gondoltam, egy rövid sétával készülhetnék fel leginkább. Miközben kabátomat felvettem, az irodám ajtaja mellett lévő vitrinre pillantva láttam a több mint félszáz kisdiáknak a korabeli gyöngybetűs kézírással írt névsorát egy, az eredetiről készült másolaton. Igen, az egykori préceptor emléke lépten-nyomon körülvesz bennünket, mint ahogy nagy becsben tartva őrizzük ennek az általa írt dokumentumnak a másolatát is. Erre csak az értéket teremtő és későbbi munkásságuk alapján nevükkel intézményeket is rangossá emelő személyiségek képesek. Pedig a 17 éves Arany János számára is inkább kereseti lehetőségbe való menekülés volt a kisújszállási tanítóság vállalása, mintsem annak szándéka vezérelte volna, hogy legnagyobb magyar költőink egyikeként majdan iskola viselje nevét abban a városban, ahol egykor egy évet töltött. Azonban annak a költőnek, akinek munkássága, az irodalmi és tudományos életben betöltött szerepe olyan maradandó, mint Arany Jánosé, annak emlékét a hálás utókor okán is meg kell őriznünk, egyetértve Keresztury Dezső gondolataival: „*A REMEKÍRÓK nem művészek csupán, hanem népük szellemének vezérjelenségei is. Műveik a történelem sodrában állanak: nemcsak jelzik, befolyásolják is a fejlődés útját. Az egymást felváltó nemzedékek az ő segítségükkel kapcsolódnak a történelem folytonosságába s velük mérközve fejtik ki önmagukat. Aki róluk beszél, szükségképpen érinti a közszellem alapvető kérdéseit. Azok, akik a nemzeti művelődés állandóságát őrzik, a nagyok lényének és szerepének »eszmévé finomult« emlékezetét ápolják; a változás harcosai azt hangsúlyozzák, ami egyszeri, emberi volt bennük. Esményítés és megelevenítés hasonló erőjátékában alakul a magyar Arany-hagyomány is.*” – Ehhez a gondolatsorhoz idomul iskolánk Arany-emlékezete és hagyományápolása is.

A séta általános iskolai tagintézményünk udvarán vezetett keresztül, ahol Czobor Sándor mellszobrára idézi a névadót, aki 1834-ben tanulmányait megszakítva Kisújszálláson vállalt ideiglenes tanítói állást. Március 18-án saját kezével írta a Debreceni Református Kollégium rektóriákra kibocsátó könyvébe: „Arany János 17 éves, helvét hitvallású, magyar, szalontai, bihari származású el vagyok bocsátva a kisújszállási iskola praeceptorának.” Miért pont ez a város? Talán a lehetőség, talán a kaland okán, de mind a mai napig hagyományt teremtő emlékezettel. Innen datálódik Török Pál későbbi református püspökkel való életre szóló barátsága, aki aztán negyvennyolc év múlva, 1882. október 24-én szép beszédben temeti és búcsúztatja hajdani segédtanítóját, pedig majd tíz évvel volt korosabb nála.

A séta a Kálvin-parkon visz keresztül, ahol egykor az az iskola állt, amelyben a költő 1834/35-ben tanítókodott. Itt helyezték el azt az emlékkövet, melyen a korabeli épületet ábrázoló dombormű és egy bronztábla hirdeti a református iskola jeles tanárának itteni tartózkodását. Az emlékmű avatására a magyar oktatás ezredik évfordulóján került sor – bizonyosságként annak, hogy évszázadok elteltével is van oktatás, általános és középiskolai képzés a városban, amihez a jeles előd egy tanévnyi munkája is hathatósan hozzájárult egykor, úgy, ahogy ma is, azaz a templom és az iskola szoros ölelésében.

Arany egész alakos szobrát születésének 150. évfordulója alkalmából, 1967-ben emelték, a költő alakját Ispánki József formálta meg. Emlékszem, pedagógus pályám elején egy megcsúszó kamion földre döntötte az akkor a gimnázium épülete előtt álló szobrot, amit ezt követően – sétám következő állomásán – a Városház-palota előtti téren helyeztek el. Talán szimbolikus jelentése is van ennek: az, hogy nem „fektethető el” Arany emléke, annak állnia kell, konkrét és átvitt értelemben egyaránt.

A néhány száz métert végigsétálva értem vissza az iskolaépülethez, és arra gondoltam, hogy ezt, éppen ezt jelenti nekem és bizonyára sokunknak Arany János emléke. Mindazt, ami megjelenik szobrokban, emlékműben, írott és íratlan emlékekben. A fiatal segédtanítót, az irodalmi személyiséget, a tudóst, a tanárt, a fordítót, a 200 éve született költőt őrizzük emlékeinkben, tárgyi környezetünkben, a városi dokumentumokban, szellemiségét pedig talán leginkább lelkünkben. Büszkeséggel tölt el, hogy azt az iskolát vezethetem, amelynek elődjében egykor Arany János is tanított, de talán még nagyobb büszkeség az, hogy szelleme áthatja napjainkat, és műveinek üzenete, csodálatos nyelvezete máig ható erőként igazgatja az iskolai mindennapokat. Szerb Antallal együtt ma is valljuk, hogy *„Arany János és a magyar nyelv valahogy ugyanazt jelentik”*.

Iskolánk jelenlegi tanulói, pedagógusai és magam is teljes egészében azonosulunk Kosztolányi gondolataival, aki így fogalmaz nagy elődjéről: *„Nem ismerek az egész földgolyón nagyobb művészt Arany Jánosnál, sem az élők, sem a halottak között. Az ilyen megállapításokat általában felelőtlennek, gyermekesnek tartom. Mégis le kell most írnom, mert ezt érzem.”*

Emlékének felidézéssel ezt érezzük mi is ünnepeinken, egyházi alkalmainkon és évről évre az Arany-napok rendezvényein is.

Tóth József

Tóth József, a Móricz Zsigmond Református Kollégium, Gimnázium, Szakgimnázium és Általános Iskola főigazgatója 1962. január 11-én született Karcagon.

Az egyetemet követően agrármérnökként dolgozott, 1986-ban került Kisújszállásra.

1992-től tanít a középiskolában – elsősorban szakmai tárgyakat és közismereti informatikát. Informatikatanári, mérnökstanári, vállalkozómenedzseri végzettséggel, valamint informatikatanári és közoktatás-vezetői szakvizsgával rendelkezik.

Volt gyakorlati oktatásvezető, gazdasági és szakmai igazgatóhelyettes.

2014 óta vezeti az intézményt.

2010-ben Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Pedagógiai Díjban, 2018-ban pedig a Református Nagykunságért Pedagógiai Díjban részesült.

Fontosnak tartja a hagyományok ápolását, így Arany János örökségének gondozását. 2017-ben az iskola rendezvénysorozattal emlékezett alapításának 300., a reformáció 500. és a költő születésének 200. évfordulójára.

Arany János kisújszállási utóéletének margójára

Még hatnak ránk azok az élmények, amelyek Arany János születésének kétszázadik évfordulója kapcsán az emlékév során értek bennünket. Sokan idézték fel nagy költőnk életútját, alkotásainak tiszta szépségét, csodálatos verseit, pályájának ívét, mely a nélkülözéses ifjú évek préceptorságától a nagykőrösi tanárságon át a Magyar Tudományos Akadémia főtitkárságáig vezetett.

Tudjuk, ifjú pályájának az 1834/35-ös tanévnyi szakasza városunk, Kisújszállás korabeli református iskolájához kötötte.

A múlt század negyvenes éveiben – amikor elemi és általános iskolai tanulmányaimat végeztem – Arany Jánost koszorús református költőnként tisztelte az ország. Ezt a nimbuszt az ötvenes évekre valamelyest mesterségesen csökkentették. Azt a tanárt, akinek az Arany iránti csodálata a tanításban talán – az elvártnál – egy kicsit hangsúlyosabban nyilvánult meg, könnyen érthette az a csipkelődő megjegyzés, hogy számára a magyar irodalomtörténet csak Arany Jánosig tart.

Nekem gyermekéveim kedvenc (egyben kötelező) olvasmánya volt a Toldi (és további két része), melyet a múlt század negyvenes éveinek református iskoláiban jelentős időtartamban elemeztek. Nagy figyelem irányult többi verse megismertetésére is.

Még inkább így volt ez itt, Kisújszálláson, abban a két iskolában (az Arany János Úti – később Arany János – Általános Iskolában és a Móricz Zsigmond Gimnáziumban), ahová jártam, és amely iskolák – közös töről eredve – Arany Jánost egykori segédtanítójukként tisztelhettek. (Az Arany János Úti Általános Iskolának egy tanévben voltam tanulója, míg a Móricz Zsigmond Gimnáziumban 7 tanévet végeztem, 16 és fél évig pedig tanár, ezen belül 6 évig a kollégium, 4 és fél évig az iskola igazgatója voltam.)

Az Arany János Úti Általános Iskolában H. Tóth István, a gimnáziumi tanévekben Csoma Erzsébet volt a magyar nyelv és irodalom tanárom. Mindkettőjüknek kedves témája volt Arany János életműve. Ma is tisztelettel emlékezem rájuk, mert egy életre megszerettették velem az irodalmat, kiváltképp Arany Jánost és munkásságát (bár később – humán osztálybeli gimnáziumi tanulmányaim ellenére is – matematika–fizika szakos középiskolai tanár lettem). De az irodalom és a történelem iránti érdeklődés öregkoromig megmaradt bennem. Két kedves tanáromról el kell mondanom, hogy református hitük gyakorlásáért idős korukra mellőzöttség lett a sorsuk.

Könnyű volt átéreznem Arany János ifjúkori hányattatásait, mert a II. világháború utáni szegény és mostoha időkben tanulásom költségei nekem is

nehezítették – főleg egyetemi – tanulmányaim folytatását, pedig kitűnő eredménnyel végeztem el a gimnáziumot és az egyetemet is.

Elnézést a tiszteletlen hasonlításért, de én is hamar megtanultam a betűvetést, és sokat és örömmel olvastam (persze korántsem olyan tudományos értékű, még kevésbé idegen nyelvű műveket, mint Arany János). Sajátos ellentmondásként megragadta fantáziámat – lehet, ugyancsak a hasonlóság okán – a „hallgatag” Arany, aki pedig oly szépen írt verseiben.

Szeretem Arany János verseit, közülük kiváltképpen a „Családi kör” meghittségét, a balladái komorságát és sejtelmességét, az „Epilogus” rezignált bölcsességét, a „Letészem a lantot” kiábrándultságát, más költeményében hazaszeretetének egyértelmű kinyilvánítását:

„Légy, ha birsz, te »világ-költő!«
Rázd fel a rest nyugatot:
Nekem áldott az a bölcső,
Mely magyarrá ringatott;
Onnan kezdve, ezer szállal
Köt hazámhoz tartalék:
Pusztá *elvont* ideállal
Inkább nem is dallanék.”¹

Többek között ezekre a versekre is gondolhatott XX. századi költőnk, Nemes Nagy Ágnes, mikor így írt: „*Híve vagyok annak a mondásnak, hogy egy dologért biztosan érdemes magyarnak születni, azért, hogy Arany Jánost eredetiben olvashassuk.*”²

Iskolai emlékeim közé tartozik, hogy nekünk, az Arany-iskola 1948/49. tanévi nyolcadik osztályának Bodor Lajos tantermében ez volt a jelmondatunk:

„...Előtted a küzdés, előtted a pálya,
Az erőtlen csügged, az erős megállja.”³

Ez motivált bennünket az életbe indulásra, jövőbeni helytállásunkra. E vers néhány másik sora is közismert, hisz ballagási meghívók szinte állandó mottójává vált:

„...Legnagyobb cél pedig, itt, e földi létben,
Ember lenni mindég, minden körülményben.”⁴

1 ARANY János, *Kozmopolita költészet*

2 NAGY Mária, *200 éve született Arany János*

<http://www.gyoriszalon.hu/news/8892/62/200-%C3%A9ve-sz%C3%BCletett-Arany-J%C3%A1nos>

3 ARANY János, *Domokos napra*

4 *Uo.*

És kit nem hatna meg a „Széchenyi emlékezete” befejező részének néhány sora:

„Nem hal meg az, ki milliókra költi
Dús élte kincsét, ámbár napja múlt;
Hanem leráztván, ami benne földi,
Egy éltető *eszmévé* finomul,
Mely fennmarad s nőttön nő tiszta fénye,
Amint időben, térben távozik;
Melyhez tekint fel az utód erénye:
Óhajt, remél, hisz és imádkozik.”

A sort természetesen még hosszan lehetne folytatni. Csak tallóztam legkedvesebb és legismertebb Arany-verseim között.

Dr. Kiss Kálmánné kisújszállási címzetes gimnáziumi igazgató „Kisúji harangszó” című kötetének „A préceptor Arany János” című, szintetizáló írásában tárgyilagos képet fest Arany kisújszállási tanévééről, és számot ad arról is, hogyan őrizi ez a város nagy költőjének emlékét. Ezt nem részletezném, e könyv más részében is olvashatunk róla.

Azt azonban megemlítem, hogy az emlékkő állítását – 1997-ben, a költő születésének 180. évfordulóján – a Nagykun Kisújszállásért Alapítvány 250 000 forinttal és sok társadalmi munka szervezésével segítette. (Ez az alapítvány két évtizedig működött a városban kuratóriumi elnökletemmel, és dr. Kiss Kálmánné említett munkájának a megjelenését is – kevés híján – 160 000 forinttal támogatta.)

Dr. Kiss Kálmánné kötetének kiadása – 2006 – óta viszont történt bizonyos változás.

A város képviselő-testülete 2013. március 1-jével a könyvtárat a művelődési és ifjúsági központtal összevonta, és ez névváltozással is járt (Kisújszállási Művelődési Központ és Könyvtár). Így a könyvtár 1954. március 18. és 2013. március 1. között – 59 évig – viselte önálló intézményként Arany János nevét.⁵ Ezt követően mint tagintézmény viszi tovább ezt az elnevezést.

A másik változás az volt, hogy az Arany János Általános Iskola 2012 szeptemberével a Móricz Zsigmond Gimnázium, Szakközépiskola és Kollégiummal együtt a helyi Református Egyházközség fenntartásába került. A létrejött Móricz Zsigmond Református Kollégiumnak az Arany János Általános Iskola a tagintézménye lett. Az Arany János Általános Iskola Tagintézmény és a könyvtár azonban ma is bázisa az Arany-hagyományok ápolásának.

5 *Az Arany János Városi Könyvtár története*
http://www.ajvk.hu/?_K%F6nyvt%E1runkr%F3l:_K%F6nyvt%E1runkr_t%F6rt%E9nete
15/2013. (I.29.) sz. önkormányzati határozat
<http://www.hatarozatok.hu/publikacio/76cc2872ac1ac896dc33536acedd8510/dontes/2917872>

Öröm számomra, hogy írhatok az Arany-tradíciók gondozásának egy olyan kisújszállási formájáról is, amely eddig – a kitüntetettek eseti méltatásán túl – nem kapott széles körű publicitást, pedig már 20 éves múltja – története – van. Dr. Kiss Kálmánné sem említi az előbb hivatkozott, egyébként nagyon értékes munkájában.

Kisújszállás képviselő-testülete ugyanis 1999. évi hatállyal pedagógiai, kulturális és művészeti díjat létesített, amelyet Arany Jánosról neveztek – neveztünk – el. (1994–1998 között a képviselő-testület tagja és a művelődési bizottság elnöke voltam.)

Az alapítást motiválta, hogy Kisújszállást a megyében a múlt század hatvanas évei óta „iskolavárosként” emlegették, mert kisvárosi jellege ellenére is az alap- és középfokú oktatás minden típusával rendelkezett (6 óvoda, 2, majd 3 általános iskola, kiegészítő iskola, zeneiskola – 2003-tól művészeti iskola –, 2 középiskola, általános és középiskolai kollégium), és ezek között van egy – ma már 300 éves – patinás középiskola is.

Ehhez az iskolarendszerhez természetesen népes pedagógusréteg kötődött, akik a városban élők és alkotók művészekkel, művésztanárokkal, a különböző művészeti ágak amatőrjeivel, közművelődési dolgozókkal, könyvtárosokkal, együttesekkel és a várost irányító szakterületi köztisztviselőkkel együtt eredményes munkájuk okán már rég megérdemelték volna egy helyi elismerést.

A gondolat egy helyi kulturális jellegű díj létesítésére így már régen „a levegőben volt”. Ezt karolta fel az önkormányzat művelődési bizottsága és képviselő-testülete 1998-ban, amikor a díjat megalapította.

A művelődési bizottság és az ügyrendi bizottság előkészítő javaslata alapján a képviselő-testületben élénk vita bontakozott ki az új díjról. A vita főleg a meglévő városi elismerési formák körébe való beillesztés módjáról és az anyagiak biztosításának lehetőségéről folyt. A vita lezárulta után a képviselő-testület egyhangúlag határozott a díj létesítéséről.⁶

Ezt követte a névadóról való döntés. Négy jelölt volt: Arany János, Móricz Zsigmond, dr. Pallagi Gyula (a gimnázium egyik híres igazgatója, Móricz Zsigmond nagybátyja) és Jausz Béla (debreceni egyetemi tanár, a gimnázium korábbi tanára). Közülük jelentős szótöbbséggel (10 szavazat) Arany János került ki győztesen. Móricz Zsigmond 2 szavazatot kapott, míg a másik két jelölt nem kapott szavazatot.⁷

Véleményem szerint Arany János mellett költői kiválóságán túl kisújszállási préceptori tevékenysége és nagykörösi tanársága, tehát több

6 *A képviselő-testület 1998. IV. 15-i ülésének jegyzőkönyve*

7 *Uo.*

mint egy évtizedes pedagógusi működése szólt. Számításba kellett venni, hogy préceptor munkáját (Kisújszálláson és Nagyszalontán is) igen jól látta el, de a nagykőrösi főgimnáziumban – ekkor már országos híré – költői munkássága és fordítói tevékenysége mellett kifejezetten példás szorgalmú – tankönyveket is író –, rendkívüli olvasottságot tükröző tanári munkát végzett.

Ilyenformán a szerény és puritán Arany János, aki az ország legmagasabb kitüntetését (a Szent István-rendet) is húzódozott elfogadni, aki az akadémia főtitkáráként sem fogadott el – lakáson kívül – egyéb kivételezést, példaadó névadója lett a város oktatása, művelődése és művészete terén kiemelkedő teljesítményt nyújtó személyek és közösségek díjazásának.

A helyi kitüntetést az alábbiak szerint létesítette a képviselő-testület:

„1/ Kisújszállás Város Önkormányzati Képviselő-testülete a város oktató, nevelő munkájában, különösen a tehetséggondozásban és a felzárkóztatásban kimagasló eredményeket felmutató, újszerű és hatékony pedagógiai módszerek kidolgozásában és alkalmazásában számottevő sikereket elérő, példásan helytálló személyek és közösségek tevékenységének elismeréseként, továbbá a város kulturális életében jelentős alkotó, szervező tevékenységet végző, hosszú ideje kiváló eredményeket elérő, a közművelődési és a közgyűjteményi munkában, a korszerű formák és módszerek kidolgozásában és érvényesítésében, a helytörténeti kutatásokban, a hagyományörzésben tartósan kitűnő személyek és közösségek munkásságának méltatásaként, valamint a város művészeti életének, ének-zene- és táncművészetének, kóruskultúrájának, képzőművészetének, fotóművészetének, irodalmi életének öregbítésében kiemelkedő alkotó munkát végzők iránti tiszteletadás szándékától ösztönözve, végül mindhárom területen kiemelkedő életmű, illetve a színvonalas intézményi vagy városi irányító munka elismeréseként pedagógiai, kulturális, művészeti díjat alapít.”⁸

A díjat évente két személy vagy együttes (intézmény) kaphatja meg. Az adományozás pedagógus kitüntetett esetében a pedagógusnapon, művész vagy könyvtári, közművelődési dolgozó, köztisztviselő és együttes (intézmény) esetében pedig a magyar kultúra napján ünnepélyes keretek között történik. A díjjal a polgármester művészi színvonalú oklevelet és bronzplakettet ad át.

Az első díjat 1999. január 22-én adták át. Az évek során többször módosították a rendeletet a 23/1998. (XI. 27.), 13/2002. (II. 29.), 20/2004. (IV. 29.), 11/2008. (III. 28.), 6/2011. (II. 23.) sz. rendeletekkel. Ezek a módosítások a díj érdemi részét nem érintették.

8 10/1998. (IV.15.) sz. önkormányzati rendelet
http://www.kisujszallas.hu/files/10_1998.pdf

Az Arany János-díj Kisújszálláson immár 20 éve él. Időtálló tehát. E két évtized alatt 35 személy, 4 együttes és 1 intézmény kapta meg, akik és amelyek legfőbb adatait a mellékletként csatolt táblázat mutatja.⁹ Ebben látható, hogy a pedagógusok és a kultúra, valamint a művészetek helyi képviselőinek minden rétege megtalálható az elismertek között. A díj jól szolgálja az elismerésben részesíthetők megbecsülését. A 20 év alatt kitüntetettek száma jelzi, hogy kellő érdeklődés van iránta.

Itt indokolt megemlíteni, hogy Kisújszállás Város Önkormányzata 2012 szeptemberével egyházak fenntartásába adta át oktatási intézményeit, de az iskolákra, óvodákra irányuló figyelme és segítőkészsége változatlan. Az oktatás és a kultúra fontosságának elismerését és támogatását mutatja – többek között – a pedagógusnap és a magyar kultúra napjának városi megünneplése, valamint az Arany János-díj adományozása is.

Köszönöm a lehetőséget, hogy Kisújszállás Arany-kultuszának történetéhez néhány vonást felrajzolhattam, s egyúttal kedves költőmről is vallhatam.

Vincze Sándor

⁹ *Kisújszállás honlapja; önkormányzati kitüntetettek*
http://www.kisujszallas.hu/index.php?id=654&maintype=kisujj&language=hun&type=static_content

**Kisújszállás Város Arany János Pedagógiai, Kulturális és Művészeti Díjával kitüntetettek
(1999–2018)**

A kitüntetettek				
neve – a kitüntetés éve	végzettsége/ fő tevékenysége	száma	egyéb tevékenysége	
Pedagógusok				
Zsoldos Lászlóné – 2001	óvónő	2		
Abri Kálmánné – 2011	óvónő			
Oláhné Szél Mária – 2011	tanítónő	1		
Földesi Erzsébet – 2004	ált. isk. tanár	8		
Buga Margit – 2007	ált. isk. tanár			igazgatóhelyettes
Oros Lászlóné – 2008	ált. isk. tanár			
Himer Gyuláné – 2009	ált. isk. tanár			
Nagy Istvánné – 2012	ált. isk. tanár			
Kovács Giaborné – 2014	ált. isk. tanár			tagintézmény-vezető
Varga Vincéné – 2015	ált. isk. tanár			igazgató
Tuka Antal – 2018	ált. isk. tanár			tagintézmény-vezető
Fülöp Gábor – 2001	középszik. tanár	9		
Dr. Kiss Kálmán – 2002	középszik. tanár			
Gortva Imre – 2003	középszik. tanár			igazgató
Tokár Istvánné – 2005	középszik. tanár			
Debrezény Zoltán – 2006	középszik. tanár			igazgató
Szabó Tamás – 2013	középszik. tanár			főigazgató
Ari Katalin – 2016	középszik. tanár			
Szabó Károly – 2017	középszik. tanár			igazgatóhelyettes
Pintér István – 2018	középszik. tanár			
Összesen:				20

A kitértettek			
neve – a kitértetés éve	végzettsége/ fő tevékenysége	száma	egyéb tevékenysége
Kultúra, művészetek			
Papp László – 2002	művészeti isk. tanár	3	gordonkaművész
Kecskés Ferencné – 2016	művészeti isk. tanár		néptáncgyűjtés-vezető
Horváth István – 2017	művészeti isk. tanár		klarinét- és szaxofonművész
Szenti Ernő – 1999	ált. isk. tanár	6	költő, grafikusművész
Dr. Vágvolgyi Istvánné – 2000	ált. isk. tanár		festőművész
Kovácsné Bulkav Julianna – 2003	ált. isk. tanár		festőművész
Bécszabó András – 2009	ált. isk. tanár		festőművész
Józsa János – 2012	festő- és grafikusművész		
Pintér Áttila – 2014	szobrászművész		
Balogh Károlyné – 1999	szalmafonó	4	
Ujj Tünde – 2004	énekes*		
Angyal Ferenc – 2004	citerás*		
Szabó Katinka – 2010	óvónő		szalmafonó
Kocsisné Monoki Julianna – 2007	köztisztviselő	1	
Molnár Lászlóné – 2008	könyvesbolli eladó	1	
Árvácska Néptáncgyűttes – 2000	kulturális tevékenység	5	
Arany János Városi Könyvtár – 2005			
Mellofoni Fúvósegyüttes – 2006			
48-as Olvasókör Asszonykórusa – 2013			
Phoenix Vegyeskar – 2015			
Összesen:			20

*megszított díj

Vincze Sándor ny. középiskolai tanár, köztisztviselő. Szolnokon született 1935. május 1-jén. Elemi iskolába Kenderesen járt 1941-től 1945-ig, de az általános iskolát és a gimnáziumot már Kisújszálláson végezte 1945–1953 között. Matematika–fizika szakon szerzett kitüntetéses tanári oklevelet 1957-ben a Szegedi Tudományegyetemen, ahol 1975-ben pedagógiából doktorált.

Kisújszálláson nevelőtanár, majd kollégiumi igazgató, 1967–1969 között megyei középiskolai matematika-szakfelügyelő, 1969-től 1973-ig a Móricz Zsigmond Gimnázium és Szakközépiskola igazgatója.

1973-tól 1991-ig köztisztviselő (megyei művelődési osztályvezető-helyettes, osztályvezető, majd művelődési, ifjúsági és sportosztályvezető). 1991-től – már korengedményes nyugdíjban – még 4 évet tölt a Megyei Művelődési és Népjóléti Irodán és 12 évet a megyei közoktatási közalapítvány-nál. Mindmáig kisújszállási lakos. 1994–1998 között a város önkormányzati képviselője, a művelődési bizottság elnöke. A megalapításától a megszű-néséig, azaz 1996-tól 2016-ig a Nagykun Kisújszállásért Alapítvány kurató-riumi elnöke.

Kisújszállási tevékenységéért kapott kitüntetései: Kiváló tanár (1969), Pro Urbe díj (1999), Gaál Kálmán-díj (2006), Kisújszállás Város Díszpolgára (2011). Több alkalommal részesült megyei elismerésben is.

Utószó

Arany-émlékeink... A könyv végére érve vált világossá igazán számomra is, hogy mennyi emlékünk van Róla, aki mindössze egy évet töltött városunkban. Az ő fizikai valóságát őrző emlék mindössze csak egy, de e könyv szempontjából ez a legfontosabb. A „Közönséges tanítás” kézírata. Ezt sem mi őrizzük, hanem Nagyszalonta, de kétség sem fér hozzá, hogy itt vetette papírra, hiszen keltezéssel látta el és aláírta. Az egész könyv ebből a „magból” született – minden más emlék ennek kapcsán idéződött fel.

És volt mit felidézni! Az ittléte óta eltelt hosszú idő során csak szaporodtak azok a tárgyak vagy papíron tárgyiasult gondolatok, amelyek mind annak az egy évnek az apropóján születtek. A fényképalbumban található képek helyén csak fehér üresség lenne, ha az az egy év és a préceptor személye nem ihlette volna meg a képzőművészeti alkotások létrehozóit, az intézmények elnevezőit, az Őrá emlékező rendezvények szervezőit. Tudjuk, persze, hogy mindez nem lenne, ha a városunkban megfordult tizenhét éves ifjúból nem lett volna később a nemzet halhatatlan költője. De elvitathatatlan Kisújszállástól, hogy ez a város is hozzá tett valamennyit ahhoz a szellemi munícióhoz, amelyből táplálkozva művészete kiteljesedhetett.

A könyv első körében a szerkesztők a Kisújszálláson született kéziratot szándékoztak szélesebb körben ismertté tenni. Nemcsak a pusztá közreadásával, hanem szakemberek (irodalomtörténész, vallástudományban jártas lelkész) magyarázatával, elemzésével is érthetővé tenni. Arany „lábnyomát” követve próbáltak minél többet kideríteni arról, hogy hogyan került ide, hol tartózkodott, és mit csinál itt a magában művészi ambíciókat dajkáló ifjú – a munkáját példaadóan végző préceptor – abban a rövid egy évben.

A második körben azt kutatták, hogy mi minden őrizi Arany emlékét városunkban. Mindannyiunk számára öröm, hogy sok mindent tudtak számba venni. És biztosak vagyunk benne, hogy ez a kör a jövőben csak tágulni fog.

A harmadik kört azoknak az ismert és megbecsült embereknek a vallomásai rajzolják ki, akik vagy elszármaztak Kisújszállásról, vagy jelenleg is itt élnek, és szívesen írtak arról, hogy mit gondolnak a kézirat tartalmáról, illetve szélesebben értelmezve, mit jelent nekik Arany, hogyan kapcsolódott vagy kapcsolódik az életükhöz. Tárgyilagosabb vagy szenvedélyesebb hangon, de mindannyian szívükből vallottak erről. Biztosak vagyunk benne, hogy minden olvasónak gyönyörűség megismerni ezeket a vallomásokat.

A körök itt-ott keresztezik, átfedik egymást, mert nem volt könnyű megrajzolni őket, de így is erőteljes vonalakkal írják körül a lényegét: *Arany-émlékeinket*.

Pintér István

Publikációk
Arany János és Kisújszállás kapcsolatáról
(1905–2017)

1. SZEREMLEY Barna, *Arany János Kisújszálláson*, Kisújszállási Nagykunmagyarok Kalendárium az 1905. közönséges esztendőre, 1905, 26–34.
2. SZEREMLEY Barna, *Relikviák egy nagy költő (Arany János) és egy kis költő (Nagy Imre) életéből*, Protestáns Képes Naptár 1909-re
3. PERÉNYI József, *Arany János kisújszállási tanítósa*, Irodalomtörténet, 1912. 7–8. sz., 384–385.
4. DÉNES Szilárd, *Arany János kisújszállási tanítósa*, Néptanítók Lapja, 1917. március 8.
5. DÉNES Szilárd, *Arany János kisújszállási tanítósa*, Budapesti Szemle, 49. (1921), 185. köt., 529–531. sz., 49–62.
6. DÉNES Szilárd, *Arany János kisújszállási tanítósa*, Budapest, Franklin Ny., 1921.
7. DÉNES Szilárd, *Arany János: A pusztai fűz*, Irodalomtörténet, 17. (1928) 7–8., 297.
8. DÉNES Szilárd, *Arany János kisújszállási tanítókódásának 100. évfordulója*, Néptanítók Lapja, 1934. április 15.
9. DÉNES Szilárd, *Arany János kisújszállási tanítókódásának századik évfordulója*, Szeretet. Vallásos református egyházi folyóirat, XXIII. évf. 9. szám, Kisújszállás, 1934. szeptember, 5.
10. KISS Tamás, *Arany János Kisújszálláson*, Tükör, 1939. 7. sz.
11. PAP Károly, *Arany egy zsenije: A dévaványai juhbehajtás*, Irodalomtörténeti Közlemények, 1954. 1. sz., 78–83.

12. ÁGOTAI László, „*A dévaványai juhbehajtás*” szerzőségének kérdéséhez, *Jászkunság*, 1958. 1–2. sz., 38–40.
13. DÉNES Szilárd, *Arany Jánosnak A Ványai Juhbehajtás című ifjúkori verses krónikájáról*, *Irodalomtörténeti Közlemények*, 60. (1956) 2., 178–186.
14. BARLA SZABÓ Jenő, *Arany János lakása, fizetése, élelmezése kisújszállási tanítóskodása alatt*, *Tiszavidék*, 1957. márc. 3., 5.
15. BARLA SZABÓ Jenő, *Arany János kisújszállási tanítóskodásának emlékei: Makai Bálint, a kortárs és jó barát*, *Tiszavidék*, 1957. júl. 14., 5.
16. BARLA SZABÓ Jenő, *Arany János kisújszállási tanítósgának emlékei*, *Tiszavidék*, 1957. aug. 4., 5.
17. GYÖRFFY Lajos, *Adalékok „A dévaványai juhbehajtás”-hoz*, *Jászkunság*, 1960. 3. sz., 123–125.
18. BEREZCKI Imre, *A dévaványai juhbehajtás és költője*, *Irodalomtörténeti Közlemények*, 1962. 5. sz., 633–638.
19. SZILÁGYI Ferenc, *Az epikus Arany indulása és Csokonai: A dévaványai juhbehajtás és a Csokonai-hagyomány*, *Irodalomtörténeti Közlemények*, 1965. 1. sz., 99–109.
20. SZABÓ Lajos, *A fiatal Arany János Kisújszálláson*, *Jászkunság*, 1967. 2. sz., 77–78.
21. KISS Tamás, *A préceptor Arany*. In: *Árkádiában éltünk*, Budapest, Szépirodalmi Könyvkiadó, 1975, 62–75.
22. SZEREMLEY Barna, *Arany János Kisújszálláson* (Másolat az 1905-ös Nagykun Kalendáriumból). In: *Kisújszállás és Vidéke Nagykun Kalendárium az 1992. szököévre*, szerk. Ducza Lajos et al., *Kisújszállás*, 1992, 77–84.
23. KISS Kálmánné, *A préceptor Arany János*. In: *Kisúji harangszó: Kisújszállás irodalmi hagyományai és kapcsolatai* (Helytörténeti Füzetek 18.), *Kisújszállás*, 2006, 13–28.

24. SZILÁGYI Márton, *Egy mostoha sorsú Arany-szöveg körüljárása: A dévaványai juhbehajtás*. In: Az olvasás labirintusában: Tanulmányok Eisemann György hatvanadik születésnapjára, Budapest, Historia Litteraria Alapítvány, 2013, 204–215.
25. PATÓCS Júlia, *Arany János kézirata: Közönséges tanítás*, Magyar Irodalmi Lap [online]
<http://www.irodalmilap.net/?q=cikk/arany-janos-kezirata-koezoenseges-tanitas-9>
26. KOROMPAY H. János, *Az Arany János által 1834-ben készített prédikáció*, Irodalomtörténeti Közlemények, 121. (2017), 129–138.
27. *Arany János Önképző Kör*, összeáll. SZABÓ Sándor Péterné CSORDÁS Gabriella. In: Móricz 300. A Móricz Zsigmond Református Kollégium, Gimnázium, Szakgimnázium és Általános Iskola jubileumi évkönyve, Kisújszállás, 2017, 140–141.
28. ÚJSZÁLLÁSI RÁCZ Lajos, *Arany János útítársa voltam*, Magánkiadás, 2017.
29. MONOKI Mariann Gizella, *Arany János Kisújszálláson* (Helytörténeti Füzetek 37.), Kisújszállás, 2017

Összeállította: **Pintér István**

Előfizetők

Ari Géza
Bolgovics Andrásné
Csete Tiborné
Dr. Hubai Adrienn
Kiss Benedekné
Nagy István
Pataki Ferenc
Dr. Vincze Sándor

